12/15

Czasopis

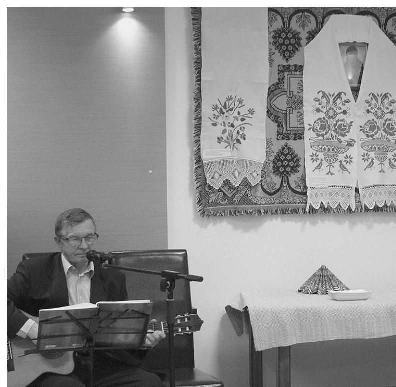
Białoruskie pismo społeczno-kulturalne, poświęcone zagadnieniom współczesności, historii, literatury i sztuki, miejsca człowieka w świecie.

Nr 12 (292). Снежань – grudzień 2015. http://czasopis.pl ■ Cena 5 zł (w tym 5% VAT)

Фестываль „Бардаўская восень” адкрывае новыя прасторы. Беларускія музыкі паказваюць, што можна ствараць якасную музыку на высокім узроўні і спяваць на роднай мове... *(стар. 37)*

Pod koniec października Instytut Pamięci Narodowej ogłosił nominacje w III edycji ogólnopolskiego konkursu na Audycję Historyczną Roku. Wy... (str. 14)

Na wystawie w gródeckim Gminnym Centrum Kultury udało się zgromadzić około siedemdziesięciu haftowanych ręczników z Gródka i okolic... (str. 23)

Pani Joanna adaptowała monodram dla potrzeb sceny i powstawały krótsze wersje, aż wykreowała się ta, którą na życzenie pani Joanny zapisałam *pa prostu.* To nie tłumaczenie... (str. 49)

На вокладцы: Дуэт Наві падчас „Бардаўскай восені – 2015" у Бельскім Доме культуры. Фота – budzma.org

Czytelnikom, którzy obchodzą Święta Bożego Narodzenia w grudniu, życzymy wiele radości i pogody ducha.

Redakcja

Юрка Хмялеўскі

Ад Рэдактара. 2015 год падыходзіць ужо да канца. У Польшчы прайшоў ён пад знакам выбараў. Было іх ажно тры, уключаючы няўдалы вераснёўскі рэферэндум. А не так і даўно, бо толькі год таму, прайшлі яшчэ і самаўрадавыя выбары. Гэтыя падзеі, асабліва на дзяржаўным узроўні, канчаткова давялі да значных пераменаў у структурах цэнтральнай улады ды ўстаноў краіны. Дарэчы, гэты працэс толькі пачаўся.

Пасля кастрычніцкіх парламенцкіх выбараў уладу ў Польшчы ўзяло Права і Справядлівасць – у сэнсе ідэйным партыя правага палітычнага накірунку і адназначна левая, калі глядзець на яе грамадска-сацыяльную праграму. І яшчэ моцна кансерватыўная для польскіх нацыянальных і каталіцкіх каштоўнасцей. ПіС – крыху нетыповы палітычны гібрыд, адзіны такі цяпер, мабыць, у Еўропе.

Цяжка, пакуль, сказаць, ці ў сувязі са зменай улады штосьці памяняецца ў адносінах польскай дзяржавы да нацыянальных меншасцей, асабліва да нас – беларусаў. Не чуваць пакуль, каб услед за абяцаннямі, што ўсім будзе ляпей, новы ўрад збіраўся павялічыць датацыі ці ўвесці палягчэнні ў карысць грамадзян іншых нацыянальнасцей. Але нам трэба памятаць, што захаванне сваёй тоеснасці залежыць перадусім ад нас саміх. Як паказвае жыццё, хто б не быў пры ўладзе, папраўдзе не мае тут большага значэння. Бо калі самі не хочам быць сабою, то аніякая ўлада нам у гэтым не дапаможа. Заўсёды можам, аднак, паклікацца і на правы, гарантаваныя нам еўрапейскімі законамі і стандартамі. На жаль, не ўмеем як належыць гэтым пакарыстацца.

У выніку нядаўняй змены ўлады ў Польшчы цалкам адсунуты на бок левыя, якія ўпершыню не ўвайшлі ў Сойм (а не так і даўно, як кіравалі яны нават краінай). Безумоўна, гэта характэрны, гістарычны момант у польскай палітыцы. Некаторыя нават кажуць, што толькі цяпер скончылася ў Польшчы камуна, або пост-камуна...

Маргіналізацыя кааліцыі левых сіл, якая апынулася па-за Соймам, таксама нас, беларусаў, ставіць у іншай сітуацыі. Многія гады былі ж мы, асабліва на Гайнаўшчыне, адданым лявіцы электаратам. „Вечны" дагэтуль дэпутат Яўген Чыквін збіваў на гэтым свой палітчны капітал.

Чаму левыя знікаюць з польскай палітыкі, здзіўляць не павінна. Вырасла вось новае пакаленне, якому той рух папахвае проста нафталінам. А з другога боку амаль павыміралі ўжо былыя функцыянеры і чыноўнікі колішніх камуністычных структураў, якія разам з сем'ямі пасля 1989 г. доўга складвалі асноўны електарат левых сіл.

Цяжка зразумець, чаму мы – беларусы так доўга давяралі быўшым таварышам і посткамуністычным дзеячам, не атрымоўваючы ад іх, папраўдзе, нічога ўзамен. Ці штосьці яны для нас „залатвілі", каб палепшыць нам жыццё і замацаваць нашу тоеснасць? Нават той жа Цімашэвіч, якога на руках вынеслі мы ў дэпутаты, і стаў міністрам, а пасля ўзначальваў урад, апрача цёплых і сардэчных слоў нічога асаблівага не ўчыніў, каб паспрыяць нашым інтарэсам і патрэбам.

Калі пачала падаць лявіца, руку ў наш бок працягнула Грамадзянская Платформа. На жаль, і гэтая партыя асабліва нічога не зрабіла, каб палегчыць нашу долю.

Калі ідзе пра канкрэтную, значыць, фінансавую, дапамогу дзяржавы для беларускай меншасці, нашыя „абаронцы" практычна нічога не зрабілі, каб датацыі на меншасную культуру хаця б крыху пабольшыць (ад многіх, многіх гадоў яны аднолькавыя, нягледзячы на пастаянны рост коштаў). Справядліва трэба адзначыць, што дзякуючы іхнім стараннем даволі значныя фінансавыя сродкі з бюджэту краіны і ваяводства атрымала Царква. Перадусім на рамонты храмаў, адбудову Супрасльскага манастыра, утрыманне варшаўскай праваслаўнай семінарыі і як рэкампенсаты (мільённыя) за быўшую царкоўную ўласнасць. Але гэтая дапамога не мела аніякага ўплыву на развіццё беларускай тоеснасці праваслаўных. А магла б мець, каб такога хацелі тыя, што пра гэта вырашалі.

Наогул супрацоўніцтва палітыкаў СЛД ці ГП з беларусамі на Беласточчыне зводзілася да іх прысутнасці падчас беларускіх фэстаў і фестываляў царкоўнай музыкі. Мы спаглядалі на іх быццам на паноў. А як кажа беларуская народная прыказка – служы пану верна, а ён табе пер...

Другім гістарычным для нас фак-

тарам пасля кастрычніцкіх выбараў ёсць тое, што цяпер у Сойме няма аніводнага „нашага” дэпутата. Балаціравалася такіх некалькі, змагаючыся за нашы галасы. Але я не чуў, каб хтосьці з іх – уключна з Яўгенам Чыквіным, які на гэты раз кандыдаваў у Сенат – адкрыта падчас кампаніі сказаў, што ён – беларус.

Ці тое, што ў польскім парламенце не будзе цяпер прадстаўніка беларусаў і праваслаўных, пагоршыць адносіны дзржавы да нашай меншасці? Не думаю, хоць такая пагроза ёсць. Вядома, лепш было б, каб у Сойме хтосьці за намі заступаўся, так як у выпадку польскіх немцаў. Але, па-першае, трэба нам памятаць, што ў маштабе краіны не ёсць мы ажно такія важныя. Нас проста няшмат, жменька ўсяго беларусаў, праваслаўных.... Таму будзьма крыху пакорліўшымі. Падругое, ёсць у Польшчы нацыянальныя меншасці, якія ніколі не мелі ў Сойме сваіх прадстаўнікоў і маюцца значна лепш ад нас – беларусаў. Скажам, тыя ж літоўцы з гміны Пуньск, для якіх мы як дзіва, бо нікому звонку і нават нам самім не відаць, што... мы – беларусы. Праўда, ім намнога лягчэй трымацца нацыянальных вартасцей, паколькі за імі стаіць суседняя дзяржава, якая цалкам літоўская. Беларусі яшчэ вельмі далёка да такога самаакрэслення.

Тым не менш, паўтараю, не мусім прытуляцца да паноў, каб зберагчы і развіваць сваю тоеснасць. На шчасце, жывем у дэмакратычнай краіне з еўрапейскім заканадаўствам, якая сёе-тое абавязана нам гарантаваць. І каб толькі ўмелі мы гэта выкарыстаць. А маем таксама роўны доступ да дзяржаўных і еўрапейскіх грошай на паляпшэнне ўмоў жыцця ў рэгіёне, у тым ліку на інфраструктуру, новыя месцы працы, таксама на культуру. Бо захаванне нашай нацыянальнай тоеснасці праз беларускую песню і фальклор, што галоўным чынам цяпер адбываецца, значыць праз насталгію, гэта – тупік. Бо ўжо даўно было сказана, што менавіта „быт кшталтуе сведамасць”.

Пачынаецца вось размеркаванне аграмадных грошай з новага размеркавання – апошняга ўжо – Еўрасаюза. Гэта выклік для нашых самаўрадаў, грамадскіх арганізацый і прадпрымальнікаў. Бо такі ёсць падзел г.зв. бэнефіцыентаў. І ад гэтага – не так як у палітыцы – ніхто нас яшчэ не адсунуў. ■

Tamara Bołdak-Janowska

Luli, luli. ***1.*** Zakłębiły mi się w głowie kołysanki, śpiewane przez matkę. *Luli, luli, ŭsie dzietki pasnuli.* Albo: *śpi maja kwietaczka… Cicho świecić miesiac jasny ŭ kałybiel twaju… Luli, luli, luli, prylacieli kury, stali sakataci, nima czaho jeści daci. Trochu harochu, jaczmieniu żmieniu, żyta paŭ sita, luli, luli, luli… Luli, luli, luli, ŭsie dietki pasnuli, tolki doczańka ni spić…* W miejscu słowa „doczańka” wstawiało się konkretne imię, córki albo syna.

– Widzę, że wasze kołysanki miały przede wszystkim charakter bytowy – mówi mi Tolo.

– Bo to były śpiewane opowiadania o życiu – odpowiadam. – Wszystkie nasze pieśni były takie, bytowe, więc tożsamościowe. A ty pamiętasz matczyne kołysanki?

– Nie pamiętam i nie wiem, czy mi matka je śpiewała.

– Może znała same niemieckie, to nie śpiewała? Smutna powojenna sankcja kulturowa? Mówiłeś, że takie sankcje były u was.

– Może i tak. Nie pamiętam i już. Chyba u nas było surowiej w stosunku do dzieci.

– Ja matczyne pamiętam. Mam wczesne wspomnienia. Poza tym matka śpiewała mi je wtedy jeszcze, kiedy miałam trzy lata. Ostatnio, aby zasnąć, przywołuję głos matki i *kałychanki*. Nigdy, nigdy już tak nie będzie. Szkoda, że nie znasz niemiec-

kich kołysanek. Wygooglałam, że „Oh, du lieber Augustin, Augustin" to kołysanka. I nie wiem.

– To chyba nie kołysanka.

– Następująca polska kołysanka jest cudna, skoczna: *Ta Dorotka, ta maluśka, ta maluśka, tańcowała dokoluśka, dokoluśka… Teraz śpi już w kolebusi na różowej swej podusi…* Racja stanu nie widzi matki i dziecka, i tej podusi.

– Nie ma na świecie większej intymności, niż matka, śpiewająca kołysankę zasypiającemu dziecku. Racje stanu są zbyt odległe od tych dwojga, od tej jedni.

– Nie ceni tego obrazka kreatura, wydająca rozkaz bombardowania „wroga". Nikt nie ceni tej intymności. Matka śpiewa dziecku „Pridiot siereńkij wołczok i uchopit za boczok", a tu spada bomba i nie ma dziecka, nie ma matki, nie ma kołysanki. Bo śpiewała po rosyjsku, a więc i ona, i dziecko są wrogami. Inna matka śpiewała po białorusku „śpi maja kwietaczka" i oboje zginęli, spaleni żywcem przez oddziały SS-Galizien. Bo to „wrogowie". Dzisiejszą racją stanu u mnie jest pokój. Nie lubię ludzi z wiecznie prowojenną racją stanu. Nie lubię ludzi, lecących po wojenne łupy. A współczesna racja stanu dość długo trwała w świecie jednobiegunowym. W takim świecie, z jednym centrum, każda racja stanu będzie kolonialna, podporządkowana zachciance jednego centrum, jego egoizmowi w imię jego interesów. Racje stanu zaczynają to rozumieć, kiedy już egoizm i cynizm tego jednego centrum rozbestwia się w jego niezliczone wojny, w bez dania racji napastnicze, a chodzi wyłącznie o wojenne łupy.

A matka śpiewa: *Śpić pad lesam abłaczynka, zasynaj maja dziaŭczynka… . dobraj noczy, zasynaj moj luby chłopczyk… A tut nima spakoju, nima dobraj noczy. Bomby z nieba laciać i u piŭnicy trebo jakoś spać.* I po ukraińsku: *De chamońka tepłeseńka, de dytyna małeseńka… De'ż my budem noczuwaty… I walą bomby wojny domowej. De'ż my budem noczuwaty…* I bomby. Mam za bandytę każdego, kto krwawo przerwie matczyną kołysankę, polityka też, a czy to polityk Zachodu czy Wschodu nie obchodzi mnie. Teraz chyba matki nie śpiewają kołysanek nawet tam, gdzie pokój. Pytam młodych o kołysanki, a im ich nie śpiewano. Niektóre matki jednak śpiewają. Jestem tego pewna. Mimo wszystko to malutka pewność. Kołysanka należy do czasu pokoju i matczynej pewności dachu nad głową, czystej pościeli, miękkiej poduszki.

– Szkoda, że nie pamiętam, czy śpiewano mi kołysanki – żali się Tolo.

– Wiesz, że Słowianie nazywali swoją mitologię bają? Stad słowo „bajka" i „bajuszki, baju" w kołysankach?

– Co ty mówisz? Aha, czyli stąd „bajać".

– Tak. Nie znamy swojej słowiańskiej historii. Już kolejny raz stwierdzam to z przykrością, niemal z bólem. *Śpi spakojno, zakryj ty woczki, bajuszki, baju…*Matki już nie rozumiały śpiewanych słów, jak rozumieliśmy to przed wiekami, ale podświadomie wyczuwały dawne znaczenie duchowe, taką tajemnicę. Dziecko miało spokojnie zasnąć i pogrążyć się w bajce śnienia. Baja miała je obdarzać wspaniałymi obrazami. No i ta łączność matki i dziecka, to było coś wspaniałego. Teraz co usypia dziecko, telewizja, komputer? Zimny wychów wraca? Co robi matka, gdy dziecko zasypia? Może mu czyta bajkę? Dlaczego przestała śpiewać kołysanki? Nie ma czasu, bo musi wsadzić nos do Internetu i jeszcze popracować? Bo się wali z nóg ze zmęczenia? To nie jest życie, praca przez całą dobę. Dawniej nianie z ludu śpiewały kołysanki dzieciom. Miały na to dość czasu. To one podtrzymywały ciąg naszej kulturowej historii.

– Oglądałem film dokumentalny o Berlinie w czasie I wojny światowej. Matki pracowały w fabrykach broni i otrzymywały zasiłek socjalny, ale tylko na jedną osobę. Nie można było z tego wyżywić dzieci. Głód był straszny. W filmie wypowiadały się roczniki 1910-14. O dzieci wtedy nikt nie dbał. Przeżyje to przeżyje, a nie, to nie. Ojciec wraca z wojny, a dziecko chowa się w kącie ze strachu, bo nie poznaje. To obcy w mundurze.

– Jasne. Nikt wtedy nie miał głowy do kołysanek. To przerażające. *Oh, du lieber Augustin, Augustin. O, mój miły Augustynie, Augustynie, wszystko minie, wszystko minie.* Nie mijają straszne wspomnienia z dzieciństwa bardzo starych dzieci. Dobrze, że powstał taki dokument o zniszczonym przez dorosłych drani dzieciństwie. Poruszający dokument?

– Poruszający. Starcy z pokaleczonym dzieciństwem. Reżyser zdążył ich wypytać. Jutro umrą. I znowu dorosły oprych będzie niszczył czyjeś dzieciństwo.

– Kiedy siadamy sobie przy fontannie z kormoranami w naszym parku Podzamcze, to niezmiennie myślę: jak dobrze, że można sobie tak posiedzieć. Miło. A w parku Podzamcze wokół centralnej misy fontanny z kormoranami rosną białe piwonie. Białe i płowe. I ty je widzisz. Blisko wody, więc ogromne. Patrzę i widzę białe i płowe fryzury aniołów. Staranne. Z lokami. Kiwają się. Nachylają ku sobie. Oglądam rajski spektakl. I chcę tu siedzieć długo, aż poczuję, że mi pośladki zdrętwiały od twardej ławki. Jaka błoga chwila pokoju. Nigdzie nie widziałam tak ogromnych piwonii. I ciągle ci to powtarzam, że to aniołowie, szczątek raju.

– Kolęda „Lulajże, Jezuniu" to właściwie kołysanka.

– Tak, ale sakralna. Matki tego nie śpiewają dzieciom.

– Przejdź się po kołysankach świata, indiańskich, afrykańskich.

– A jak? Musiałabym znać wszystkie języki świata. Coś mogę wygooglać, ale to nie to samo, co słuchać ich w chwili śpiewania w samym życiu. Wygooglałam tyle, że to Łemkowie i Białorusini mają czy też mieli najwięcej kołysanek, że pieśń u nich budowała tożsamość. Ciąg pie-

śni matek jednak został zakłócony przez kulturę bez pamięci, bez tożsamości. Łemkowska kołysanka też była śpiewanym opowiadaniem o życiu. *Hajciu lulu, lulu, a ja tebe stulu. Stulu ja tia stulu, pid zelenu dulu. Dula bude cwyty, Marynia chodyty…* Piękne. Szkoda, że nasze pianino potraciło struny i rozstroiło się. Siadłabym, zagrała kołysankę. Poczułabym się matką albo dzieckiem, albo dwojgiem.

– Mamy coraz więcej możliwości ogłaszania nowych racji stanu i machinacji przy tym, bo przecież mnożymy wojny o strefy wpływów, o surowce. Na tej drodze matka z dzieckiem nie naszego narodu to wróg. To obcy. Trzeba go zabić, poznęcać się, odczłowieczyć. Społeczeństwa demokratyczne nie zasłaniają się coraz nowszą i wredniejsza racją stanu, bo w nich każdy może mieć swoją kulturową tożsamość. Wymuszają to w procesie pokojowym na sąsiedzkich wrogich kołysankom racjach stanu. Państwa Zachodu żyją w pokoju sąsiedzkimi grupami. Nie do pomyślenia tam wojna domowa. Nie odczłowieczają sąsiedzkiej matki z dzieckiem i kołysanką. Inna sprawa: czy jest tak, że im mniej kołysanek, tym dzieci chętniej krytykują matki, hodują w stosunku do nich chłód serca?

– Nie ma idealnych matek. Kołysanki się pamięta. To wspomnienie ratuje przed złym myśleniem o matce. Pokojowe współistnienie w Europie? Różnie to bywało, przecież wiesz. A dzisiejsza racja stanu ma charakter naciąganej racji, bo jakieś mocarstwo tak nakazuje. Europa nie tak dawno była straszna. Natknęłam się na pracę Julii Makosz, a w niej na coś przerażającego. Julia Makosz w pracy pt. „Pieśni getta" opowiada o żydowskich kołysankach z getta. *Nit kejn rożinkes, nit kejn mandlen. Nie ma rodzynek, nie ma migdałów*. Ta kołysanka powstała z innej pieśni getta o głodzie. Autorka przytacza poruszającą pożegnalną wojenną kołysankę: *Nit kejn jidysz, kejn lid, wajl du bist mer kejn jid*. Żadnego żydowskiego słowa, żadnej pieśni, bo nie jesteś już Żydem… Chodziło o to, że matki porzucały dzieci pod nieżydowskimi domami w nadziei, że ktoś je przygarnie. Matka w tej kołysance żegna synka. Taki rodowód miała ta kołysanka. Przerażające. Przygnębiające. Nie do zapomnienia. No widzisz. Najsmutniejsze kołysanki świata powstawały w żydowskim getcie.

– Niedawno obejrzałem „Zakazane piosenki". Szczególnie poruszyła mnie pieśń dziewczyny, Żydówki z getta. Śpiewała o Warszawie, ale na melodię „Mejn sztetełe Bełz". Polskie okupacyjne pieśni wychwalały smykałkę radzenia sobie z napastnikiem i wyśmiewania go, wyszydzania. Miały zadziorny ton. Warszawiak sobie poradzi. Nikt go nie zniszczy, nie upokorzy. Była w nich radość sprzeciwu i niepodważalna nadzieja na poradzenie sobie z okupantem. A ta pieśń żydowskiej dziewczyny była bezgranicznie smutna i bez odrobiny nadziei na przeżycie. Ojej.

– Pamiętam. I to też jest nie do zapomnienia. Teraz przymierz to do gier komputerowych, do zabijanek, a najgorzej, że zwykle utrzymanych w klimacie macho i seksistowskim. Stało się coś strasznego w kulturze. Dziecko jest uczone krwawej przemocy, seksizmu, bycia twardym macho. Klik. I wróg zdechł w kałuży krwi. Klik. Dopadamy „dziwkę". Koleżankę w realu zwyzywamy od dziwek. Jaka strata czasu na nauczenie się wrażliwości! Stasiek Wielanek z Kapeli Warszawskiej śpiewał kołysankę wojenną: *W suterynie daleko za miastem, w suterynie, gdzie nędza i głód…* Teraz mamy lulu-lulu dla dorosłych, gadki szmatki telewizyjne. Propaganda wojenna to takie lulu-lulu. Śpijcie spokojnie, bo wróg znaleziony i będziemy go odczłowieczać i zabijać. Śnijcie zwycięstwo bez zwątpienia. Wiesz, co mi przyszło do głowy? Że zwątpienie łączy, a fundamentalizm dzieli. Tak się dzieje w religii, ale przecież i w polityce, kiedy partia czy dmuchana racja stanu to fundamentalna wiara. No więc usypiacze bardzo dbają o nasz brak zwątpienia. To nie jest wbrew pozorom myśl banalna. Spostrzegłam, że w religii zwątpienie, aż do postawy ateistycznej, naprawdę łączy. Ludzie, wolni od propagandy religijnej, mogą ze sobą rozmawiać na przykład o sztuce. I rozmawiają. Ci ludzie rozmawiają!

– Napisałem antykołysankę wojenną. *Rundherum dumm! Dumm! Dumm! Schritt und Tritt und Schritt: und vorwärts, Lili Heil!*

– Ale Lili Marlene to piękna pieśń. A ty tu tak nawiązujesz. Lubię Lili i często słucham. To o kobiecie strasznych wojennych czasów piosenka. To nic, że śpiewali ją niemieccy żołnierze. Mnie ona wzrusza i ma piękną melodię.

– To nic, że u mnie jest Lili Heil. Tłumaczę całość: Naokoło dum! Dum! Dum! (znaczy to również: głupio! Głupio! Głupio!) Krok i kopniak, i krok. Naprzód, Lili Heil (heil to: cały, nienaruszony, zagojony).

– Jako antykołysanka jest bardzo na miejscu.

– Antykołysanka czasu wojny. Nie. To nie antykołysanka. To parodia kołysanki.

– Ojej. Miałam pisać w miłym tonie. Słyszę polską kołysankę: *Z popielnika na Wojtusia iskiereczka mruga…* Elżbieta Binswanger-Stefańska pamięta tego Wojtusia. I aa-a, kotki dwa. Spytałam ją na fb, czy pamięta matczyny śpiew, bo mało kto pamięta. Ona pamięta. Mój ojciec śpiewał mi jakieś żołnierskie piosenki na dobry sen, przygrywając na akordeonie. Zapamiętałam tylko „Rozszumiały się wierzby płaczące". Potem śnili mi się ludzie o strasznych twarzach, zaglądali do okien. Na ogół spałam dobrze i po „wierzbach płaczących". Najbardziej zapamiętałam matczyną kołysankę o dwóch Jasieńkach: *Luli, luli, lulasieński, pabilisa dwa Jasieńki. Za jakuju pryczynu, za charoszu dzieŭczynu.* Tę kołysankę zanotował spośród wielu innych Stefan Kopa w swojej książce „Biełaruskije pieśni Haradockaj ziamli", podał nuty. To książka bezcenna, o któ-

rej już pisałam, ale znowu do ciebie mówię o niej, bo warto wiedzieć, że są na świecie ludzie, dla których nasze *kałychanki* są fascynującym tematem. Co więcej, uważam, że ta książka powinna stać się lekturą obowiązkową dla wszystkich z utraconym dzieciństwem, takim jak moje, białoruskim, ale po wojnie pogranicznym. Tyle pieśniowego bogactwa przeminęło lub właśnie przemija. Chociaż sobie przypomnijmy, co nam matki śpiewały. Ale ty nie pamiętasz, czy matka ci śpiewała kołysanki.

– To ja teraz przeczytam twoją „Kołysankę osobistą” z twego „Hop! Hop! Hop! Traktatu o samotności”. Ty ją napisałaś dla matki, która śpi w ziemi, ale nie może usnąć w tobie. Napisałaś sonet-kołysankę. Opisałaś rytm relacji matka-dziecko. Posłuchaj siebie, jak brzmisz w moich ustach:

Jestem kobietą, rodzę czaszkę,
ciesząc się z niej.
Ładnieję.
Czaszka cherubinowa.
Prawdziwie moja.
Do krzyku jej dziąseł
pierś natychmiast doniosę
z fizjologicznie ciepłym mlekiem.
A zęby czaszki wykarmionej
nadadzą ciału mojej czaszki
lokalne i światowe imię:
moja matka.
A ja się już tak nie wyzbieram.
Mojej matki nie ma.
A jeśli jest, to nagą czaszką.
I ja jej zwrócę własną.

– To prosty sonet, ale niezupełnie. Rymy tworzą zasłonę na przepaści, do której trafiają wszyscy. Płytka przepaść, *mahiłka*. A wiesz, że lulek to psianka, której dym działa uspokajająco i nasennie? Maryśka rodzima? Wytępiono ją na rzecz alkoholu i rozpijania. Czarownice rozbiły z lulka „maść do latania”, czyli wizji. Z dodatkiem pokrzyku, mandragory i bielunia. Ten sonet napisałam bez Bai i nie po lulku, nie po „maści do latania”. Nie używam. Lubię trzeźwość oglądu spraw. Trzeźwo ujrzałam rytm czaszek. Ramiona matczyne, lulające dziecko do snu, działały przyjemnie narkotycznie. W mózgu małego człowieka tworzyło się miejsce na przyjemność, naturalnie wywołaną. Chyba dziś to miejsce się kurczy albo w ogóle nie powstaje. Nie czujemy języka, tracimy go. Nawet nie wiemy, że słowo „człowiek” oznacza: czuć, czuwać, być na czele swego plemienia, narodu, z powodu mądrości. Tracimy w języku czucie tego, co było słowiańskie. Nie wiemy, że słowo „naród” ma znaczenie „rodzić”, „narodzić ludzi”. Jest słowo „ululać się”, czyli upić. „Ululany” to pijany. A to wszystko w znaczeniu: narkotyczny, śniący albo nieprzytomny. „Lulki palą” nie oznacza, że palą fajki, tylko że mają w fajkach narkotyczne lulki. Jeśli jesteśmy przyjemnie zmęczeni, mówimy: idę lulu. W *kałychankach* mieliśmy: luli, luli. Ramiona matki i jej śpiew na dobranoc to był właściwy narkotyk. ■

Minął miesiąc

W regionie. 26 października w Centrum Kultury Prawosławnej w Białymstoku została zainaugurowana kolejna edycja Wszechnicy Kultury Prawosławnej na rok akademicki 2015/2016. Wiodące tematy tegorocznych spotkań to zagadnienie Tradycji i jej pojmowania we współczesnym życiu cerkiewnym oraz kwestie historyczne związane z prawosławiem.

Фота Яраслава Іванюка (Polskie Radio Białystok)

„Хмарка на траве” – лаўрэат узнагароды Grand Prix XXII Фэстывалю Беларускай Бардаўскай ды Аўтарскай песьні „Бардаўская восень 2015”

W dniach 6-8 listopada odbył się 22. Festiwal Białoruskiej Poezji Śpiewanej i Piosenki Autorskiej „Bardauskaja Vosień”. W części konkursowej wystąpiło 10 zakwalifikowanych (na 39 zgłoszonych) zespołów z Białorusi i Polski (jeden zespół). Grand Prix zdobyła grupa Chmarka na Trawie. Natalla Nikicina otrzymała nagrodę Białoruskiego Radia Racja, Yulany – nagrodę ufundowaną przez Stowarzyszenie „Koalicji Bielska”, a Staś Siłka – nagrodę starosty powiatu bielskiego. Konkursowi towarzyszyły koncerty gwiazd, w tym zespołu B:N, Taćciany Biełanohaj, Żmiciera Wajciuszkiewicza & W-Z Or-

kiestry, ILO&Friends, Trio Alaksandra Jasińskiego. Koncert galowy odbył się w Operze i Filharmonii Podlaskiej w Białymstoku. Festiwal zawitał ponadto na sceny w Czyżach, Orli i Szczytach-Dzięciołowie. Organizatorem festiwalu jest Związek na Rzecz Edukacji i Promocji Kultury Białoruskiej „Szczyty". *Czyt. str. 37*

Od 9 listopada nowym marszałkiem województwa podlaskiego jest Jerzy Leszczyński z PSL, członek zarządu województwa. Dotychczasowy marszałek Kazimierz Baszko został posłem z listy PSL.

12 listopada w Gminnym Centrum Kultury w Gródku otwarto wystawę „Ręczniki ludowe Ziemi Gródeckiej". Zaprezentowano na niej blisko siedemdziesiąt tradycyjnych, związanych głównie z białoruską kulturą, ręczników, zebranych z terenu całej gminy Gródek (najstarsze z nich mają po sto lat). Ekspozycja będzie czynna do końca grudnia. *Czy. str. 23*

Jolanta Gadek została powołana przez Krajową Radę Radiofonii i Telewizji na stanowisko prezesa zarządu Polskiego Radia Białystok. Zastąpiła na tym stanowisku Władysława Prochowicza. Jolanta Gadek pełniła dotychczas funkcję dyrektora programowego rozgłośni, wcześniej była doradcą i rzecznikiem prasowym wojewody podlaskiego, jeszcze wcześniej dziennikarką „Gazety Współczesnej".

W dniach 13-15 listopada w cerkwi Zmartwychwstania Pańskiego w Siemiatyczach odbył się XII Międzynarodowy Przegląd Pieśni Paraliturgicznej. Wystąpiło na nim 27 zespołów z Polski, Białorusi, Rosji i Ukrainy. Organizatorem przeglądu jest Dekanalny Instytut Kultury Prawosławnej w Siemiatyczach we współpracy z instytucjami i władzami lokalnymi, przy wsparciu finansowym Urzędu Marszałkowskiego Województwa Podlaskiego.

Emocje wokół nominacji do nagrody

Фота Мацея Халадоўскага

Валя Лаеўская

Reportaż Walentyny Łojewskiej z Białoruskiego Radia Racja pt. „Wciąż ich widzę", opowiadający o zbrodniach oddziału „Burego" na Białorusinach, znalazł się w gronie 15 audycji i reportaży z całego kraju, które weszły do finału III edycji ogólnopolskiego konkursu białostockiego oddziału Instytutu Pamięci Narodowej na Audycję Historyczną Roku. Decyzja kilkuosobowego jury, składającego się z dziennikarzy i historyków IPN, wywoła protesty prawicowych mediów. Przeciwko tym działaniom zaprotestował z kolei profesor Oleg Łatyszonek, historyk, prezes Białoruskiego Towarzystwa Historycznego, pisząc otwarty list w tej sprawie. Reportaż Walentyny Łojewskiej powraca do 29 stycznia 1946 r., kiedy to w Zaleszanach na Białostocczyźnie zginęło 16 osób. Pacyfikacji białoruskiej wsi dokonał oddział polskiego zbrojnego podziemia – Pogotowie Akcji Specjalnej Narodowego Zjednoczenia Wojskowego pod dowództwem Romualda Rajsa „Burego". Według ustaleń śledczych IPN oddział „Burego" na przełomie stycznia i lutego 1946 r. zamordował w okolicach Bielska Podlaskiego około osiemdziesięciu osób, mieszkańców kilku spalonych wsi i wziętych przymusowo woźniców. Wśród ofiar nie brakowało dzieci, również niemowląt. Żołnierze dopuścili się też co najmniej jednego gwałtu i wielu grabieży. Sam „Bury", złapany w końcu przez siły bezpieczeństwa, został skazany na karę śmierci, wyrok wykonano. Na początku lat 90. sąd wojskowy go zrehabilitował, nie podważając jednak przebiegu wydarzeń z zimy 1946 r.

Autorka reportażu, Walentyna Łojewska, odebrała to wyróżnienie nie tyle jako własne osiągnięcie, co docenienie powagi podjętej przez nią tematyki. – Гэтая тэма ўсё яшчэ выклікае эмоцыі і вельмі добра, што выклікае – сказала яна. *Czyt. str. 14*

18 listopada w centrum Białegostoku odbyła się kilkusetosobowa demonstracja przeciwko przyjmowaniu w Polsce imigrantów, zorganizowana przez Młodzież Wszechpolską. Skandowano m.in. hasło „Podlasie nie chce islamu", wygłoszono też apel do premier Beaty Szydło, aby cofnęła decyzję w sprawie przyjęcia uchodźców, podjętą przez poprzedni rząd, kierowany przez Ewę Kopacz.

Największy przemyt papierosów w historii polsko-białoruskiego kolejowego przejścia granicznego w Siemianówce udaremnili funkcjonariusze podlaskiej Służby Celnej. 90 tys. paczek papierosów o szacunkowej wartości rynkowej ponad 1 miliona złotych celnicy znaleźli w wagonach z cementem. Papierosy znajdowały się w kartonach owiniętych szczelnie folią, zagrzebanych w sypkim cemencie.

Pomnik Romana Dmowskiego chce postawić czternastu białostockich radnych, którzy podpisali się pod stoso-

wym wnioskiem do władz miasta. Większość tych radnych to działacze PiS, ale są też wśród nich członkowie PO, Komitetu Truskolaskiego, Forum Mniejszości Podlasia. Pomnik miałby on stanąć na mającym być wkrótce przebudowywanym placu Niepodległości. Ufunduje go komitet budowy pomnika. Roman Dmowski, wybitny polski polityk okresu międzywojennego był twórcą i głównym ideologiem ruchu narodowego, stał na czele Narodowej Demokracji (tzw. endecji).

26 listopada w Uniwersytecie w Białymstoku odbyła się naukowa debata w ramach ogólnopolskiego projektu badawczego „Aparat bezpieczeństwa wobec mniejszości narodowych”, prowadzonego od kilku lat przez Instytut Pamięci Narodowej. Spotkanie zorganizowano w ramach obchodów 15-lecia działalności IPN. Projekt dotyczy zbadania relacji służb bezpieczeństwa wobec mniejszości narodowych w okresie międzywojennym, podczas II wojny światowej i w PRL. Tematyka ta do dziś wzbudza wiele kontrowersji. Prof. Krzysztof Sychowicz z oddziału IPN w Białymstoku przywołał stereotypy, które nie miały potwierdzenia w rzeczywistości. Na przykład, że w powojennym aparacie bezpieczeństwa w naszym regionie przeważali Żydzi i Białorusini. Tymczasem z dane dotyczących Urzędu Bezpieczeństwa w Łomży wynika, że na blisko 300 funkcjonariuszy, były trzy osoby pochodzenia żydowskiego oraz 60 narodowości białoruskiej. Uczestnicy debaty zwracali jednak uwagę na problem z samym zdefiniowania pojęcia mniejszości narodowej w odniesieniu do tamtych czasów.

27 listopada na skwerze przy pomniku Pięciu Kultur w Sokółce lokalna społeczność tatarska zorganizowała ekumeniczną modlitwę o po-

Беларусістыка вяртаецца ў беластоцкі ўніверсітэт

Пасля двухгадовага перапынку Універсітэт у Беластоку зноў хоча адкрыць напрамак беларусістыкі. Быў ён спынены, бо не было ахвотных паглыбляць веды у гэтай галіне. Перадусім таму, што моладзь баялася, што пасля заканчэння вышэйшай адукацыі ў такім напрамку не знойдзе сабе працы. Сапраўды, толькі нешматлікія выпускнікі беларускай філалогіі неяк знаходзілі працу ў вывучанай прафесіі. Найчасцейй як настаўнікі беларускай мовы, якіх на Беласточчыне і так удосталь.

Таму ўлады беластоцкага ўніверсітэта вырашылі ад наступнага года пашырыць напрамак на этна-філалогію. Апрача беларускай мовы і літаратуры студэнты будуць зглыбляць яшчэ веды культуразнаўства, асабліва на польска-беларускім памежжы. Ініцыятары лічаць, што дзякуючы таму выпускнікам будзе лягчэй знайсці працу, бо не толькі як настаўнікам ці журналістам, але яшчэ і ў дамах культуры.

Час пакажа, ці так будзе. Усё залежыць перадусім ад тагу, ці беларуская тоеснасць на Беласточчыне не прерастане гаснуць. Але за такую спробу беластоцкі ўніверсітэт, зразумела, трэба пахваліць. Тым больш, што было гэта пракансультававнае таксама з нашым аясяроддзем (беларускімі арганізацыямі, Радыё Рацыя і школамі, у якіх навучаецца беларуская мова). Хаця думка з пашырэннем навучальнай праграмы напрамку беларускай філалогіі не новая, бо з’явілася ўжо амаль дваццаць гадоў таму, калі ва Універсітэце ў Беластоку была паклікана Кафедра беларускай культуры. (**юх**)

Экуменічны малебен за мір і справядлівасць на свеце ў Саколцы

iSokolka.eu

Okazałe centrum tatarskie w Kruszynianach

Otwarcie centrum kulturalnego polskich Tatarów

14 listopada w Kruszynianach otwarto Centrum Edukacji i Kultury Muzułmańskiej Tatarów. W głównym budynku obiektu znalazły się muzeum, sala historyczna oraz obrzędowa, a także punkt informacji turystycznej. W skład Centrum wchodzi również budynek gospodarczy, gdzie można np. zostawić rowery, powstały też dwa boksy dla koni.

Pomysł budowy centrum zrodził się w marcu 2010 r. po wizycie w Kruszynianach księcia Karola, kiedy okazało się, że społeczność tatarska takiego obiektu bardzo potrzebuje, aby też móc normalnie przyjmować takiej rangi osobistości.

Koszt budowy całego kompleksu wyniósł 5,4 mln zł. Gmina wyznaniowa w Kruszynianach otrzymała na ten cel dofinansowanie w wysokości 3,5 mln zł ze środków unijnych z Regionalnego Programu Operacyjnego województwa podlaskiego, a także 250 tys. zł z resortu kultury oraz 150 tys. dolarów od rządu Kuwejtu. Wkładem własnym była działka, na której powstało centrum. W uroczystościach otwarcia Centrum wzięli udział m.in. ambasador Malezji, przedstawiciele ambasad Kuwejtu i Indonezji, władze województwa podlaskiego, przedstawiciele muzułmańskich gmin wyznaniowych oraz społeczność tatarska.

Uczestnicy uroczystości po przecięciu wstęgi minutą ciszy uczcili pamięć ofiar zamachów terrorystycznych w Paryżu.

kój i sprawiedliwość na świecie. Takie modlitwy odprawiane są w tym mieście od kilku lat z udziałem duchownych religii muzułmańskiej, katolickiej i prawosławnej (na pomniku upamiętnione są jeszcze judaizm oraz kultura romska). Podobne spotkania mają również miejsce w Bohonikach i Kruszynianach.

W kraju. 27 października prezydent Andrzej Duda zawetował nowelizację ustawy o mniejszościach narodowych i etnicznych oraz o języku regionalnym. Wątpliwości prezydenta wzbudziła ponoć możliwość używania przed organami powiatu – obok języka urzędowego – języka mniejszości. Prezydent zakwestionował brak oszacowania skutków finansowych dla budżetów powiatów i gmin związanych z wprowadzeniem i używaniem na ich obszarach języka pomocniczego. Przedstawiciele organizacji mniejszości narodowych uznali działanie prezydenta za bardzo negatywny sygnał, który może wyznaczać politykę państwa na następne lata.

Pracami Komisji Mniejszości Narodowych i Etnicznych w nowej kadencji Sejmu pokieruje Tomasz Tomczykiewicz z Platformy Obywatelskiej. Jego zastępcami będą Szymon Giżyński (PiS) oraz Stanisław Huskowski (PO). W 17-osobowym składzie komisji znalazło się dziewięciu posłów z PiS, pięciu z PO i po jednym z Kukiz'15, Nowoczesnej i PSL. Z naszego regionu – Tomasz Cimoszewicz i Robert Tyszkiewicz z PO oraz Lech Kołakowski z PiS.

1 listopada na warszawskim Cmentarzu Powązkowskim spotkała się grupa ok. osiemdziesięciu Białorusinów, głównie młodych ludzi mieszkających w Polsce, w większości przybyszy zza wschodniej granicy, by nawiązać do tradycyjnego białoruskiego święta poświęconego zmarłym – Dziadom. Wśród obecnych zobaczyć można było Zianona Paźniaka, pierwszego przewodniczącego Białoruskiego Frontu Narodowego. Grupa odwiedzała groby znanych postaci zasłużonych zarówno dla Polski, jak i Białorusi, np. Stanisława Moniuszki. Białorusini przywitali się ze spacerującym po Powązkach byłym prezydentem Bronisławem Komorowskim.

Białoruś odmówiła wydania wizy szefowi Instytutu Książki, Grzegorzowi Gaudenowi, który zamierzał udać się do Mińska na otwarcie Miesiąca Polskiej Literatury. Nie podano uzasadnienia tej decyzji. Sam Gauden był nią mocno zaskoczony, bowiem do tej pory nie był nigdy w Białorusi i nie miał okazji narażenia się Mińskowi. Prawdopodobną przyczyną odmowy udzielenia wizy mogła być współpraca Instytutu Książki z białoruskimi niezależnymi pisarzami i wydawcami. Sprawą zajął się polski MSZ.

7 listopada w Warszawie odbyła się manifestacja pod hasłem „Solidarność zamiast nacjonalizmu – ra-

Koncerty mniejszości z Białorusi

W połowie listopada Centrum Kulturalne Białorusi w Warszawie zaprosiło do Polski zespoły śpiewacze i taneczne mniejszości narodowych w Białorusi – m.in. polskiej, tatarskiej, ukraińskiej, ormiańskiej, żydowskiej, a nawet koreańskiej. Koncert pn. „Wielonarodowa Białoruś” w piątek 13 listopada odbył się w Bielskim Domu Kultury, w sobotę w Rosyjskim Ośrodku Nauki i Kultury w Warszawie i w niedzielę – w drodze powrotnej – w Gminnym Centrum Kultury w Gródku.

Termin tych barwnych koncertów niestety zbiegł się w czasie z serią zamachów terrorystycznych w Paryżu, które wstrząsnęły całą Europą.

zem ponad granicami”. Została zorganizowana przez przez ruchy nieformalne i takie organizacje jak Antyfaszystowska Warszawa, 161 Crew, Centrum Wielokulturowe w Warszawie, Fundację Inna Przestrzeń i polski oddział Amnesty International. W manifestacji wzięło udział kilkaset osób, które demonstrowały przeciw nacjonalizmowi, faszyzmowi, rasizmowi i ksenofobii. Manifestacja wyruszyła z Umschlagplatzu, skąd w czasie okupacji hitlerowskiej odjeżdżały pociągi, wiozące Żydów do obozów zagłady.

13 listopada rozpoczęła się pierwsza rozprawa w tajnym procesie obywatela Białorusi Jurija K., oskarżonego o działalność wywiadowczą przeciw Polsce. Grozi mu do dziesięciu lat więzienia. Oskarżony nie przyznaje się do zarzucanych mu czynów, twierdząc iż jest wykładowcą, nie szpiegiem.

Centrum Badań Białoruskich zainaugurowało pracę na Uniwersytecie Warszawskim. Znaleźli w nim zajęcie historycy wyrzuceni z białoruskich uniwersytetów z powodów politycznych, m.in. zwolnieni z uniwersytetu grodzieńskiego Andrej Czarniakiewicz i Wiaczesłau Szwed.

Polski MSZ ograniczył tegoroczny nabór do programu im. Kalinowskiego. W tym roku do organizatorów wpłynęło ok. 50 wniosków, jednak program stypendialny obejmie jedynie 25 osób. Jego dyrektor Jan Malicki wyjaśnił to „zmniejszeniem represji na Białorusi” oraz faktem, że część miejsc przejęły inne programy pomocowe. Powstały w 2006 r. program pomaga w zdobyciu wyższego wykształcenia w Polsce młodym Białorusinom, prześladowanym w kraju za działalność polityczną.

Listopadowy numer znanego i opiniotwórczego polskiego miesięcznika „Znak” poświęcono tematyce współczesnej Białorusi. Zarówno polscy, jak i białoruscy autorzy napisali teksty dotyczące m.in. białoruskiej tożsamości narodowej, języka białoruskiego i relacji z Rosją.

W Republice Białoruś. 29 października państwa UE zawiesiły na cztery miesiące sankcje wobec przedstawicieli władz Białorusi. Decyzja została podjęta w kontekście poprawy stosunków UE z tym krajem – poinformowała Rada UE. Decyzja o czasowym zawieszeniu restrykcji dotyczy 170 ze 175 objętych nimi osób, a także trzech firm. To odpowiedź UE na uwolnienie przez prezydenta Aleksandra Łukaszenkę sześciu więźniów politycznych i brak represji wobec opozycji przy okazji wyborów prezydenckich.

29 października wieczorem naprzeciw budynku KGB w Mińsku stanął łańcuch 150 ludzi ze świeczkami. Akcję zorganizowano dla upamiętnienia 29 października 1937 r., kiedy to NKWD rozstrzelało stu przedstawicieli białoruskiej inteligencji – pisarzy, poetów, pedagogów, artystów, dziennikarzy. Zostali oni wtedy oskarżeni o nacjonalizm i udział w „zjednoczonym podziemiu antysowieckim”. Z kolei za udział w obecnej akcji przed KGB, 12 listopada sąd w Mińsku wymierzył kary grzywien w wysokości po 9 mln rubli (niecałe 2 tys. zł) trzem jej uczestnikom, w tym dwóm byłym kandydatom opozycji na prezydenta Białorusi. Ukarani to Mikoła Statkiewicz, Uładzimir Niaklajeu i działacz kampanii „Europejska Białoruś” Maksim Winiarski.

30 października odbyła się narada dowództwa sił zbrojnych, na której prezydent Aleksander Łukaszenka ogłosił, że jest gotowy projekt nowej doktryny wojskowej, który powinien zostać rozpatrzony do końca roku na posiedzeniu białoruskiej Rady Bezpieczeństwa. Nowa doktryna ma być ściśle obronna, zwracać szczególną uwagę na nowy typ wojny, która obecnie nęka świat – tzw. wojnę hybrydową. Zapowiedziano również intensywny rozwój systemu obrony terytorialnej. Prezydent podkreślił, że Białoruś żadnego kraju nie uważa za wroga.

1 listopada w ramach obchodów święta Dziadów ulicami Mińska przemaszerowało kilkaset osób. Tradycyjnie celem marszu było podmińskie uroczysko Kurapaty, gdzie w latach 30. ub. wieku pochowano co najmniej kilkadziesiąt tysięcy ofiar NKWD. Akcję zorganizowała Białoruska Partia Chrześcijańsko-Konserwatywna – Białoruski Front Narodowy, która otrzymała na nią zgodę mińskich władz.

Opozycyjni liderzy zwrócili się z prośbą do władz UE o pomoc w organizacji okrągłego stołu z prezydentem Łukaszenką. To druga z kolei taka próba wykorzystania instytucji europejskich do zorganizowania rozmów z Łukaszenką – te z 1999 r. spełzły jednak na niczym. Tym razem list podpisało pięciu liderów opozycji: Siarhei Kalakin, Uładzimir Niaklajeu, Ana-

tol Labiedźka, Paweł Siawiaryniec i Mikoła Statkiewicz. Chcą oni przede wszystkim rozmawiać o reformie procesu wyborczego. Listu nie podpisało dwóch liderów opozycji: Aleksandr Milinkiewicz i Tacciana Karatkiewicz. Ten pierwszy zapowiedział odejście z polityki.

6 listopada Aleksander Łukaszenka oficjalnie objął swój urząd po ostatnich wyborach prezydenckich. Tego dnia złożył – po raz piąty – przysięgę na Konstytucję. Po raz pierwszy odbyło się to w Pałacu Niepodległości. Przypomnijmy, że pierwsze zaprzysiężenie Łukaszenki odbyło się 20 lipca 1994 r. w Sali Owalnej Domu Rządu – wówczas przysięgał pod biało-czerwono-białą flagą i pod godłem Pogoni.

6 listopada białoruskie KGB przekazało szefowi polskiej ABW Dariuszowi Łuczakowi listy lokalizacji, gdzie mieli być kierowani polscy jeńcy zatrzymani przez Sowietów na początku II wojny światowej. Koordynator służb specjalnych Marek Biernacki pozytywnie ocenił ten krok – uznał, że może to być początek otwarcia białoruskich archiwów dla Polski.

7 listopada Tacciana Karatkiewicz, niedawna kandydatka w wyborach prezydenckich, została wybrana na szefową kampanii „Mów Prawdę!". Delegaci zjazdu w Mińsku jednomyślnie powierzyli Karatkiewicz stanowisko przewodniczącej. Kampania stawia sobie za cel budowanie w Białorusi demokratycznego, socjalnego państwa prawa, rozwojowi społeczeństwa obywatelskiego i gospodarki narodowej, a także tradycji patriotycznych. Kampania „Mów Prawdę!" powstała w 2010 r. Do kwietnia bieżącego roku kierował nią były kandydat na prezydenta z r. 2010 Uładzimir Nikalajeu.

10 listopada w Mińsku podpisana została umowa w sprawie polskich centrów wizowych w Białorusi. Będą one prowadzone przez firmę zewnętrzną (VFS Global) i umożliwią zainteresowanym złożenie wniosku wizowego oraz odebranie paszportu z wizą w miejscu zamieszkania lub bliżej niego, bez potrzeby osobistego stawienia się w polskim urzędzie konsularnym. Centra powstaną w ośmiu miastach, w pierwszej kolejności w Mińsku, Brześciu, Grodnie, Homlu i Mohylewie, a następnie w trzech pozostałych – Pińsku, Baranowiczach i Lidzie. Będą one pośredniczyć w wydawaniu większości wiz, które obecnie otrzymują Białorusini – około 22-24 tys. wniosków miesięcznie. Polska ambasada liczy, że rozpoczną one działalność pod koniec pierwszego kwartału przyszłego roku.

12 listopada wszedł w życie dekret prezydenta Białorusi Aleksandra Łukaszenki, wprowadzający podatek od odsetek z krótkoterminowych lokat bankowych. Osoby, które ulokują swoje oszczędności w białoruskich rublach na lokatach krótszych niż roczne lub w walucie obcej na krótszych niż dwa lata, będą od 1 kwietnia 2016 r. musiały zapłacić 13 proc. podatku dochodowego. Dekret wprowadza też nowy rodzaj lokaty „niewypłacalnej", czyli takiej, z której klient będzie mógł wycofać środki przez upływem terminu obowiązywania umowy tylko za zgodą banku. Wcześniej służba prasowa prezydenta poinformowała, że 1 lipca przyszłego roku w Białorusi zostanie przeprowadzona denominacja rubla białoruskiego – z nominałów banknotów znikną cztery zera i w obrocie pojawią się monety.

13 listopada w Pałacu Sztuki w Mińsku otwarto wystawę poświęconą historii uroczyska Kuropaty, gdzie spoczywają tysiące ofiar stalinowskich represji. Jest to pierwsze takie działanie od publicznego ujawnienia tego miejsca w 1988 r. Wystawa powstała staraniem grupy niezależnych organizacji. Przedstawiono na niej fotografie, kopie dokumentów, publikacje prasowe, korespondencję z urzędnikami oraz materiały sądowe poświęcone uroczysku, które było terenem pochówku ofiar NKWD w latach 1937-1941 i które jest wymieniane jako przypuszczalne miejsce pogrzebania 3870 polskich obywateli z dotychczas nieodnalezionej tzw. białoruskiej listy katyńskiej. Na wystawie pokazano również obrazy i rzeźby artystów ze stowarzyszenia „Pogoń", inspirowane wydarzeniami w Kuropatach oraz filmy dokumentalne poświęcone Kuropatom, odbył się też koncert białoruskich bardów Alaksieja Halicza i Źmiciera Zacharewicza. Historycy szacują, że w Kuropatach spoczywa od 30 tys. do 250 tys. ofiar sowieckich represji z lat 1937-1941.

14 listopada z powodu zamachów terrorystycznych w Paryżu straże graniczne Litwy i Polski wzmocniły ochronę granicy z Białorusią i wprowadziły dodatkowe kontrole osób ją przekraczających. Również białoruska straż graniczna przeszła na wzmocniony tryb pracy. Działania te przedłużyły czas przekraczania granicy przez białoruskich obywateli.

20 listopada Sąd Obwodowy w Grodnie skazał na karę śmierci przez rozstrzelanie 28-letniego mieszkańca Baranowicz Iwana Kulesza. Był on oskarżony o brutalne zamordowanie we wrześniu 2013 r. dwóch ekspedientek ze sklepu w Lidzie podczas napadu rabunkowego oraz o kolejne morderstwo na ekspedientce dokonane rok później. To druga kara śmierci wymierzona w tym roku przez białoruski sąd. Od 1991 r. było ich w sumie 405. Prezydent Łukaszenka ułaskawił tylko jednego skazańca.

Moda na etno styl zaczyna na dobre zadamawiać się w białoruskim wzornictwie. I to nie tylko w dotychczasowej ludowej odmianie. Tradycyjne białoruskie wzory i ornamenty trafiają na przykład na projekty nowoczesnych ubrań. Jedną z takich kolekcji,

liczącą ponad dwadzieścia projektów, pokazano w listopadzie w Państwowej Szkole Piękna. Ciekawostką był m.in. mundurek szkolny w etno stylu, a także inne ubrania dla dzieci.

Białoruskie ministerstwo informacji nakazało zniszczenie nakładu książki Witala Silickaha „Długa droga od tyranii – postkomunistyczny autorytaryzm i walka o demokrację w Serbii i Białorusi", wydaną przez białoruskie czasopismo „Arche", porównującą Łukaszenkę i Miloszewicza. Autor był białoruskim politologiem, który przedwcześnie zmarł na raka. Książka wydana rok po śmierci miała być hołdem dla zmarłego. Decyzja o zniszczeniu nakładu została wydana z pominięciem drogi sądowej.

Na świecie. 29 października Miklos Haraszti, specjalny sprawozdawca ONZ ds. Białorusi, przedstawił na forum Zgromadzenia Generalnego ONZ swój raport dotyczący mediów w Białorusi. Najważniejsze wnioski płynące z raportu to mi.in.: w Białorusi nie ma pluralizmu mediów, jest ona jedynym państwem w Europie, gdzie nie ma prywatnych stacji RTV o ogólnokrajowym zasięgu, a bezpośrednim regulatorem wszystkich rodzajów mediów jest rząd. Raport skrytykował też zakusy władzy, zmierzające do podporządkowania sobie Internetu.

Po zamachu terrorystycznym na rosyjski samolot pasażerski, dokonanym przez tzw. Państwo Islamskie nad Półwyspem Synaj, prezydent Putin zakazał lotów do Egiptu rosyjskim liniom lotniczym. W zaistniałej sytuacji białoruskie biura podróży zaczęły organizować dla Rosjan wycieczki do Egiptu z wylotem z Mińska. W ocenie rosyjskiej gazety „Kommiersant", potencjalny wzrost białoruskiego rynku turystycznego może wynieść 30 procent – przez Białoruś do Egiptu teoretycznie może wylecieć 218 tys. Rosjan.

racyja.com

Мітынг у Слуцку, прысвечаны 95-ым угодкам Слуцкага збройнага чыну

Яшчэ адзін герой з Беласточчыны

28 лістапада ў Слуцку і дзень пазней у Мінску адбыліся святкаванні 95-ай гадавіны Слуцкага збройнага чыну – Дня герояў. Гэтае свята было ўстаноўленае ў 1980 г. беларускай эміграцыяй у ЗША. Дзень герояў ушаноўвае падзеі з лістапада і снежня на Случчыне. Тады ад 2 да 10 тысячаў (паводле розных ацэнак) жаўнераў беларускіх вайсковых фарміраванняў змагаліся з бальшавікамі за Случчыну як частку тэрыторыі Беларускай Народнай Рэспублікі. У баях удзельнічалі таксама беларусы з Беласточчыне. Дагэтуль было вядома пра беластоцкі батальён, які ўзначальваў ураджэнец Гарадка Мікола Дзямідаў. Нядаўна гісторык з Мінска, Уладзімір Ляхоўскі, выявіў яшчэ капітана Аляксандра Семяняку з хутара Азерскія непадалёк ад Крынак. Яшчэ ў 1917 г. запісаўся ён у беларускую вайсковую камісію. У лістападзе 1920 г. з групай 22 афіцэраў прыехаў ваяваць у Слуцк. Капітан Аляксандр Семяняка камандаваў Другім Грозаўскім палком. Пра яго далейшы лёс пакуль што нічога невядома.

Гадавіна Збройнага Слуцкага чыну – Дзень герояў не з'яўляецца афіцыйным святам у сённяшняй Беларусі. Аднак сёлета ўлады дазволілі правесці святкаванні ў Слуцку і ў Мінску.

Wasil Parfiankou, białoruski opozycjonista, wielokrotnie więziony za swoją działalność, otrzymał ukraińskie obywatelstwo. Po wypuszczeniu z więzienia w połowie 2014 r. wyjechał z rodziną na Ukrainę i zaciągnął się do ukraińskiego oddziału ochotniczego, by walczyć w Donbasie. Po złożeniu dokumentów emigracyjnych i zweryfikowaniu przez Służbę Bezpieczeństwa stał się obywatelem Ukrainy. W ukraińskich batalionach ochotniczych walczy kilkudziesięciu Białorusinów.

7 listopada w Wilnie odbył się pożegnalny koncert legendarnego białoruskiego projektu muzycznego Krambambula, w którym uczestniczył m.in. Lawon Wolski. Ostatni album nosi tytuł „Czyrwony Sztral" i nawiązuje do nazwy popularnej w dwudziestoleciu międzywojennym kawiarni w Wilnie. ■

Znamienna nominacja i larum nacjonalistów

Pod koniec października Instytut Pamięci Narodowej ogłosił nominacje w III edycji ogólnopolskiego konkursu na Audycję Historyczną Roku. Wyróżniono w nim reportaż „Wciąż ich widzę", autorstwa Walentyny Łojewskiej z Białoruskiego Radia Racja, która od lat zapisuje świadectwa krzywd uczynionych przez polskie podziemie niepodległościowe białoruskiej społeczności Białostocczyzny. Dotychczas IPN zajmował się głównie popularyzacją mitu o Żołnierzach Wyklętych i rzadko dopuszczał do dyskursu świadectwa zbrodni, których sprawcami byli polscy partyzanci.

Choć temat krwawego rajdu 3. Wileńskiej Brygady NZW-PAS pod dowództwem kpt. Romualda Rajsa „Burego" jest na Białostocczyźnie na ogół znany, to w związku ze społeczną tendencją do mitologizacji Wyklętych i marginalizowania takich przykładów, nominacja dla reportażu Łojewskiej jest ważnym pozytywnym sygnałem. Chciałbym wierzyć, że powoli kończy się etap gloryfikacji, przez lata wymazywanej przez władzę ludową, historii polskiego powojennego podziemia, a zacznie się analiza prawdziwie historyczna i naukowa. Podniesione zostaną takie kwestie, jak poglądy polityczne organizacji NSZ, NZW czy WiN, które w dużej mierze sprowadzały się do idei stworzenia Katolickiego Państwa Narodu Polskiego, w którym Polska miał być państwem wyłącznie dla Polaków. Etap popkulturyzacji mitu Wyklętych, nadruków na koszulkach i gadżetach, powinien się jak najszybciej zakończyć, ponieważ prowadzi do niezdrowych sytuacji, na które, przy okazji nominacji w konkursie IPN, chciałbym zwrócić uwagę.

Nominacje przeszły początkowo niemal bez echa. Tylko nieliczni śledzą takie wydarzenia – historycy, pasjonaci. Po tygodniu na nacjonalistycznym portalu Prawy.pl pojawia się wpis Roberta Wita Wyrostkiewicza, w którym autor w emocjonalny sposób przekazuje oburzenie rodzin „Burego" i „Łupaszki" oraz… atakuje IPN. Wyrostkiewicz lustruje dziennikarkę Radia Racja z jej profilu na popularnym portalu społecznościowym, gdzie znajduje „dowody" na komunistyczne sympatie Łojewskiej. Oskarżana jest również o to, że na łamach Przeglądu Prawosławnego wielokrotnie nazywała żołnierzy polskiego podziemia mordercami i gwałcicielami. Ani słowa na temat zakończonego w 2005 roku śledztwa białostockiego pionu śledczego IPN, jak również orzeczenia Sądu Okręgowego w Białymstoku sprzed dziesięciu lat.

W ciągu następnych dni jak grzyby po deszczu pojawiają się artykuły ze skopiowaną treścią Wyrostkie-

Oświadczenie

w sprawie publikacji, krytykujących nominowanie Walentyny Łojewskiej, dziennikarki Białoruskiego Radia Racja, w III edycji ogólnopolskiego konkursu Instytutu Pamięci Narodowej na audycję historyczną roku za audycję radiową pt. „Wciąż ich widzę"

O historii warto dyskutować, lecz o faktach dżentelmeni nie dyskutują. Można czyjeś zbrodnie usprawiedliwiać, a nawet wychwalać, lecz przez to zbrodniami być nie przestają.

Rodziny mają prawo kochać i szanować swoich ojców i dziadów, przez co ich czyny nie ulatują w niepamięć.

Dokumentowanie zbrodni jest prawem i obowiązkiem każdego prawdziwego historyka i dziennikarza. Nasza koleżanka Walentyna Łojewska jest sumiennym zbieraczem wspomnień o prześladowaniu Białorusinów przez polskie zbrojne podziemie niepodległościowe w pierwszych latach powojennych.

W naszym przekonaniu walka o wolność Polski nie usprawiedliwia mordowania i palenia żywcem niewinnych mężczyzn, kobiet i dzieci, gwałcenia, rabowania i wypędzania ludzi z ich własnych domów. Wasze publikacje uważamy za próbę zamknięcia ust wszystkim, którym droga jest prawda historyczna. I chociaż podajecie w wątpliwość prawo Walentyny Łojewskiej, a przez to każdego dziennikarza i historyka, do samodzielnego badania przeszłości, załączamy skrypt reportażu naszej koleżanki z równoległym przekładem na język polski. Audycję w białoruskim oryginale można odsłuchać na stronie Białoruskiego Radia Racja: http://www.racyja.com/repartazrr/ya-ikh-bachu-repartazh-valyantsiny-laeus/. Na stronie tej można zapoznać się także ze wspomnianym skryptem.

Jeśli nie boicie się prawdy, pozwólcie ją poznać swoim czytelnikom.

Białystok, 17 listopada 2015 r.

Dr hab. **Oleg Łatyszonek**
Prezes Białoruskiego Towarzystwa Historycznego

wicza na takich portalach, jak Fronda.pl, Kresy.pl, wpolityce.pl a nawet na stronie Telewizji Republika. Dużo dalej poszedł Nasz Dziennik, nazywając decyzję IPN „kompromitacją", a na potwierdzenie przeprowadza rozmowę z prof. Mieczysławem Rybą, wykładowcą z Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego i Wyższej Szkoły Kultury Społecznej i Medialnej w Toruniu. Rozmówca sugeruje w niej, iż dziennikarz nominowany w konkursie powinien być weryfikowany, tak „by nie doszło do pomyłki". Profesor odbiera dziennikarce prawo do zajmowania się tematem, stwierdzając iż nie jest ona historykiem. Cały wywiad sprowadza się do postawionego w końcu tendencyjnego pytania „Jak wielkie było zjawisko kolaboracji ludności białoruskiej z Sowietami i komunistami po wojnie?". Ponownie – ani słowa na temat kilkuletniego śledztwa IPN w sprawie zbrodni oddziału „Burego".

Artykuł z Naszego Dziennika tego samego dnia pojawił się na profilu popularnego portalu internetowego historyka Sławomira Cenckiewicza. Pod nim wywiązała się dyskusja z prawicowym dziennikarzem Cezarym Gmyzem:

CG: – Ale „Bury" naprawdę dopuścił się strasznej zbrodni na cywilach, choć był dzielnym żołnierzem wcześniej.

SC: – To prawda, ale nie tylko o to chodzi… Łojewska potępia podziemie i lajkuje komunistów.

CG: – Owszem, ale nie wykorzystywałbym tego jako okazji do robienia z „Burego" świętego.

SC: – To jasne.

Czy ktokolwiek z dyskutantów w ogóle zapoznał się z nominowanym reportażem? – chciałoby się zapytać. Radiowy serwis specjalnie dla nich umieścił na swojej stronie skrypt audycji w języku białoruskim i polskim. Pozostaje wrażenie, że tematem dyskusji nie jest praca dziennikarki i świadectwa jej rozmówców, tylko sam fakt, czy można pisać źle o „polskich bohaterach".

W obronę dziennikarkę Radia Racja wziął prof. UwB Oleg Łatyszonek, prezes Białoruskiego Towarzystwa Historycznego, który w oświadczeniu przypomniał, że o faktach dżentelmeni nie dyskutują. Zbrodnie można usprawiedliwiać, ale nie przestaną przez to być zbrodniami. Dokumentowanie zbrodni jest prawem i obowiązkiem każdego dziennikarza i historyka. Oświadczenie zostało opublikowane przez regionalne media. Bez echa przeszło na stronach internetowych, które nominowaną dziennikarkę atakowały.

Robert Wit Wyrostkiewicz twierdzi, że Łojewska nie powinna być w ogóle w konkursie IPN brana pod uwagę, przeciwnie, napiętnowana za całokształt swojej pracy. Zarzuca jej stronniczość w doborze świadków i skupianie się na jednej optyce, co ma ją dyskredytować jako dziennikarkę. Wyrostkiewicz w swojej wypowiedzi zarzuca Instytutowi Pamięci Narodowej, iż na konferencję zaprosił Jana T. Grossa (autora głośnej książki o mordach w Jedwabnem), a rzeź wołyńska do dzisiaj nie została nazwana ludobójstwem. Według dziennikarza białostocki oddział instytutu kompromitował się wielokrotnie.

Fot. Urszula Szubzda (Białoruskie Radio Racja)

Wala Łojewska nie mogła wygrać tego konkursu, wygrała go samą nominacją. Być może IPN w końcu zauważy problem, który sam w dużej mierze sprokurował. Z tego miejsca apeluję do historyków – nie bójcie się! W archiwum białostockiego oddziału instytutu leży sporo materiałów dotyczących Wyklętych, czekających na publikację. Kierunek bezwiednej mitologizacji Niezłomnych to ślepa uliczka i wychowywanie pokolenia takich dziennikarzy jak Wyrostkiewicz, który będzie atakował historyków IPN tylko dlatego, że ma czelność robić rysy na pomniku tego mitu. Proponuję zmniejszenie ilości masowo produkowanych gadżetów na rzecz solidnej pracy naukowej. Nominacja za audycję „Wciąż ich widzę" pokazała, że Instytut Pamięci Narodowej nie jest tak uwikłany w politykę historyczną, jak sądziłem. Podczas uroczystości 15-lecia instytutu miały miejsce wykłady otwarte, m.in. prokuratora Dariusza Olszewskiego pt. „Ściganie zbrodni przeciw narodowi polskiemu w praktyce działań prokuratorskich IPN". To on umorzył śledztwo ws. furmanów, stwierdzając jednocześnie, iż doszło do ludobójstwa. Oby za nowej władzy to się nie zmieniło.

Tomasz Sulima

„Я іх бачу”

Радыё Рацыя запрашае на рэпартаж.

(крокі па снезе)

Анонс: І да сіх пор мне запометалась, што колі цёця говорыла жэ нават як тэпэр разпальвае в пліте, і нехцонцы десь агонь доткнецца да рукі, то кажа – я іх бачу ўсіх.. І думаю – што воны муселі выцярпець, ежэлі то так боліт колі толькі чуць, а воны жывцём горэлі бедны...

(крокі па снезе; выстрэл)

Аўтар: Пеця, Міша, Алёша, Кастусь, Сярожа – дзеці якія згарэлі ў вёсцы Залешаны. 29 студзеня 1946 году ў Залешанах на Беласточчыне загінула 16 чалавек. Пацыфікацыю вёскі праводзіў аддзел польскага ўзброенага падполля PAS NZW пад камандаваннем Рамуальда Райса псеўданім „Буры”. Кожны год 29 студзеня ля крыжа ў Залешанах праходзіць паніхіда ў памяць ахвяраў.

(фрагмент паніхіды; малітва – Вечная памяць)

Удзельнік *(чытае надпіс на крыжы)***:** Дэмянюк Пётр, Нічыпарук Іоан, Нічыпарук Наталія, доч яе Анна, Нічыпарук Марыя і дзеці яе: Пётр, Міхась, Аляксей і Адам, Леанчук Надзея, Леанчук Рыгор і сын Кастусь, Серожа, Сахарчук Фёдар, Верэмчук Стэфан, Зелянко – убіенны і сожжэнны. *(працяг пахіды і малітвы)*

(фрагмент песні „Залешаны”)

Удзельнік – жыхарка Залешан: Горэлі мы дэсь по Трох Крулях, зімою. А мне ў маю кончылося б 11 лет. Помню, што рано воны прыехалі, бо вышлі тато якбы то управлятіся. І прышлі до хаты і кажут: маты, гасы огонь, бо відно якоесь войсько прыехало. Ну і воны прыехалі, обсталёваліся, бо тата мой быў застэмпца солтыса. Вжэ воны тутака по сэле ходілі. Одного то добрэ помню, што ішоў такі нэвэлікі ростом, в кожухові, чоботы з тымі холявамі доўгімі і тут такія то острогі тут о на ногах... До одных зайшлі і сказалі туй бабі, коб вона прынэсла соломы. І воны там лягалі, вона дэсь ім там каву варыла. Сказалі мому татові, коб заказалі по сэле, коб ім людзі збожа знэслі, пжэважне овса бо то коням. Ну тато пошлі, заказалі, хто там што меў. Але што в нас быў такі пастух Стэфан. Вун пас овэчкі дэсь там до одного господара прыйшоў на зіму, дэсь там то дрова рубаў, то што.. Воны (дзеці) давай дэсь там на того Стэфана, тако чэрэз хлеў сталі снежкамі кідаті. І нібы в того што ішоў, я кажу, што в кожушкові, так як бы ёму ў голоў попалі. Але чы попалі то я нэзнаю, оно так сталі говорыті.

(выстрэл)

(фрагмент песні „Залешаны”)

„Wciąż ich widzę”

Radio Racja zaprasza na reportaż.

(odgłos kroków po śniegu)

Zapowiedź: Do tej pory mam w pamięci słowa mojej cioci, która powtarzała, że nawet teraz, gdy rozpala w piecu i niechcący ogień dotknie ręki, to wciąż ich widzi… I wciąż myśli – ile oni musieli wycierpieć, jeżeli taki krótki dotyk, liźnięcie ognia tak boli, a oni żywcem płonęli, nieszczęśni…

(odgłos kroków po śniegu; wystrzał)

Autor: Piotruś, Michaś, Alosza, Kostuś, Sergiusz – dzieci, które zostały spalone we wsi Zaleszany. 29 stycznia 1946 roku w Zaleszanach na Białostocczyźnie zginęło 16 osób. Pacyfikacji wsi dokonał oddział polskiego zbrojnego podziemia – Pogotowie Akcji Specjalnej Narodowego Zjednoczenia Wojskowego pod dowództwem Romualda Rajsa pseudonim „Bury”. Co roku 29 stycznia w Zaleszanach przy krzyżu modlą się za dusze ofiar.

(fragment nabożeństwa - panichidy; modlitwa za zmarłych – Wieczna pamięć)

Uczestnik *(czyta napis na krzyżu)***:** Demianiuk Piotr, Niczyporuk Jan, Niczyporuk Natalia, jej córka Anna, Niczyporuk Maria i jej dzieci Piotr, Michaś, Aleksy, Adam, Leończuk Nadzieja, Leończuk Grzegorz i syn Kastuś, Sieroża, Sacharczuk Fiodor, Weremczuk Stefan, Zielianko – zabici i spaleni. *(ciąg dalszy panichidy)*

(fragment piosenki „Zaleszany”)

Uczestnik – mieszkanka Zaleszan: Palili nas gdzieś koło Trzech Króli, zimą. A ja w maju skończyłabym 11 lat. Pamiętam, że przyjechali rankiem, bo tato jak raz wychodził się obrządzać. Wrócił do domu i mówi: matko gaś ogień, bo jakieś wojsko przyjechało. Mój tata był zastępcą sołtysa. Oni już po wsi chodzili, rozkwaterowywali się. Jednego z nich to dobrze pamiętam – szedł taki niewysoki, w kożuchu, buty takie z cholewami długimi i... miał ostrogi na tych butach. Do jednych zaszli i powiedzieli, żeby im słomy naznosić. Spali, odpoczywali, a kobieta z tego domu im kawę parzyła. Dla mego taty nakazali, żeby powiedział we wsi, by im zboża przynieśli, najwięcej owsa, bo to koniom. No i tata poszedł i każdy coś przygotował – tyle ile miał. Ale u nas we wsi był jeszcze taki pastuch Stefan. On u jakiegoś gospodarza owce pasał, a to drzewo narąbie, taki do wszystkiego… A dzieci w tym czasie, zza chlewa, w tego Stefana zaczęły rzucać kulkami ze śniegu. I trafiły w głowę tego co w kożuszku szedł, co go zapamiętałam. Ale czy trafiły, to nie wiem, tak opowiadano.

(odgłos wystrzału)

(fragment piosenki „Zaleszany”)

Сьведка – жыхарка Залешан: І воны там согналі нас на тую сторону до хаты. І воны там у хаті так панапісалі, што то такія людэ кепські, чэрэз што воны спалят. Так штось говорат, што то з інных сёл было наговоранэ, ну але воны полічылі што то всі людэ тут такіе кепскі. І тогды нас зогналі до тэі хаты. Тато вжэ там осталіся і сэстра побегла, і мама мелі іті, одягнуліся. Але выйшлі на двор і кажут: я вжэ осталася з тымі дітьмі ў хаті. І маті одвэрнуліся і кажут – бежы ты можэ то будут вывозіті, то вас обох з батьком вывэзут, а з сімі детьмі я остану. І добігаю я до тэі хаты – тато выходят і кажут: а дэ маті. Я кажу осталіся дома. А іх там целы той, ну звалі бандытам – прыкладом тата. Жэ нэ йді. Тогды прыйшоў один і так вычытаў. Жэ чэрэз вашы деті такіе, жэ будэ весь збужона. О, то я тое добрэ помню, бо якраз я там была. І тут воны што, зачалі стрэляті, вядомо колісь хаты соломою былі крыты. Стрельнэ і горыт. Тут одна такая деўчына з матэрою была, старша была од мэнэ, ей было з восемнацсаць. Ой горымо! Маті еі по тварові ўдарыла і кажэ: ціхо! то сонце заходіт...
(стрэл, полымя)

Сьведка – жыхар Залешан: Помню як согналі сюды до хаты, коло крыжа і запалілі. Люді так былі цесно, што одён пры другім стоялі, ну я якось выпхнуўся і по головах чэрэз окно хотеў выскочыць. А он як з эркаэма потёг... І мне тутао по шыі. Оно шкуру зогнаў. Ужэ як мужчыны вывалілі двэры од подвурка, а усе людэ между огнём зачалі втікаі в ольшыну. Маты мэнэ в ольшыну занэсла, а сама побегла хату ратоваті.
(полымя)

Сьведка – жыхарка Залешан: До нашых хатоў поносілі солому до каждой хаты, а до нашоі хаты нэ внэслі соломы. Бо моя цёця была кравцовай, то для іх то гузікі прышывала, попраўляла шынеле. І тут всё крычалі дэ Дэмянюк Пётр – прошэ выйсьць! Того солтыса сына шукалі. І ёго зараз перэд хатамі застрэлілі! *(плача).* І шчэ там одного застрэлілі – такі Федзя Сахарчук. І шчэ прыехаў чоловек з Суховульцюв і ёго застрэлілі, бо дэсь там у ёго якісь там пашпурт быў немецкі.. А хто прыходіў до вёскі то впускаті впускалі, але выпускаті нэ выпускалі. І з Козлоў прыехаў чоловек по валянкі до когось – тож вун згінуў.

Сьведка – жыхар Залешан: Тыя двэры од подвурка, оні забілі десэтіцалёвымі гвоздзіма, тут од гуліці стрэляют. То мужчыны сталі валіті в двэры і якось вывалілі, чы нэ з ушакамі. Жэб шчэ троху то погорелiб все.

Сьведка – жыхарка Залешан: І вжэ мы горымо. Одна такая Базылюк Жэнька кажэ: „Людэ на божу волю, втікаймо! Кого заб'ют, когось можэ нэ заб'ют!" А мой

Uczestnik – mieszkanka Zaleszan: I oni nas wszystkich do tej chałupy, po tej stronie, zapędzili. A tam odczytali, że ludzie tu mieszkają źli i przez to wieś zostanie spalona. Później już mówiono, że to z innych wiosek na nas ich napuścili, a oni postanowili nas wszystkich, bo my niby wszyscy źli. I tak zapędzili do tego domu i tato tam już został, i siostra pobiegła. A mama miała iść – ubierała się, ale wyszła na podwórko i mówi, że z dziećmi zostanie, a ja powinnam biec do ojca, bo pewnie wywozić będą, to ja z tatą, a ona z najmniejszymi dziećmi będzie. Więc biegnę – tato wyszedł i pyta: gdzie mama? Mówię, że w domu. A jeden z tych bandytów ojca kolbą od karabinu – nie pozwolił pójść. A jeszcze jeden wszedł i odczytał, że za winy waszych dzieci wieś zostanie zburzona. O, bardzo dobrze to pamiętam, bo akurat i ja tam już byłam. I w tym momencie zaczęli strzelać. A kiedyś domy słomą były kryte – strzeli i od razu się pali. Jedna z dziewczyn, starsza ode mnie – może osiemnaście lat miała, mówi do matki: palimy się! A matka ją po twarzy i mówi: cicho! – to słońce zachodzi..
(odgłos wystrzału i płomieni)

Uczestnik – mieszkaniec Zaleszan: Pamiętam, jak zapędzili wszystkich do tego domu koło krzyża i podpalili. Dużo tam ludzi było – jeden przy drugim stał, ciasno. A ja wspiąłem i ponad głowami przez okno chciałem wyskoczyć. A ten jak z erkaemu serię puści… Tutaj po szyi mnie drasnęło, tylko skórę pozdzierało. Potem mężczyźni wyważyli drzwi od podwórka i wszyscy między płomieniami zaczęli uciekać w olszynę. Mama mnie też tam zaniosła i pobiegła płonący dom ratować.
(szum płomieni)

Uczestnik – mieszkanka Zaleszan: Do każdego domu poznosili słomę, a do naszego nie. Bo moja ciocia była krawcową i dla nich guziki przyszywała, mundury naprawiała. A oni zaraz zaczęli krzyczeć: Demianiuk Piotr – proszę wyjść! Syna sołtysa szukali. I zastrzelili jego od razu przed domami. Jeszcze zabili Fiodora Sacharczuka. I z Suchowolec przyjechał człowiek, i też go zastrzelili, bo ponoć jakiś paszport jeszcze niemiecki miał… Kto wchodził do wsi, to wpuszczali, ale wyjść to już nie można było. Z Kozłów przyjechał człowiek walonki kupić – i on też zginął.

Uczestnik – mieszkaniec Zaleszan: Drzwi od podwórka zabili dziesięciocalowymi gwoździami, a od ulicy strzelali. Mężczyźni wyważyli jakoś te drzwi – może z ościeżnicami nawet. Jeszcze parę chwil i wszyscy by spłonęli.

Uczestnik – mieszkanka Zaleszan: I już się palimy. Bazyluk Gieńka mówi: „Ludzie, na Boga, uciekajmy! Kogoś zabiją, ale może nie wszystkich!". Mój brat Leon przeci-

брат Лёня выскочыў под рукамі і побег. Махае рукой, коб людэ ішлі.. Ой! Лёню нэ забілі, біжэмо!

Сьведка – жыхарка Залешан: А то што воны шчэ прыслалі одного до хаты, коб вон нас побіў у хаті. Алеж вун прыйшоў і крычыт нам: „лягайтэ все!”. Так мы хто дэ, там за печ, за лужко... дэ хто куды. Вун у полап пострэляў, пострэляў і пошоў. І нібы сказаў, што то побіў нас. Ну аж воны поехалі за сэло і сталі. І як стало гореті.. Давай двэры под клуню одчыняты, то шчэ воны палкою заткнулі, зашчэпнулі. Але побілі окно і выскочыў такі хлопэць, тожэ в моіх летёх, выскочыў, глянуў і тую палку одоткнуў і мы все так на заклунне под Топорэ в тую сторону побеглі.

(серыя выстрэлаў)

Сьведка – жыхар Залешан: Так тут у сетой хаті мы жылі. Так то была хатка на две половінкі. І тут ўсіх согналі, подпалілі і всё! І тут стояла... і так то тут..о согналі, горело..почалі втікаті молодшы... но нэ стрелялі... І так.

Сьведка – жыхарка Залешан: То была моя хата. Тут мы жылі і тато і другі брат жыў. Нас усіх, як воны приехалі согналі до однэі хаты. Быто по хатах ўсюткіх ходылы і солому прыносілі. Роздягаліся, спалі.. Моя мама то ім есты варыла, а тато шчэ прынёс літэр самогонкі для іх даў, поставыў. І воны тогды татові сказалі: „ховайся, коня сховай і сам сховайся – жэб тэбэ нэ было”. Ну і тато так зробылі, потум под вэчур вжэ позганялі всюткіх до хаты. І мы тако з мамою, з сэстрою стоімо в двэрах, і тэі суседкі хлопэць, сын прыйшоў. А воны зачынілі нас на клямку, на зашчэпку. І мы нэ моглі выйті. Але стукалі, стукалі і тая клямка одышла. І тоды мы все давай утыкаты. Втыкалі о тако поза городамі под Топоре, на Сакі, дэ хто мог. Мы тако выбеглі, моя мама кажэі для тата: ”у нас кобыла ў хлеве”. А вжэ стало тое всютко гореті і наша клуня. А нэма ні тата ні мамы! А мы з сэстрою стоімо – нэ могу, як згадаю то плачу – і кажэм, як мы будэм обедве? Мама прыбеглі з кобылою. А воны стоят на згуркові, дывятся як горыт. І мама кажэ: “Ты дітя бежы. Там в Саках стоят мужчыны – можэ наш батько там е? Сястра побегла і прывэла тата. І мы вжэ всюткі врадоваліся, што мы цэлая сямя! Ну і пошлі до Сакоў, тато кобылу повэлі. Пошлі там до знакомых. І там вжэ ночовалі ў Саках тых.

(бура, вецер)

Сьведка – жыхарка Залешан: Погорелі. Оно одна хата, сусед наш зостаўся – нэ згорела хата. А мама там з дітьмі так і осталіся. І татаў брат, бо вун на раўматізм быў хворы і девчынка ў іх була і жонка. Як стало гореті, воны давай выходіті, а само ішоў і по ім давай стрэляті. Братіха татова выходіла, то ей в ногу попалі. І так

snął się i pobiegł. Macha ręką, nawołując nas... Oj! Leona nie zabili, biegnijmy!

Uczestnik – mieszkanka Zaleszan: A oni przysłali do nas do domu jednego ze swoich, żeby nas pozabijał. Ale on przyszedł i krzyczy: „Kłaść się!”. My kto gdzie – za piec, za łóżko, gdzie tylko się dało. A on postrzelał w sufit i poszedł. Zameldował, że nas zabił. Oni już pojechali – stali za wsią i obserwowali. A wszystko coraz mocniej się paliło... Zaczęliśmy drzwi od strony stodoły wyważać. Ale były na taką zaszczepkę zamknięte. Wybiliśmy okno i jeden chłopak – w moim wieku – wyskoczył, rozejrzał się i tą zaszczepkę wyjął. A my wszyscy biegiem za stodoły, tam w stronę Toporek.

(odgłos serii wystrzałów)

Uczestnik – mieszkaniec Zaleszan: Właśnie w tym domu mieszkaliśmy. Taki dom na dwie części podzielony. I wszystkich tu zapędzili, podpalili i koniec. Tu stał… tak to tu… o zapędzili, o podpalili… młodsi zaczęli uciekać… ale wtedy nie strzelali… Tak to.

Uczestnik – mieszkanka Zaleszan: To był mój dom. Mieszkaliśmy w nim, i ojciec razem, i drugi brat też. Jak przyjechali, to wszystkich do jednego domu zapędzili. Do innych domów słomę znosili. Odpoczywali, spali.. Moja mama coś do jedzenia im przygotowała, a tato litr samogonu przyniósł, poczęstował. I oni wtedy mówią do taty: „Ukryj się, konia zabierz i się ukryj – żeby cię tu nie było”. I ojciec tak zrobił. A już pod wieczór wszystkich zapędzili do domu. A ja z mamą, siostrą w drzwiach stoimy i jeszcze syn sąsiadki do nas podszedł. A oni nas zamknęli, zaryglowali, że nie mogliśmy wyjść. Ale stukaliśmy, stukaliśmy i ta zatyczka odskoczyła. I zaczęliśmy uciekać po za ogrodami, tam pod Toporki, w stronę Sak – gdzie oczy poniosły. Mama mówi do ojca: „kobyła w chlewie została” – a już wszystko się paliło, i nasza stodoła się dopala. A ojca i matki nie ma, a my z siostrą stoimy – nie mogę, jak wspominam to płaczę – i myślimy co nam robić? A tu mama z kobyłą przybiegła. A oni stoją tam na wzgórzu i patrzą jak się pali. Mama mówi: „Ty córeczko biegnij do Sak. Tam mężczyźni stoją, może tam jest ojciec”. Siostra pobiegła i wraca z ojcem. I tak się ucieszyliśmy, że cała rodzina w komplecie. Tato poprowadził kobyłę i razem poszliśmy do znajomych do Sak. I tam już zanocowaliśmy.

(odgłos burzy; wiatr)

Uczestnik – mieszkanka Zaleszan: Wszystko się spaliło. Tylko jeden dom sąsiada ocalał. I mama z dziećmi się spalili. I taty brat. On miał reumatyzm. Razem z nim była żona i mała dziewczynka. Jak się zaczęło palić, to oni chcieli wyjść, ale akurat szedł jeden i zaczął do nich strzelać. Taty bratową postrzelił w nogę, aż do sieni się wtoczyła. Brat taty

вона до сені покотілася. А вышоў татоў брат, дзядзько мой, то по юм застрочыў, пэрэстрэліў і вун упаў і згорэў. Коло хаты.

(выстрэл)

Сьведка – жыхарка Залешан: Мы былі по суседску тут, в сетум домові. Нас нэ запросілі на зэбране. Мы горелі з мамою і чэтвэро діті. Потум шчэ прышла кобета з мамой старушкой і з сыном. Попароны. Наша мама была попарана як головэнька. Як вжэ погасло всё, тогды по нас прышлі! Тато і мужчыны. І нас забралі. І так зачалося нашэ жыце. Леончук я называлася. Там дужо е на крыжові нашых назвіскув... Прожылі! Але потым нам было вэльмі тяжко! Bardzo! I bardzo długo pisałam w życiorysach, że wieś nasza była spalona przez leśną bandę „Burego". Потум выцофалась, бо сказалі што то небэзпечне. Кепскі людэ нас казнілі! А мы мірно тут жылі, в часе войны нікого нэ вдалі, нікому крывды нэ робілі, спокойно жылі.

Сьведка – жыхарка Залешан: Мы знаем, што наша мама была моцно опалена і што нас ратовала. Мама была вцёнжы. Мы адзіна сем'я, якая целы пожар просідела, бо все вырвалісь на городы, а мы сідзелі пока не потух огонь. А чом? Чом так? 29 мама робіла пране, по святах. Сеннікі, плахты... Такое тяжке пране! В сенях в балеі была вода. І тым мама нас спасла. Намочыла тыя цяжкія сеннікі і нас окрывала. І так нас спасла! Бо так то на огулёк бы згорелі. На мне душогрейка горела, а я крычала: „то мое! то мое!"

(серыя выстрэлаў)

Сьведка – жыхар Залешан: Тут дэ крыж, там і колодэць шчэ там е. А вун сідеў за колодэцём з эркаэмам, той што стреляў до мэнэ.

Сьведка – жыхарка Залешан: А „Буры" выехаў з часьцю арміі в лес, на згорачку стояў, і даў росказ коб нас всюткіх пострелялі. А воны давалі сыгнал што стреляют, але нас не білі. Моя сэстра взяла мэнэ за руку і чэрэз плот пэрэкідала і мы беглі. Пошлі до Сакоў. Там баба опалена, такая Нічыпорук, берэменна была. І роды яе бэрут. І тут вона кончается і двое деткі. Вона нэ пошла на зэбране – в хаті в сенях сховалася, окрылася плахтой і тыя деткі подушылися!

(музыка)

Сьведка – жыхар Залешан: В туй хаті утэклі все. Оно прывэлі до Залешан з Суховульцюв кравця, і тут лапалі одного. Сховаўся дэсь, але злапалі ёго. І з сэла молодшого хлопця і завэлі ёго до клуні. Розстрэлялі іх і воны там згорелі.

– mój wujek – wyszedł, a tamten serię w niego. Postrzelił go. Upadł wujek i się spalił. Obok swego domu.

(odgłos wystrzału)

Uczestnik – mieszkanka Zaleszan: Byliśmy w tym domu po sąsiedzku. Nas nie zaprosili na zebranie. Płonęłam ja, mama i jeszcze czwórka dzieci. Już później przyszła tu kobieta z matką staruszką i z synem. Poparzeni. A nasza mama to na węgielek była opalona. Jak już dogasało wszystko, to po nas przyszli tato i mężczyźni i zabrali! Jakbyśmy się na nowo narodzili. Moje panieńskie nazwisko Leończuk. Tam na krzyżu jest dużo osób z takim nazwiskiem. A my przeżyliśmy, ale później było nam bardzo ciężko. Bardzo! I bardzo długo pisałam w życiorysach, że wieś nasza była spalona przez leśną bandę „Burego". Potem przestałam – ludzie powiedzieli, że to niebezpieczne. Źli ludzie nas męczyli i zabijali! A my tu żyliśmy nikomu nie szkodząc, w czasie wojny nikogo nie wydaliśmy, krzywdy nie robiliśmy.

Uczestnik – mieszkanka Zaleszan: Wiemy, że nasza mama, mimo że mocno poparzona, to nas ratowała. A mama była w ciąży. Byliśmy jedyną rodziną, która cały pożar przesiedziała od początku do końca. Innym udało się uciec, a my siedzieliśmy póki ogień nie zgasł. A dlaczego? Dlaczego? Mama robiła pranie poświąteczne. Sienniki, kapy... Takie większe rzeczy prała! W sieniach balia z wodą stała. I mama nas ratowała. Moczyła te sienniki i nimi nas przykrywała. I w ten sposób nas uratowała! Inaczej to tylko popiół by po nas został. Na mnie bluzka się paliła, a ja krzyczałam: „To moje! To moje!".

(odgłosy wystrzałów)

Uczestnik – mieszkaniec Zaleszan: Tu gdzie krzyż stoi, tam i studnia jeszcze jest. I ten co do mnie strzelał siedział z erkaemem za studnią.

Uczestnik – mieszkanka Zaleszan: A „Bury" z częścią oddziału pojechał do lasu i ze wzgórza obserwował. Wydał rozkaz, by nas wystrzelali. A oni udawali – do nas nie strzelali. Siostra wzięła mnie za rękę i pomagała przez płoty przeskakiwać. Biegłyśmy, szłyśmy, do Sak. A tam kobieta poparzona, taka Niczyporuk, zaczęła rodzić. I umiera. Dwójka dzieci leży przy niej. Oni na zebranie nie poszli. Schowali się w sieniach, okryli się płachtami i te dzieci się udusiły!

(muzyka)

Uczestnik – mieszkaniec Zaleszan: Z tego domu wszystkim się udało uciec. Z Suchowolec przyprowadzili krawca i tu jednego łapali. On się schował, ale złapali. I z wioski takiego młodego chłopca wzięli i do stodoły. Rozstrzelali ich, a ciała się spaliły.

Сьведка – жыхарка Залешан: А на другі дэнь мы прышлі тут, собралися і до того паленіска, все плачэмо што шчэ жывэмо! Наш сусед Макар Нэстэрук сховаўся тожэ до клуні, і бедны нэ даў рады выйті! Бо воны доокола бардзо доўго стоялі. І вун обгореў, твар обгореў, рукі обгорелі. Той чоловек зробіўся калекою! І такім калекою вжэ буў. Шчэ одён такі быў хворы і нэ пошоў на тое зэбране і было детятко в колысьці. Бачыт – горыт вёска. Взяў вынес тое дітятко і з тым дітятком бег. З детём застрэлілі! І чоловека і тое дітятко.

(музыка)

Сьведка – жыхарка Залешан: Моя мама так обгорелі, што аж лёгкія прысмалілісь, так ім бок выгорэў. Одін хлопчык, трошку обгорены, бо вун за ступу влез, але од дыму ўтхнуўся! А одін то быў почті цалюткі згорелы. Но кусочок ногі, ступэня было нэобгорэна, а то целы быў як головня! І як выбеглі з тэі хаты, так зараз тата давай бегом бегчы до свэі хаты. І був босак на плотові, воны босаком двэры вырвалі, і давай іх усіх вытягаты. А само мама попралі всё. Віселі плахты на плотові. То тато давай хутчэй, бо думаў што той, што то за ступою утхнуўся шчэ жывы! Хутчэй плахту схватілі, завінулі ёго і до Сакув прынэсьлі! Маму тожэ вытягнулі, то з мамою я вжэ йшла до Сакув. Шчэ той наймэншы хлопчык быў жывы, але вун зараз уночы умэр. І тыя попрывозілі до бабы до Елянкі. І там вжэ всех поховалі. І там мы остановілися і там жылі ў бабы до самое вэсны.

(музыка)

Сьведка – жыхарка Залешан: Воны вышлі, бо тато вытягнулі іх. Воны шчэ шлі, хустку вэліку схватілі з сундука, опялісь тою хусткою і я з імі йшла. Зашлі до того чоловека, бо маму роды схватілі-мама вцёнжы была. То тая бабка казала, што в того маленького то адж носік быў прысмалены. Кажу...у мамы целы бок выгореў. Бо то горелі во второк – о тэпэр прыпомніла. То шчэ маму дядькі з Еленкі – там все в Еленці нам былі добрыя – завэзьлі до шпіталя до Бельська. І мама шчэ од вторка до нэделі пожылі і в нэделю ўмэрлі! Поехалі іх гледеті, тато і дзядзькі і тёта поехала, маміна сестра. І пры ім мама ўмэрлі. І мы асталісь самі.

(музычная перабітка)

Унучка аднае з ахвяр: Спалілася пэрша жэна мого дзядка – мела 36 лет. Вона похована тутай на нашых могілках в Залешанах. Вона была вцёнжы, в восьмым месяцы, выгореў ей бок і вылетело тое дзіця, которэ шчэ здонжылі охрысьціці. Іншых яго трое сыноў 8, 6 і 4 лет. Жывэ моя цёця, котора тое помніт добрэ. То іх была старша сестра і росказвала ў якім воны стане все былі! Дзядэк іх сам выносіў з того дому. Опруч того ёго брат з братовэю і іх цурэчка. То было пэршэ іх дітя. Воны все былі в тым доме дэ палілось, бо сіе былі в

Uczestnik – mieszkanka Zaleszan: Na drugi dzień zebraliśmy się przy tych zgliszczach i płaczemy. Jedni z radości, że żyją, a drudzy ze smutku! Nasz sąsiad, Makar Nesteruk, schował się w stodole i biedaczyna nie dał rady wyjść, bo oni bardzo długo stali dookoła. Opaliło mu wszystko, miał poparzoną twarz i ręce. Kaleką został na całe życie! Jeszcze jeden, co był chory i na to zebranie nie poszedł, został z małym dzieckiem co w kołysce leżało. Widzi – wieś się pali. Wziął to dziecko i biegnie. Z dzieckiem zastrzelili! I tego człowieka, i dziecko.

(muzyka)

Uczestnik – mieszkanka Zaleszan: Moja mama tak była spalona, że aż płuca się przysmaliły, cały bok jej wypaliło. Jeden braciszek tylko trochę był poparzony, bo za taki młyn do zboża się ukrył – ale od dymu zaczadział. A jeden to praktycznie cały spalony był. Tylko kawałek nogi, stopa nie była, a tak – na węgiel spalony! Tato, jak wybiegł z tej chaty co zebranie było, to od razu za bosak i bosakiem drzwi wyrwał, i ratować zaczął. Akurat mama pranie zrobiła – płachty wisiały na płocie. Myśleli, że ten co był za młynem żyje i szybciej go w płachty i do Sak zanieśli. Mamę też wyprowadzili i ja z nią szłam do Sak. A najmniejszy braciszek, to jeszcze żył, ale w nocy zmarł. Wszystkich przywieźli do babci do Jelonki i tam pochowali. U tej babci zostaliśmy i żyliśmy u niej do wiosny.

(muzyka)

Uczestnik – mieszkanka Zaleszan: Mamę uratował tato. Wychodząc dużą chustkę wzięli, mama się obwiązała i szliśmy. Zaszliśmy do takiego człowieka, bo mama zaczynała rodzić. Ona przecież w ciąży była. Później ta babcia co poród przyjmowała mówiła, że u dziecka nosek był osmalony. Mówię… u mamy cały bok był wypalony, aż do płuc. Palili nas we wtorek – o teraz przypomniałam. Mamę wujkowie z Jelonki – w tej wsi wszyscy nam pomagali – zawieźli do szpitala w Bielsku. Pożyła od wtorku do niedzieli. W niedzielę zmarła. Tato, wujkowie, ciocia ta mamy siostra pojechali w odwiedziny i przy nich mama umarła. I tak zostaliśmy półsierotami.

(muzyczna pauza)

Wnuczka jednej z ofiar: Spłonęła pierwsza żona mego dziadka – miała 36 lat. Została pochowana na miejscowym cmentarzu w Zaleszanach. Była w ósmym miesiącu ciąży. Ciało jej się tak wypaliło, że aż to dzieciątko wypadło. Zdążyli jeszcze je ochrzcić. Dziadek stracił też trzech synów, mieli: 8, 6 i 4 lata. Żyje jeszcze moja ciocia, która to wszystko bardzo dobrze pamięta. To jest starsza siostra tych chłopców i opowiadała, jak oni po pożarze wyglądali. Dziadek na własnych rękach ich wynosił. Nie przeżyli tego dnia również dziadka brat z żoną i ich córeczka. To było

оддзельнум доме. Яко жэ дзядкова жэна Марыя была беременна, то зосталісь дома з наймэншымі детьмі, а дзядэк пошоў на зэбране. І колі почалі паліті сэло, то вон выбіг з той хаты і зобачыў жэ горыт той дом в которум воны сідят. І кінуўся од разу іх ратоваті! Жэб троху раней то здонжыў бы! Але вжэ обгорэў суфіт, балькі і іх по просту прывалiло! І вон іх выносіў по одному на руках! Тое што мне росказвала цёця жэ найстаршы ейны брат то оно стопа зосталася рэшта то было ўжо ў вугеле! Вона тое помніт яко кількулетнее дітя, то зосталось на цэлэ жыцце в памяці! Другі – нэ быў так опалены, але тэкла кроў із ушу, з бузі, з носа і вжэ быў нэжывы. Од дыму бардзей удушыўся! А той наймэншы шчэ жыў але ўмэр вночы, тэж ужэ быў страшно затруты і пры ёй по просту на лужку ўмэр! Іх маму повэзлі до Бельска до шпіталя з тым выпаленым боком, але вона бодай по трох днях умерла в Бельску, бо мела опалены і нэркі і плуца в сэрэдіні! Односьне брата дзеда то вун як з тою девчынкою на руках выходів з хаты, і тогды власьне той жолнеж которы там стояў почаў стрэляці і на очах жонкі іх застрэліў! І тая яго жонка вэрнулась споврором до іх хаты сказала што вона нэ хочэ жыты сама – хочэ згореті. Воны мелі по дваццаць пару лет. І тэж бардзо надпалілась. Людэ ее вытяглі, пэрэвэзлі до Сакув, але вона ўмэрла од страшных попажэнь.

ich pierwsze dziecko. Oni wszyscy nie byli w tym domu, gdzie było zebranie. Tam poszedł tylko dziadek, bo Maria była w ciąży i została z najmłodszymi dziećmi. Gdy już wieś płonęła, dziadek wybiegł i zobaczył, że płonie dom, w którym są jego najbliżsi. Od razu rzucił się na ratunek! Kilka minut za późno! Bo już palił się sufit, spadały belki i ich po prostu przygniotło! I dziadek wynosił ich pojedynczo. Z opowiadań cioci wiem, że najstarszy jej brat był spalony na węgielek – tylko stopa została nienadpalona. Ona to widziała na własne oczy, oczyma dziecka, i to jej zostało na całe życie! Drugi jej braciszek od dymu się udusił – z uszu, z ust, z nosa ciekła krew i już nie żył. A najmniejszy zmarł w nocy. Też zatruł się dymem i na łóżku, przy cioci zmarł. Ich mamę zawieźli do szpitala w Bielsku, ale bodajże po trzech dniach zmarła – miała bardzo duże zewnętrzne i wewnętrzne poparzenia, wypalenia. A dziadka brat to chciał z córeczką na rękach z domu wyjść, ale akurat stał tam żołnierz i na oczach żony zastrzelił ich. I ta kobieta wróciła z powrotem do płonącego domu i żywcem chciała się spalić – nie chciała sama żyć. Ludzie ją uratowali, przewieźli do Sak, ale zmarła od odniesionych poparzeń. Młodzi byli – mieli po dwadzieścia parę lat.

Сьведка – жыхарка Залешан: Ходілі за ўпрошоным, бо не было чаго есьці, всё згорело всё! І то банда „Бурого"! І шчэ кажут для "Бурого" зробят помнік! З якеі то рацыі для „Бурого" робіті помнік?! То кат, а нэ чоловек! Ехалі од Залешан, поехалі до Вулькі там зробілі шкоду! Поехалі до Шпакув, до Зань і тулько трагэдыі зробів!

Uczestnik – mieszkanka Zaleszan: Chodziliśmy po proszonym, żebraliśmy, bo jeść nie było czego – wszystko się spaliło! A zrobiła to banda „Burego"! I jeszcze pomniki chcą dla niego stawiać! Za co temu „Buremu" pomniki?! To kat, a nie człowiek! Wracali z Zaleszan – zajechali do Wólki – i tam nieszczęść narobili! Pojechali do Szpak, do Zań i wszędzie, gdzie byli, same tragedie!

Сьведка – жыхар Залешан: Бурого помню як дзісь. Голівся в нас в хаті. Шчэ кусок сала вкінў мне на печ. Я седеў на пэчы.*(сьмех)*. Помню як дзісь, як жэ. Коб так тое то познаў бы. Дэ ішоў то там спустошэне – люді на Вульці забраў з собою і нэ вэрнуліся, і возакоў забраў і тож нэ вэрнуліся. Белорусув напэвно нэ любіў! Чы том што Белорусы? Можэ то том... Поподпальваў, бо хотеў знішчыці.О! Вёска вэліка была, мусі больш як сто хатоў было. Одна хата. Одна но хата зосталася!.. і той што бацька зруб уратаваў. *(фрагмент песні „Залешаны")*

Uczestnik – mieszkaniec Zaleszan: „Burego" pamiętam dokładnie. Golił się u nas w domu. Kawałek słoniny mi rzucił na piec. Tak, ja siedziałem na piecu. Pamiętam, jakby to było dzisiaj. Poznałbym go *(śmieje się)*. Gdzie się pojawiał, to siał spustoszenie – w Wólce ludzi zabrał i nie wrócili, wozaków zabrał i też nie wrócili! Na pewno nie lubił Białorusinów! Czy dlatego, że Białorusini? Może i dlatego… podpalił, bo chciał zniszczyć. O! A wieś duża była – nawet więcej jak sto domów. Jeden dom… jeden dom tylko został! I ten zrąb, co ojciec uratował. *(fragment piosenki „Zaleszany")*

Унук аднае з ахвяр: Правда о тому в часах комуністычных была нэвыгодна і тожэ в сюм окрэсі е нэвыгудна для владз. Ест огульне якбы в пэвных справах выбеляне сытуацыі. Збродняжэ, которы то зробілі нэ е напентнованы, так як повінно то буты. *(фрагмент песні „Залешаны")*

Wnuk jednej z ofiar: Prawda o tej zbrodni, tak w czasach komunistycznej Polski, jak i teraz, jest dla władzy niewygodna. Cały czas widzimy usprawiedliwianie, wybielanie winy. Zbrodniarze winni tych czynów powinni być odpowiednio napiętnowani. *(fragment piosenki „Zaleszany")*

Аўтар: 1 кастрычніка 1949 году Рамуальд Райс псеўданісам „Буры” быў прысуджаны да сьмяротнага пакарання за злачынствы супраць мірнага насельніцтва. У Трэцяй Рэчыпаспалітай прысуд быў адменены, на аснове закону аб касацыі прысудаў у дачыненні да рэпрэсаваных за дзейнасьць у карысьць Незалежнай Польскай дзяржавы. Нашчадкі „Бурага” атрымалі кампенсацыю ад польскай дзяржавы. У чэрвені 2005 году Інстытут Нацыянальнай Памяці ў Беластоку кваліфікаваў падзеі ў Залешанах, як злачынства з прыкметамі генацыду. *(фрагмент песні „Залешаны”)*

Сьведка – жыхарка Залешан: То тое всё як згану, то мне всюткі той пожар, усе хаты, усё ў очах стоіт... як то было! Была сем'я, была мама, тата і былі Петя, Міша, Алёша – тры хлопці і нас две діўчынят. Знаю, што наймэншы меў штыры лет хлопчык.

Унучка аднае з ахвяр: Хыба найбульш кому зостало тое в памэті і хто з тым целэ жыце жыў то муй дзядэк! Которы поховав тулько осуб нараз, найбліжых… дзеці, жонку, брата і братовую – братовая то похована на могілках в Дубічах – плюс іхнэ дітя. Тое нэ дасца з памэті напэвно вымазаті. Ніколі... *(фрагмент песні „Залешаны”)*

Скрыпт рэпартажа Валі Лаеўскай
„Я іх бачу”(Беларускае Радыё Рацыя)

Autor: 1 października 1949 roku, Romuald Rajs pseudonim „Bury” za zbrodnie przeciwko ludności cywilnej został skazany na karę śmierci. W latach dziewięćdziesiątych wyrok został unieważniony na podstawie „Ustawy o uznaniu za nieważne orzeczeń wydanych wobec osób represjonowanych za działalność na rzecz niepodległego bytu Państwa Polskiego”, a potomkowie „Burego” otrzymali odszkodowania od państwa. W czerwcu 2005 roku Instytut Pamięci Narodowej w Białymstoku zakwalifikował wydarzenia w Zaleszanach, jako przestępstwo noszące znamiona ludobójstwa. *(fragment piosenki „Zaleszany”)*

Uczestnik – mieszkanka Zaleszan: Jak przypomnę co się wtedy odbywało, to widzę ten pożar, płonące domy, wszystko…jak to było. Była rodzina – mama, tato, trzech synów: Piotr, Michał, Aleksy i my dwie córki. Najmłodszy chłopczyk miał cztery latka.

Wnuczka jednej z ofiar: Myślę, że przez całe życie najbardziej cierpiał, pamiętał o tym i żył z tym, mój dziadek. Jednego dnia stracił najbliższe sobie osoby… dzieci, żonę, brata, bratową i jeszcze ich dziecko. Tego z pamięci wymazać się nie da. Nigdy… *(fragment piosenki „Zaleszany”)*

Skrypt reportażu Walentyny Łojewskiej
„Wciąż ich widzę” (Białoruskie Radio Racja)

Не забыць!

Сваёй зямлі ціхія абаронцы –
Ратаі, вазакі, земляробы, дзеці, жанчыны
Леглі забітыя пад родным сонцам
Хто пад крыжом, а хто тварам жахлівым у гліне.
Спалены, калом забіты, чалавек свой ад веку ляжыць.
За тое, што беларус, пад праваслаўным крыжом.
За тое, што словам родным сваёй бараніў ён мяжы,
Што прадзеды тут гаравалі і будавалі свой дом.

Выклятыя забойцы ходзяць у славе,
Іх дзеці і ўнукі праўдаю правяць.
Мы – не забудзем,
людзі!

Міра Лукша

Dorota Sulżyk Ruczniki

– A u mnie gdzieś jeszcze jest ręcznik podobny do tego… – I ja miałam kiedyś ręczniki po mamie, ale gdzie one?... – A ja pożyczyłam komuś i już do mnie nie wrócił…

Mnóstwo podobnych wypowiedzi słyszałam od oglądających wystawę „Ręczniki ludowe Ziemi Gródeckiej" podczas wernisażu 12 listopada. Jeszcze nie tak dawno ręcznik odgrywał ogromną rolę prawie w każdym wiejskim domu na Podlasiu. Niestety, czas zrobił swoje. Niektóre ręczniki przerobiono na ścierki, poszewki, niektóre zaginęły w odmętach czasu, niektóre spotkał najgorszy los – zostały wyrzucone. Na wystawie w gródeckim Gminnym Centrum Kultury udało się zgromadzić około siedemdziesięciu haftowanych ręczników z Gródka i okolic. Wydarzeniu towarzyszy wystawa (tablice ekspozycyjne) z Muzeum w Bielsku Podlaskim „Ocalić od zapomnienia – ochrona ręcznika obrzędowego w gminie Bielsk Podlaski".

Fot. Jerzy Sulżyk

Wiele ręczników, pokazanych na wystawie w Gródku, ma ponad 80 lat

Zapomniane, w starych szafach, sundukach…

Pomysł zorganizowania wystawy narodził się podczas kwietniowego spotkania w GCK z Aliną Dębowską – kierowniczką Muzeum w Bielsku Podlaskim, etnografką, miłośniczką rękodzieła ludowego, współautorką projektu i publikacji „Ręcznik ludowy z okolic Bielska Podlaskiego – haft i koronka". Z ogromną pasją opowiadała wtedy o tajemnicach „rucznika". Pomyślałam, że może i nam się uda zebrać chociaż trzydzieści ręczników z naszej gminy i zaprezentować je w domu kultury. Wierzyłam, że w starych sundukach, szafach leżą jeszcze nieco zapomniane, wykonywane z wielką miłością przez nasze matki, babki, prababki. Niestety, sama nie mogłam dorzucić się do wystawy. Okazało się, że gdzieś u babci był jeszcze jeden ręcznik, ale zaginął.

Jako pierwsza na ogłoszenie zamieszczone w „Wiadomościach Gródeckich" zareagowała Mira Karpowicz z Bielewicz, która przyniosła trzy ręczniki swojej babci. Alina Dębowska podkreślała, że ręczniki w cerkwiach i kapliczkach są fantastyczne, często archaiczne, ale też najczęściej bezimienne. Na naszej wystawie miały być ręczniki przypisane do konkretnej rodziny, domu, właścicielki, w dodatku pochodzące z Gródka i okolic. Wspólnie z osobą wypożyczającą zabawialiśmy się w detektywa, próbując określić przybliżony okres wykonania oraz imię i nazwisko właścicielki. Okazywało się, że niektóre ręczniki, mimo że dziesiątki lat przeleżały w gródeckich kufrach, przywędrowały za panną młodą z sąsiedniej gminy. – *Fajnie, że także w Gródku jest potrzeba dbania i pokazywania ręczników ludowych – wspaniałego dziedzictwa kulturowego tych ziem. Cieszę się, że „zaraziliśmy" ręcznikami naszych przyjaciół z Gródka* – skomentowała Alina Dębowska.

Podczas wernisażu niektórzy dziwili się, że udało się zebrać aż siedemdziesiąt ręczników. Niektórzy zapewniali, że bez problemu można by zgromadzić ręczniki na następną wystawę. Zaprezentowany zbiór powstał dzięki zaangażowaniu 25 kobiet. Przynosiły po jednym, dwa, trzy pamiątkowe ręczniki, ale były też takie, jak pani sołtysowa z Mieleszek Leoniła Łowicka, która zebrała ręczniki od swoich koleżanek ze wsi, czy pani Nina Choruży, która wypożyczyła aż dziewięć sztuk. W większości były to pamiątki po mamie, ale jeden ocaliła przed zapomnieniem, wyciągając z kontenera na śmieci po tym, jak ktoś, porządkując dom, wyrzucił do niego niepotrzebne „rupiecie". W swoich zbiorach sporo ręczników miały panie Elżbieta Greś i Raisa Trochimczyk.

Haftowane „kryżykam", z koronkami

Okazało się, że na wystawie jest najwięcej ręczników z Bielewicz i Mieleszek. Najstarszych, czyli haftowanych „kryżykam", zaprezentowano tylko osiem. Reszta to malowane barwną muliną kwiaty (brak było motywów ptasich). I chociaż spośród sie-

C.d. na str. 36

Ruczniki

C.d. ze str. 23

demdziesięciu egzemplarzy nie znalazły się dwa identyczne, to w oczy rzucały się powtarzające się motywy bzów, poziomek, róż. Jak powiedziała Agnieszka Żukowska: – *Co się niegdyś sadziło w ogrodach? Które rośliny były ulubione? Lilaki, chryzantemy, fiołki, róże… Jest też jarzębina i słodko pachnące poziomki. Atlas roślin zaklęty w ręcznikach.*

Ozdobą ręczników były przepiękne koronki własnoręcznie wydziergane, co ciekawe, jeden wzór powtórzył się na czterech ręcznikach podarowanych przez różne osoby, widocznie ktoś go spopularyzował kilkadziesiąt lat temu.

Najmłodsze ręczniki, wyhaftowane przez siebie w ostatnich dwóch latach, przyniosła pani Mirka Antonowicz. Kolejne najmłodsze to te haftowane w latach 60., a pomiędzy nimi dziura. Skończyła się moda na ręczniki. Alina Dębowska ma nadzieję, że ręczniki powrócą: – *Młodzi zaczęli je zauważać. Dzwonią do naszego muzeum, pytają o wzory, bo chcieliby wyhaftować na ślub. Wiadomo, że cena musi być wysoka, bo trzeba utkać materiał, wyhaftować. Taki ręcznik jest wręcz bezcenny.*

Większość ręczników z wystawy, pochodzących z okresu międzywojennego, wyhaftowano na tkanym lnianym materiale. Zgodnie z kanonami mają około 30-45 cm szerokości i od 2 metrów długości.

Veronika – wolontariuszka (w Zespole Szkół w Gródku) z Białorusi – podczas wernisażu była zaskoczona frekwencją. To dowód na to, że ludzie interesują się swoją historią i kulturą. Jak powiedziała, myślała, że takie ręczniki znane są tylko na Białorusi, Ukrainie, w Rosji. Panie z domu kultury w Narewce gratulowały realizacji pomysłu, trochę żałując, że nie zrobiły takiej wystawy u siebie.

U subotu Janka jechau la raki,
Pad wiarboj Alona myła ruczniki…

„Ruczniki” pojawiły się w białoruskiej piosence, śpiewanej podczas wernisażu przez pana Janka Karpowicza „Kałakolczyka”. A w następnej, ukraińskiej, zagościła wyszywana koszula:

Dwa kolori moji, dwa kolori,
Oba na połotni,w duszi mojij oba.
Dwa kolori moji, dwa kolori,
Czerwony to ljubow,
A czorny to żurba…

A weselem zapachniało – i to dosłownie – gdy przygotowany przez Małgorzatę Tryznowską tradycyjny *karawaj* zaczął krążyć po sali i po kilku minutach każdy już dzierżył w rękach smakowity, ułamany własnoręcznie kawałek.

Los człowieczy w ręczniku

Dziś mało kto wie, jakie tajemnice skrywa ręcznik. Alina Dębowska zgłębia ten temat od wielu lat. W naszej dawnej białoruskiej społeczności funkcjonował od samego początku – od narodzin do śmierci. Kobieta rodząc, trzymała się ręcznika, który miał pomóc w porodzie. Nowo narodzone dziecko było wycierane i owijane ręcznikiem. Los człowieczy rozpoczynał się od ręcznika. Ręcznik był bardzo cenną rzeczą w rodzinie. Z ręcznikiem kojarzy się od razu ikona, chleb, woda święcona, święty kąt, cerkiew. Kiedyś panienka przygotowania do ślubu zaczynała już w najmłodszym wieku. Proces wykonania ręcznika trwał długo. Najpierw mama lub babcia uczyły tkać tkaninę, potem zapoznawały z tajnikami haftowania, robienia koronek. Bywało, że pasąc krowy dziewczyny robiły na szydełku koronki. Chciały do ślubu zrobić co najmniej trzy, cztery ręczniki. Bogatsze, albo bardziej pracowite panny miały ich więcej. Jeśli któraś nie była zadowolona z proponowanego kawalera, żeby delikatnie odmówić, mówiła, że nie ma przygotowanych ręczników. W cerkwi podczas ślubu młodzi stoją na ręczniku. Teraz ten „ruczniczok” jest nieduży, ozdobiony asparagusem lub skromnym haftem. Pani Alina Dębowska podkreśla, że matka chrzestna, przygotowując taki haft, musi pamiętać, żeby nie był przerywany, tylko tworzył ciągłą linię. Ikony nie brało się gołymi rękami, rodzice błogosławili ikoną leżącą na ręczniku. Ręcznik był symbolem przejścia ze stanu panieńskiego do małżeńskiego. Młodzi siadali na ślubie pod ikoną ozdobioną ręcznikiem. Ręczniki i

***…Пад вярбой Алёна мыла ручнікі…* – спяваў Ян Карповіч „Калакольчык”**

wytkane płótno były kiedyś częstymi ślubnymi prezentami. Niezłą kolekcję ręczników w skrzyni mieli dobrzy marszałkowie. Ręcznik odprowadzał zmarłego, często wisiał przez czterdzieści dni na krzyżu. Wierzono, że błąkająca się po śmierci dusza może w tym czasie przebywać pod tym ręcznikiem. Wieszano ręczniki z intencjami na przydrożnych krzyżach. W celu ochronienia wsi przed chorobą, zarazą, nawałnicą kobiety tkały wąskie ręczniki, zszywały je i opasywały wieś od krzyża do krzyża. Interesujące były ręczniki z monogramem. Pani Alina opowiedziała, jak młoda kobieta po zakupie starego domu znalazła na strychu ręczniki. I jej mama – osoba wierząca, znająca tradycje – powiedziała, że może zachować wszystkie oprócz tych z monogramem, bo są one przypisane konkretnej osobie.

Kobiety mające większe umiejętności rysowały wzory i dawały koleżankom do przekalkowania. Stąd właśnie podobieństwa na ręcznikach. Czerpano również wzory z gazetek, które krążyły po okolicy. I często bywa, że ręczniki mają bardzo podobne hafty. Pod koniec XIX wieku częste były wzorniki z haftem krzyżykowym, wydawane na zlecenie cara, który chciał rozpowszechnić rosyjskie wzory wśród ludu. Po bieżeństwie pojawiły się już bardzo kolorowe hafty płaskie, ale – jak mówi pani Alina – ludzie chcieli ożywić i ukwiecić swój trudny los takimi pracami. – *Ręcznik jest porównany do losu ludzkiego, drogi życia. Matka czy babcia, które najpierw przędły, potem tkały materiał, chciały, aby córki, wnuczki, dzieci miały lepsze życie. Te ręczniki są wymodlone, mają w sobie dużo emocji i uczuć.*

Dorota Sulżyk,
kurator wystawy

P.S. Dziękuję mieszkańcom gminy Gródek za wyciągnięcie ze swoich sunduków i szaf starych „ruczników” i zdradzenie ich tajemnic. Wystawę można oglądać do końca grudnia.

Барды ў лістападзе

Упершыню толькі ў лістападзе прайшоў XXII Фестываль беларускай аўтарскай ды бардаўскай песні „Бардаўская Восень”. Хаця на пачатку месяца, несумненна, далося адчуць від лістападаўскай дэпрэсіі – так мастацкай, як і псіхічнай. Са сцэны ўспомнілі адышоўшых беларусаў, а будынак бельскага ДК уражваў пустэчай. У рэшце рэшт, гэта быў адзін з самых паспяховых фестываляў у ягонай больш за дваццацігадовай гісторыі.

Шчыты – Звяз у карысць адукацыі і прамоцыі беларускай культуры, арганізацыя якая раней называлася Звязам беларускай моладзі, падрыхтавала і правяла мерапрыемства на прафесійным узроўні. У верасні ў Менску паспрабавалі сваіх сілаў тыя, каго раней абралі пасля адслухоўвання музычных заявак. Лепшыя кваліфікаваліся, каб паказаць свой талент на Падляшшы.

На працягу многіх гадоў на конкурснай сцэне Бардаўскай восені, як правіла, выступаюць маладыя, да таго часта эксперыментуючы. Гэта несумненна сведчыць аб развіцці аўтраскай песні на беларускай мове. Іх кароткі побыт на Беласточчыне мае стварыць – як кажа Дзіма Вайцюшкевіч – патрэбны клімат музычнай сям'і. Адмысловай, таму што беларускамоўнай. З амаль сарака выступоўцаў журы ў складзе Кася Камоцкая, Алег Хаменка, Міхал Анемпадыстаў, Сяргей Будкін і вышэйзгаданы Вайцюшкевіч абралі лепшых каб паказаць іх беластоцкай публіцы.

Без узнагароды дахаты вярнуліся прадстаўнікі падляшскай сцэны – дуэт Хахлакі. Іх выступ як першых у конкурсе пакінуў жах на тварах многіх прысутных. Мне спадабалася мужнасць хлопцаў і эмацыянальнае перажыванне за беларускі лёс у час дэградацыі беларускага грамадства на Беласточчыне. Шкадаваў, што нікому – хаця бы мне – не далі сваіх тэкстаў да праверкі, каб выправіць паланізмы ды русізмы (калі гэта не было наўмысным).

Гран-пры сёлетняга фестывалю атрымаў дуэт Хмарка на траве. Прэмія Радыё Рацыя пайшла ў рукі Наталлі Нікіцінай, узнагарода ад таварыства Бельскай кааліцыі дуэту Yulany, а бельскі стараста сваю прэмію ўручыў Стасу Сілцы.

Не хаваў я свайго здзіўлення ацэнкай журы ў складзе Анемпадыстаў, Вайцюшкевіч таксама дырэктар бельскага белліцэя Андрэй Сцэпанюк. Як неафіцыйна даведаўся, усе яны былі вельмі пасладоўнымі ў гэтым годзе. Здзіўленне прызнаў таксама ў гутарцы са мной Алесь Зайцаў, лідар Босага сонца, які займаўся правядзеннем адборачнага канцэрту і шмат клапаціўся за канкурсантаў на месцы. На яго думку, крытэрый мінскага канцэрта быў ускладзены як адказнасць за выбар прафесіяналаў, адным словам, лепшых. Падчас музычных спаборніцтваў у Бельскім доме культуры журы паставіла за прынцып для ацэнкі само выкананне і агульнае ўражанне – незалежна ад тэхнічнай падрыхтоўкі. У размове высветлілася, што мы абое ставілі на гурт Тэлепорт, вельмі цікавы праект, які, магчыма, нават не патрабаваў прызнання ў час сёлетняй Бардаўскай.

Уручэнне ўзнагародаў. На жаль, выканаўцы складалі і значную частку публікі

Фота – budzma.otg

Абодва дуэты пераможцаў прадставілі сябе правільна – у кантэксце двух дзесяцігоддзяў фестывалю – нават вышэй сярэдняга. Канчаткова яны не ўзбудзілі нейкага пад'ёму, а іх музыка характарызавалася мінімалізмам песень складзеных на чатыры акорды, запраўленых тонкім жаночым голасам. Стас Сілка з Наваполацка сёлета выпусціў свой дыск „Песні для глуханемых". Станоўча ўразіў амерыканскі лад свабоды ў сонграйтэрскай песні. Можа хлопец стаць нашым Бобам Дыланам. Не даспадобы мне быў выступ Наталлі Нікіцінай з ненастроенай гітарай, хаця раней мне гэта не турбавала. Хоць сам конкурс стаяў на высокім узроўні, так выбар пераможцаў мяне расчараваў. Значна цікавей было потым.

Аўдыторыю фестывалю можна падзяліць на два лагеры – тых, хто вешае нос наракаючы, што кожны год выступаюць тыя ж самыя, і тых, якія кожны год чакаюць сустрэчы з тымі ж самымі музыкамі, якія прывозяць з сабой новыя альбомы. Абедзве групы маюць рацыю толькі збольшага. Фестываль адкрывае новыя прасторы для акустычнай музыкі і яны ўплываюць першым чынам на развіццё Бардаўскай. Адным з такіх выканаўцаў, без сумневу, з'яўляецца дуэт Наві. Простыя аранжацыі ў стылі поп пра каханне аналагічныя да тых якія паўстаюць кругом у свеце на англійскай мове. Беларускія музыкі паказваюць, што можна ствараць якасную музыку на высокім узроўні для падлеткаў і спяваць на роднай мове.

Такім чынам як Наві другі раз запар выступіў мінулагодні лаўрэат Сяргей Башлыкевіч. Сапраўдная бомба! Барадаты чувак з патэнцыялам вялікага барда з нязвыклым пачуццём гумару, пагружаны ў класікаў беларускай мовы, прытым вельмі свежы ў музычным сэнсе. Ён дагэтуль для мяне – адно з найбольшых адкрыццяў фестывалю. Чалавек які бярэ гітару і пачынае свой перформенс без розніцы – на сцэне ці на вуліцы. Пакідае ўражанне, што належыць да мінулай эпохі бардаў пісаных вялікім Б. У фае я пачуў жарт са спасылкай на прозвішча артыста як спалучэнне лепшага з Вайцюшкевіча ды Шалкевіча.

Бардаўская восень гэта таксама адносна новыя асобы, якія сёння складаюць воблічча фестывалю. Не магу сабе ўявіць бардаў без Яўгена Барышнікава, з якім знаёміўся ў студзіводскім музеі іграючы на дудах. Мне падабаецца інэлектуальны падыход аўтара, які выдатна ўмее перадаць як інструмент, так і вакал. Гітаровыя імправізацыі Яўгена гучаць як з часоў ВКЛ, яны проста эпічныя як тэмы якія кранае – спалучаючы асобы адышоўшых сяброў, герояў ды казачную міфалогію. Барышнікаў робіць аўтарскую песню ў Беларусі больш якаснай.

На бельскай сцэне прэзентаваўся таксама леташні пераможца – Аляксандр Ясінскі з ягоным трыо. Шоў аказаўся моцна эксперыментальным. Я абмяжуюся да выказвання, што гэта прафесійныя музыкі якія добра гуляюць. Канцэрт Ilo&Friends суправаджалі пажаданні бубначу гурта, Андрэю Грэсю, якому ў дзень канцэрта нарадзілася дачка.

Ілона з сябрамі гэта дагэтуль лепшы музычны брэнд беларусаў Падляшша, а таксама добры экспартны прадукт.

На канец зоркі і нешта новае. Упершыню на сцэне Бардаўскай восені ў акустычным варыянце выступіў вядомы прыхільнікам Басовішча гурт БН з Бярозы. Хлопцы зайралі правільна, можа без феерверкаў, але шчыра, ад сэрца. Пашана ім за тое што робяць! Зміцер Вайцюшкевіч на гэты раз сабраў сціплы аркестр, каб прадставіць свае ўласныя інтэрпрэтацыі твораў вядомага чэшскага барда Яраміра Нагавіцы. Не было сюрпрызаў, традыцыйна як і кожны год, новы альбом ад „самага творчага беларускага музыкі", як Дзіма сам пра сябе жартоўна кажа.

Босае Сонца нагадвае мне ў асноўным апошнія гады фестывалю, таму што няма магчымасцяў хлопцаў паслухаць у іншых месцах. Шкада, таму што ў іх высокі творчы патэнцыял. У гэтым годзе яны прапанавалі падляшскай публіцы новы альбом Unplugged2, даволі разнастайны, які пацвярджае стабільнае месца каманды на беларускай музычнай сцэне. Алесь Зайцаў са сваімі музыкамі шукаюць інспірацыяў і гэта цешыць. Адна з новых песняў з'яўляецца коверам песні культавай групы з Ісландіі Сігур Рос. Іх музычныя прапановы гучаць вельмі гарманічна з беларускім словам і яны бескампрамісна з поспехам будуюць сучасную культуру ў Беларусі.

Завяршаючы ацэнку сёлетняга фестывалю, выкажу крыху горкасці, якую адчуваў на працягу ўсіх канцэртаў Бардаўскай Восені, з якой ад 15 год я эмацыянальна звязаны. З нейкай трывогай прынаў да ведама нізкую яўку на кацэрце ў пятніцу. „Прыйдуць у суботу на зорак" – я падумаў. Не прыйшлі. У зале Бельскага дома культуры налічыў каля 40 чалавек. Дзе ж наша бельская інтэлігенцыя? Яшчэ пару год назад, калі нехта спазняўся, з-за натоўпу не мог увайсці нават у дзверы канцэрт-залы.

Сёлетняя аўдыторыя ў асноўным склалася з выканаўцаў, якія прыйшлі паслухаць перад або пасля сваіх выступаў. Усё як на нашых беларускіх мерапрыемствах, арганізаваных для дзяцей і моладзі, у час якіх усе чакаюць сваёй чаргі выступу са сваімі бацькамі седзячы ў канцэрт-зале. Нешта не так. Я памятаю бардаўскія часоў, калі вучыўся ў белліцэі, на фестываль ішлі знаёмыя, якіх цяжка было лічыць дзейнымі беларусамі. Глядзелі з цікаўнасцю і таму, што мала што адбывалася ў горадзе. Гэтай моладзі зараз няма, яна непрысутная. Не прыязджае аўтобус з Гайнаўкі як тады. Ліцэісты з беларускага клуба дапамагаюць арганізатарам як валанцёры, але ж гэта малая жменька. Шукаў прычын такой рэчаіснасці і дайшоў да вываду, што можа справа ў трансляцыі? Ужо некалькі гадоў ідзе вяшчане ўжывую на хвалях Радыё Рацыя, кожны можа слухаць не выходзячы з хаты. Праўда – такая ў нас прычына?

Магчыма, некаторым проста не захацелася прыйсці, калі бардаўская песня прыйшла да іх у хату? Канцэрты, якія суправаджалі фестываль у Беластоку, Орлі, Нарве ці Шчытах-Дзенцялове, тэарэтычна таксама адводзяць ад наведвання бельскай сцэны. Але апрача Беластока канцэрты па вялікім рахунку не цешацца такой папулярнасцю. Я гэта выдатна разумею, мясцовасці невялікія, якія, на вялікі жаль, выміраюць. У малой зале будынку Падляшскай оперы і Філармоніі ў Беластоку я налічыў каля 130 чалавек. Сустрэў шмат знаёмых жыхароў горада, якіх не было ў Бельску. Канцэрт у многім быў вельмі паспяховым, ён класна ўпісваецца ў беластоцкі каляндар падзей.

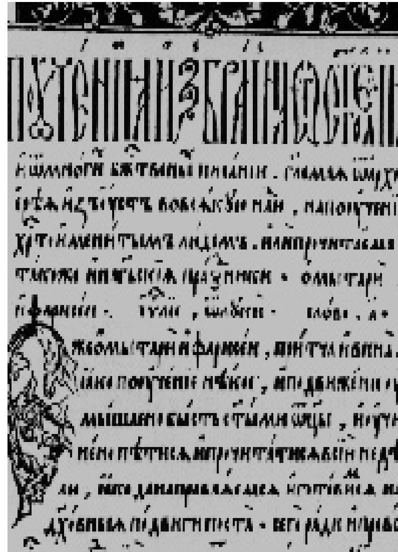
Балюча мне, калі назіраю за бягучай роляй Бельска для фестывалю, які быў там заснаваны і дагэтуль асацыюецца з горадам. Фіналісты з усёй Беларусі сустракаюцца восеньскімі вечарамі ў будынку, які здаўна трэба рамантаваць. Апладысменты зыходзяць з пустых крэслаў. З цяжкім сэрцам прапанаваў я арганізатарам фестывалю, які ладзіцца пры падтрымцы польскага міністра адміністрацыі і лічбавізацыі, пакласці большы націск на беластоцкую аўдыторыю ў наступным годзе. Бардаўская восень на мой погляд усё ж з'яўляецца самым прэстыжным бельскім фэстам, які стаіць на высокім мастацкім узроўні. Нельга яго страціць.

Тамаш Суліма

Фота Давіда Гайкі

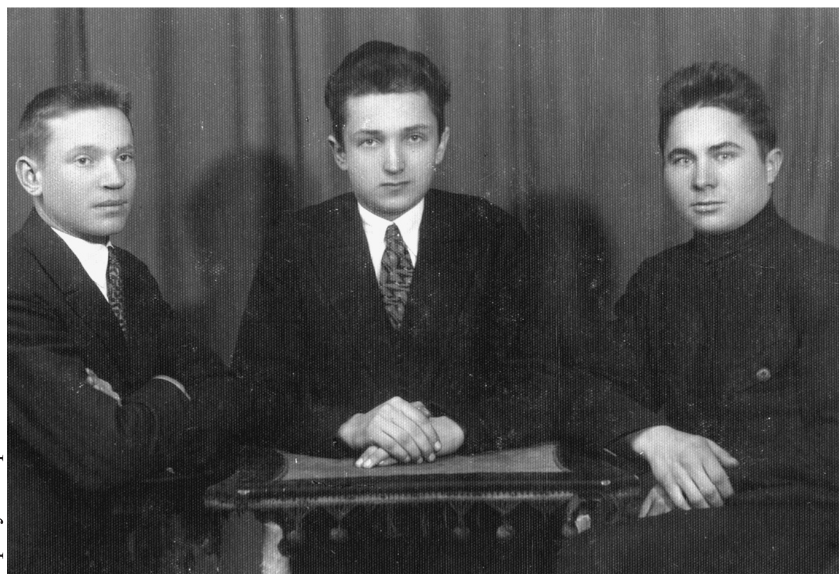
Ilo&Friends – лепшы музычны брэнд беларусаў Падляшша

Календарыюм

Сьнежань – гадоў таму

420 – у 1595 г. казацкае паўстаньне С. Налівайкі ахапіла беларускія землі. Атрады казацкія занялі Слуцак, спалілі Магілёў.
195 – ліквідацыя ў 1820 г. езуіцкага ордэна на беларускіх землях, Полацкай езуіцкай акадэміі ды іншых навуковых установаў.
175 – 20.12.1840 г. у маёнтку Дэмбрава на Гарадзеншчыне нар. Казімір Альхімовіч, мастак. Удзельнічаў у студзеньскім паўстаньні 1863 г., за што быў сасланы на Урал. Вярнуўся ў 1869 г., вучыўся ў мастацкай школе В. Гэрсана ў Варшаве, закончыў акадэмію мастацтваў у Мюнхене (1875). Жыў у Парыжы і ў Варшаве. Яго карціны характэрныя гістарычнай і міфалягічнай тэматыкай. Памёр 31.12.1916 г.
155 – 20.12.1860 г. у Лашы на Гарадзеншчыне нар. Яўхім Карскі, беларускі вучоны – мовазнавец, фальклярыст, аўтар абшырнай трохтомнай працы «Беларусы», больш як 700 артыкулаў. У 1893 – 1915 гг. працаваў выкладчыкам у Варшаўскім унівэрсытэце (у 1905 – 1910 гг. быў яго рэктарам). Удзельнічаў у беларускім нацыянальным руху, дэлегат ды ганаровы старшыня Усебеларускага Зьезду у канцы 1917 г. Памёр у Ленінградзе 29.04.1931 г.
140 – 10.12.1870 у фальварку Багданава каля Валожына нар. Фэрдынард Рушчыц (пам. 30.10.1936 г.) жывапісец ды пэдагог.
125 – 20.12.1890 г. у Гродне нар. Юзэф Ядкоўскі, гісторык, краязнавец, заснавальнік гарадзкога гісторыка–археалягічнага музэя ў Гародні ў 1922 г. Памёр у Варшаве 2.01.1950 г.
110 – бунты ў 1905 г. на беларускіх землях сялян, жыхароў гарадоў ды некаторых вайсковых часцей супраць царскага самадзяржаўя.
105 – 20.12.1910 г. нар. Вітаўт Тумаш – грамадзкі дзеяч, лекар, выдатны скарынавед. Вучыўся ў Віленскай Беларускай Гімназіі. Пасьля на мэдычным факультэце Віленскага Унівэрсытэту. Актыўна ўдзельнічаў у беларускім студэнцкім жыцьці. У 1940 – 1941 гадах быў старшынёй Лодзінскага аддзелу Беларускага Камітэту Самапомачы, членам Нацыянальнага Цэнтра створанага ў Бэрліне 19.04.1941 г. Зь ліпеня па лістапад 1941 г. бурмістр Менску. Рэдактар „Раніцы”. Пасьля вайны жыў у ЗША. Быў вельмі актыўным на грамадзкай і навуковай ніве, між іншым шматгадовым старшынёй Беларускага Інстытуту Навукі й Мастацтва. Памёр 27.04.1998 г.
100 – 1.12.1915 г. нар. у Покаршаве на Случчыне Міхась Кавыль (сапр. Язэп Лешчанка), беларускі эміграцыйны паэт, з 1944 г. на эміграцыі, спярша ў Нямеччыне, з 1950 г.

Архіўнае фота

Вітаўт Тумаш (пасярэдзіне) з сябрамі. Студэнцкія часы ў Вільні

– у ЗША. Выдаў кнігі паэзіі: „Ростань” (1947), „Пад зорамі белымі” (1954), „Першая рана” (1960), „Цяжкія думы” (1961), „Міжагнёўе” (1990).

95 – 1.12.1920 г. у Вільні быў заснаваны Беларускі Студэнцкі Саюз – арганізацыя студэнтаў-беларусаў Віленскага Унівэрсытэту (першапачаткова называўся Гурток Студэнтаў Беларусаў). Існаваў па 1939 г. Першым старшынёй быў А. Абрамовіч, апошнім У. Кароль. Дэвізам БСС было „Айчына й Навука”. Друкаванымі ворганамі зьяўляліся часопісы „Новы Шлях”, „Студэнцкая Думка”. Вёў ня толькі асьветна-культурніцкую дзейнасьць, але таксама, у меру фінансавых магчымасьцяў, даваў бяднейшым сваім членам пазыкі ды стыпэндыі.

90 – у 1925 г. была заснавана Васілём Рагуляй ды Фабіянам Ярэмічам ініцыятыўная група пакліка1ньня партыі Беларускі Сялянскі Саюз. Друкаваным ворганам была „Сялянская Ніва”.

75 – 26.12.1940 г. у Бабровічах на Палесьсі памёр кс. Баляслаў Пачопка (нар. у 1884 г. на Віцебшчыне), сьпярша каталіцкі а з 1925 г. уніяцкі сьвятар, актыўны беларускі дзеяч: рэдактар-выдавец першай каталіцкай беларускай газэты „Biełarus” (1913 – 1915), аўтар і выдавец беларускага малітоўніка „Boh z nami” (1915) і першай беларускай граматыкі (1918), дырэктар Сьвіслацкай настаўніцкай сэмінарыі (1916 – 1918).

70 – 10.12.1945 г. адчынена Беларуская гімназія ў Рэгенсбургу (Нямеччына), якой дырэктарам стаў Аляксандар Орса.

35 – 4.12.1980 г. у Менску памерла Вольга Галіна (сапраўднае: Александроўская, нар. 11.03.1899 г. у Жалудку на Гарадзеншчыне), беларуская актрыса, звязаная з тэатрам імя Янкі Купалы ў Менску з 1923 г.

Апрацавалі **Лена Глагоўская** і **Вячаслаў Харужы**

Ад рэдакцыі: У папярэднім нумары памылкова была пададзена дата народзінаў Міхася Кавыля.

Калісь пісалі

Ze wspomnień o Ferdynandzie Ruszczycu

Znałem dwóch Ruszczyców – w jednej osobie.

Pierwszy należał do przedwojennej generacji, która szczerze walczyła o „waszą i naszą wolność” i z tego stanowiska z niekłamaną sympatią spoglądała na budzenie się świadomości narodowej w inteligencji białoruskiej i w szerokich warstwach ludowych.

Drugi ciałem i duszą należał już do społeczeństwa powojennego, które upojone triumfem z powodu zdobycia wolności dla siebie, zupełnie zapomniało o pierwszej części tak ongiś popularnej, a dziś tak grubo spaczonej w praktyce formułki...

Z tym drugim Ruszczycem stosunki moje ograniczały się do wymiany ukłonów przy spotkaniach na ulicy. Z pierwszym natomiast – przedwojennym Ruszczycem – miałem pewne wspólne przeżycia, o których zachowałem w duszy miłe wspomnienia.

W roku 1909 po raz pierwszy wypadło mi zetknąć się osobiście z tym wybitnym artystą ziemi naszej, który od dawna już interesował mnie przedziwnym odczuciem ducha pejzażu białoruskiego i w swych mistrzowskich dziełach tak świetnie zobrazował nastroje tej ziemi (*Orka, W świat*).

W związku z debiutem na scenie wileńskiego teatru polskiego młodej artystki Heleny Jankowskiej, późniejszej żony znanego artysty dramatycznego Junoszy Stempowskiego, zmarłej przedwcześnie, urządził brat jej, a mój przyjaciel Jerzy Jankowski, publicysta i poeta, bankiecik w domu swoich rodziców. Zebrał się tu wileński świat dziennikarski i artystyczny; byłem i ja. Wiedziałem, że ma być i Ferdynand Ruszczyc, lecz nie znałem go przedtem nawet z wyglądu, a przy zaznajomieniu nazwiska nie dosłyszałem. Ale postać artysty, jego sokole spojrzenie, jego sposób mówienia – wszystko to przykuło do niego od razu moją uwagę. Coś żywo opowiadał o swoich podróżach na linii Paryż – Petersburg, podczas których zawsze z wielkim zadowoleniem zahaczał o Wilno, budzące w nim stale entuzjazm. Kto to jest? – zapytałem dyskretnie gospodarza i dopiero od niego dowiedziałem się, że mam przed sobą Ruszczyca.

Bankiet upłynął dla mnie tym przyjemniej, że przy stole miałem Ruszczyca za sąsiada. Rozgadaliśmy się od razu. Rozmowa toczyła się na tematy krajowe. Ruszczyc potwierdził mi to, co już dawniej z jego obrazów sam wyczytałem: wielkie umiłowanie kraju i szczery sentyment do ludu białoruskiego, głębokie zainteresowanie pieśnią białoruską, poezją, zdobnictwem. Nic też dziwnego, że na tym gruncie nawiązała się między nami nić wzajemnej sympatii, która z biegiem czasu się wzmocniła.

Zaprosiłem Ruszczyca do redakcji „Naszej Niwy”, gdzie znalazł sporo ciekawych dla niego zabytków i dzieł sztuki ze zbiorów mego brata, które dziś przechowywane są w Muzeum Białoruskim im. Jana Łuckiewicza. Rewizytując artystę, poruszyłem w imieniu redakcji sprawę wykorzystania przez nią do karty tytułowej jakiegoś projektowanego wydawnictwa białoruskiego obrazu Ruszczyca „W świat”. Drogą wiejską, przecinającą zawianą rolę, w mglisty, dżdżysty dzień suną dwie postacie ludzkie z węzełkami na plecach. Idą w świat – szukać „chleba i doli”, bo w ziemi rodzinnej nie mieli ani jednego, ani drugiej... Ruszczyc bez wahania

udzielił mi pozwolenia na wykorzystanie jego obrazu i ofiarował heliograwiurę z niego.

Pod heliograwiurą był umieszczony wiersz Jana Kasprowicza w języku polskim, wyrażający w formie poetyckiej myśl malarza. Wiersz ten został natychmiast przetłumaczony przez poetę białoruskiego Jankę Kupałę. (Oryginał przekładu i heliograwiura złożone zostały do Muzeum Białoruskiego). Ciekawe, że Kupała później zapomniał, kto był autorem wiersza, i zamieścił tłumaczenie w jednym ze swych zbiorków, zaznaczając tę okoliczność.

Odtąd w ciągu paru lat najbliższych miałem szereg nader miłych spotkań z Ruszczycem.

Gdyśmy w r. 1910 przygotowywali do druku kalendarz białoruski, postanowiliśmy umieścić na okładce ciekawy wzór budownictwa białoruskiego w stylu ludowym – rysunek starej kapliczki drewnianej przy wejściu na mogiłę w Słucku. Fotografia nie bardzo się nadawała. Zwróciłem się przeto o radę i pomoc do Ruszczyca. I tym razem jak najchętniej spełnił moją prośbę: własnoręcznie opracował szkicowo rysunek kapliczki, ożywił obraz białymi obłokami i w ten sposób powstała rzecz naprawdę artystyczna.

Po raz trzeci podobnej pomocy udzielił nam Ruszczyc, gdy się drukowała pierwsza w języku białoruskim „Historia Białorusi" Własta (Wacława Łastowskiego). Podany przez ś. p. Jana Łuckiewicza projekt wyzyskania do okładki okucia drzwi w zakrystii kościoła pobernardyńskiego z Pogonią został przez Ruszczyca opracowany i za jego radą odbity na czarnym papierze srebrną i złotą farbą.

W okresie owym dokoła osoby Ruszczyca gromadziły się żywsze jednostki ze świata artystycznego i publicystycznego, co prawda przeważnie nie związane pochodzeniem z naszym krajem. Zbierała się ta „Banda Artystyczna" u Rogowskich, Hertzów, Ruszczyca... Gorąco omawiano przy stole projekty ożywienia życia artystycznego i podniesienia kultury artystycznej Wilna. Tu powstał projekt wydania pokaźnego tomu „Żórawców", którego szata zewnętrzna dana była oczywiście przez Ruszczyca. Na treść literacką złożyły się artykuły i utwory poetyckie członków „Bandy". Zamieszczone też były rysunki Ruszczyca i Piotra Bohusza (Siestrzeńcewicza) oraz utwór muzyczny L. M. Rogowskiego „Erotyk".

„Banda Artystyczna" urządzała dość często wieczory, na które byłem zapraszany. Utkwił mi w pamięci jeden z takich wieczorów w mieszkaniu Ruszczyca, kiedy to po raz pierwszy na zaproszenie artysty byłem gościem „Bandy".

Ruszczyc mieszkał podówczas przy ul. Zarzecznej w domu Laskarysów, nad Wilejką. Było to, jeśli się nie mylę, wczesną wiosną. Rogowscy, z którymi żyliśmy najbliżej, zawiadomili mnie, że goście, pragnąc zrobić Ruszczycowi niespodziankę, umówili się przyjść na ów wieczór w kostiumach stylowych. Oczywiście, musiałem i ja dostosować się do ogólnej decyzji i włożyć strój z czasów Ludwika XVI, łaskawie mi wypożyczony przez ówczesnego reżysera „Lutni". Przyszliśmy do Ruszczyca wszyscy jednocześnie i mieszkanie gościnnego gospodarza zaroiło się barwnym tłumem postaci z bliższej i dalszej przeszłości. Ruszczyc był tym mile zaskoczony i wpadł w doskonały humor. Pokazał mi swój słynny obraz „Nec mergitur", który się znajdował podówczas jeszcze u artysty. Przy stole suto zastawionym humory u wszystkich również były świetne. Dyskutowano bardzo gorąco. Stanisławska wystąpiła z zaimprowizowanym na poczekaniu wierszem, poświęconym gościom i charakteryzującym każdego z obecnych. A gdyśmy wstali od stołu i rozsypali się parami po ścieżkach urwistego ogrodu, spuszczającego się ku rzece, dla patrzącego z balkonu Ruszczyca otworzył się naprawdę efektowny widok. Dekoracyjność obrazu zachwyciła Ruszczyca, który przecie był nieporównanym dekoratorem.

Kiedy w letnim teatrzyku ogrodu bernardyńskiego Nuna Młodziejowska wystawiała „Lillę Wenedę", Ruszczyc, jak wiadomo, dał swoje dekoracje do tej sztuki. Artysta pracował z ogromnym zapałem i entuzjazmem. Niejednokrotnie zaglądałem do teatru podczas malowania dekoracji, widziałem ich narodziny. Zaprosił też mnie Ruszczyc na pierwszą próbę z dekoracjami, które były malarsko świetne. Ruszczyc triumfował. Niestety nie zachowały się: po pewnym czasie spłonęły doszczętnie. Był to ciężki cios dla artysty.

Te spotkania i rozmowy, te wspólne przeżycia artystyczne, a przede wszystkim zaznaczone już bezwarunkowo szczere podówczas sympatie Ruszczyca do odrodzeniowego ruchu białoruskiego były podstawą do serdecznych moich z nim stosunków. Lecz wkrótce „Banda" zaczęła się „rozklejać". Większość członków, złożona z przyjezdnych artystów, opuściła nasze miasto. Zbiórki ustały. W osobistym życiu Ruszczyca zaszły zmiany. Tragiczna śmierć Marii Załuskiej, która brała udział w kierowanym przez Rogowskiego chórze białoruskim i z którą na tym gruncie spotykałem się, zmroziła u wielu wilnian uczucia sympatii do artysty. Spotykałem go już bardzo rzadko – przelotnie. Wreszcie przyszła wojna światowa, która głęboko wstrząsnęła życiem grodu naszego i wygnała z Wilna całe zastępy ludzi, którzy nie odważyli się, czy z innych powodów nie chcieli dzielić niepewnych losów miasta, gdy zbliżały się doń zastępy wojsk niemieckich. A w wyniku wojny powstały nowe warunki życia dla Wilna i Wilnian, które jednych postawiły w rzędzie władców naszego kraju, innych zaś zaliczyły do helotów we własnej ojczyźnie... Ruszczyc znalazł się wśród pierwszych; ja – wśród drugich. Rozwarła się między nami przepaść, która coraz bardziej się pogłębiała. Nasze stosunki ostatecznie się urwały.

Antoni Łuckiewicz

„Przegląd Wileński", nr 5, 26.05.1937 r., s. 2-5

Leon Moenke # Tundra

11. – Tam jest fińska wieś – rzekł, wskazując ręką na wschód – ona będzie…

Uderzył się ręką w piersi.

Zrozumiałem go. Chciał powiedzieć: „nasza”.

Siedliśmy do łodzi i odpłynęliśmy. Kurtka skórzana bardzo mi się przydała. Dął silny wiatr połączony z deszczem.

Chociaż byliśmy jeszcze w samym końcu zatoki, lecz fale już zaczęły rzucać łodzią.

Z wdzięcznością patrzyłem na tych ludzi, którzy w taką pogodę puścili się na morze, na poszukiwanie mojej żony.

Posuwaliśmy się na zachód, trzymając się brzegu, nie spuszczając go z oczu. Patrząc na te urwiska skalne, wznoszące się nad morzem, nie mogłem pojąć, w jaki sposób tutaj, błądząc w nocy, uniknąłem złamania sobie karku. Nawet teraz przy świetle dziennym wydawały mi się nie do przebycia.

Płynęliśmy z górą godzinę, gdy wtem poznałem miejsce naszego przystanku. Na wzgórzu stał szałas. Lecz czy znajduje się jeszcze w nim ona?

Z gorączkową niecierpliwością oczekiwałem przybicia łódki do brzegu. Pierwszy wyskoczyłem na brzeg.

Otworzyłem drzwi szałasu i ujrzałem ją. Leżała na pryczy, przykryta kocem, w tej pozie, w jakiej ją wczoraj pozostawiłem.

– Ludzie! Znalazłem ludzi! – zawołałem zamiast powitania.

– Nareszcie – odpowiedziała.

Uściskaliśmy się pełni radości.

– Jak ty jesteś ubrany! – zauważyła.

– Ubrali mnie rybacy.

Weszli rybacy. Żona powitała ich radosnym uśmiechem.

Rybak, mówiący po rosyjsku, zaczął rozładowywać swój plecak.

– Hala, to dla ciebie – zakomunikowałem.

Lecz jakież było skonfudowanie Fina, gdy zamiast jedzenia wyciągnął… buty.

Biedak poczerwieniał ze wstydu.

Oboje z żoną zaczęliśmy się głośno śmiać. Ten śmiech podziałał na niego uspokajająco i również się uśmiechnął. Wesołość ogarnęła i resztę rybaków.

– To nic – rzekła żona po rosyjsku – przynajmniej prędzej pójdziemy do was, nie zatrzymując się tutaj.

Z tymi słowami z trudem podniosła się ze swego posłania i usiadła na pryczy.

Na widok tego wysiłku znów ogarnął mnie niepokój o jej zdrowie.

– Hala! Czy jadłaś cokolwiek? Czy ugotowałaś sobie kuropatwę?

– Nie, nie gotowałam.

– Czy piłaś chociażby wodę?

– Nie. Przez cały czas leżałam. Raz tylko usiłowałam wyjść stąd…

Moje wczorajsze obawy o stan jej zdrowia znalazły potwierdzenie – brakło jej sił, by podejść do strumienia i napić się wody.

– Cóżeś wczoraj myślała, gdym nie wracał?

– Zdecydowana byłam czekać przez cały dzień dzisiejszy, a gdybyś nie powrócił, poszłabym na zachód w poszukiwaniu ludzi. Myślałabym, żeś złamał nogę, runął ze skały…

Spojrzałem z powątpiewaniem, lecz zresztą któż wie, do czego zdolny jest człowiek w chwili rozpaczy. W istocie, mogłaby, goniąc resztkami sił, skierować się na zachód… Cóż wtedy?…

Byłem nad wyraz zadowolony, że wczoraj skręciłem z powrotem. Dzięki temu znalazłem ludzi i odszukałem ją. Koniec naszych męczarni. Już śmierć na bezludziu nie zagląda nam w oczy. Jesteśmy już nie sami. Dookoła nas stoją ludzie gotowi przyjść z pomocą. Śmieją się, cieszą się z nami naszą radością. Jakież to szczęście.

Nie tracąc czasu, spakowaliśmy swe plecaki. Gdy czynność ta była ukończona, podniosłem z pryczy wełniany koc.

Rybacy byli na tyle uprzejmi, iż nie dali nam nieść plecaków.

Wciąż dął przejmujący do kości nord-ost.

Ulokowawszy się w łódce, Hala owinęła się obydwoma kocami. Popłynęliśmy z powrotem.

„Kurier Wileński” nr 161, 15.06.1938 r., s. 6

W drodze rozpoczęły się jeszcze bardziej szczegółowe wypytywania. Na nasze słowa i opowiadania, rybacy kiwali głowami. Następnie spytano, czy byłem członkiem partii? Gdy otrzymali odpowiedź twierdzącą, roześmiali się ironicznie.

– Czy macie kogoś z ludzi bliskich tu na zachodzie? – spytali.

Po otrzymaniu odpowiedzi twierdzącej – wyrazili zadowolenie.

– O, to dobrze… Gorzej jest tym, którzy nikogo nie mają…

Rozmawiając, o godz. 9 rano podpłynęliśmy do chaty rybackiej.

Żona wysiadła pierwsza i skierowała swe kroki ku chacie. Idąc, słaniała się jak pijana. Widząc to, wziąłem ją pod ramię. Z drugiej strony uczynił to samo jeden z rybaków. W ten sposób przebyliśmy przestrzeń, oddzielającą nas od morza do chaty, około pięćdziesięciu kroków. O własnych siłach nie dowlokłaby się. Przez 42 godziny była bez pożywienia i bez wody.

W chacie oczekiwał już na nas nakryty stół, na którym stała kawa. Ujrzawszy biały obrus na stole, przypomniałem sobie, żem jeszcze się nie mył. Uczyniliśmy to pośpiesznie. Usiedliśmy przy stole. Podczas śniadania, które dla mnie było powtórnym, dla Hali zaś pierwszym, znów zasypywano nas pytaniami. Pytano nas o zarobki w ZSRR, o ceny. Gdyśmy zakomunikowali im, że zarobki wykwalifikowanego robotnika wynoszą tam 180-200-250 rubli, a kilo chleba na kartki kosztuje 60-70 kopiejek, kilo mięsa 15 rubli, kilo masła 30 rb., buty 100, ubranie 250 – 500 rb., a kilo cukru 13 – byli zdumieni.

– Bierzcie więcej cukru – zapraszano nas. – U nas cukier jest tani. To was wzmocni.

I wrzucałem do szklanki z kawą bez ceregieli kawałek po kawałku, delektując się słodkim, gorącym, aromatycznym napojem.

Było tutaj ciepło, zacisznie, przytulnie, podczas gdy na dworze szalała wichura i deszcz dzwonił o szyby. Byliśmy pod dachem, w cieple, syci, wśród swoich.

Niech tam się wścieka burza i nasi wrogowie.

Po śniadaniu rybacy ułożyli mnie do snu. Żona nie chciała spocząć i zajęła się gospodarstwem. Uprzątała ze stołu, myła naczynia, jak prawdziwa gospodyni tej chaty. Rybacy z uśmiechem pobłażliwości przyglądali się tym czynnościom. Lecz gdy chciała przystąpić do przygotowania kuropatwy, mówiący po rosyjsku rybak wtrącił:

– Nie bójcie się – rzekł – was nakarmią…

– Wiem o tym – odparła – lecz to dla was.

Zmęczenie nieludzkie i obecny błogi spokój dokonały swego – zasnąłem.

W południe zbudzono mnie.

– Siadajcie do stołu – zapraszał mnie jeden z rybaków. – Zaraz w drogę…

Na stole był przygotowany obiad ze świeżej ryby z kartoflami. Na deser podano konfitury z jagód i białą kawę.

– Czy stale tu mieszkacie? – spytałem.

– Nie – odpowiedziano mi – tylko od czasu do czasu przyjeżdżamy tutaj.

– A więc mogłem was tutaj nie zastać?

– Tak – odpowiedziano.

Mrowie przebiegło mi po skórze.

Rozejrzałem się po izbie. Stały tutaj stoły, taborety, podłoga była z desek, piec z czerwonej solidnej cegły, czyste łóżka, firaneczki w oknach. Wszędzie widać było ład, porządek i dostatek, a kobiety nie było.

„Kurier Wileński" nr 162, 16.06.1938 r., s. 6

I przypomniałem sobie izbę po tamtej stronie granicy, gdzie ludzie mieszkali stale, a gdzie zamiast ceglanego pieca był tylko piecyk żelazny, gdzie, pomimo obecności kobiet, nie było nawet śladu firanek.

Wtem wszedł rybak, mówiący trochę po angielsku.

– Czas w drogę – oświadczył. – Statek niebawem odjedzie…

Zacząłem się przebierać. Ubranie moje było już suche.

Gdyśmy już było gotowi, spytałem:

– Kto tu jest starszy?

Wskazano mi na „Anglika".

– Cóżeśmy wam winni za poczęstunek? – spytałem. – My mamy pieniądze i możemy zapłacić.

– Nothing – odparł zapytany.

Żadne perswazje nie pomogły – nie chciano przyjąć od nas pieniędzy.

Wówczas spytałem o nazwiska, by wiedzieć komu mamy być wdzięczni za tę gościnność niezwykłą i pomoc bezinteresowną. Ta prośba nasza została z chęcią wykonana. Na kartce papieru zapisaliśmy cztery nazwiska: O. Kovero, Kolle Hakkiner, A. Vainiarpaa i F. Ukkola.

Teraz, gdy się skończyła nasz włóczęga, nie mogę nie wspomnieć z najgłębszą wdzięcznością tych ludzi, gotowych do okazania wszelkich usług swym bliźnim, spotkanym w życiu po raz pierwszy. Nigdy w życiu nie potkałem takiej solidarności ludzkiej, takiej gotowości do okazania bezinteresownie pomocy. Słyszałem kiedyś wiele o gościnności i uprzejmości Finów, lecz to, czego doświadczyłem, przeszło moje oczekiwania. Wspomnienie tych chwil pozostanie jednym z najjaśniejszych wspomnień mego życia.

Pożegnawszy się z rybakami, weszliśmy wszyscy do łódki i popłynęliśmy na wschód w koniec zatoki. Na zakręcie brzegu ujrzeliśmy statek, ten sam, który widziałem onegdaj z góry, do którego wyciągałem ręce z wołaniem, a który mnie nie zauważył. W pobliżu brzegu wznosił się jakiś budynek. Był to dom straży pogranicznej, jak nas poinformowano.

Łódź dotarła do statku. Gdyśmy już byli na pokładzie spytałem kapitana:

– Ile mam zapłacić za bilet?

– Nothing. You are arested.

Uśmiechnąłem się.

Kapitan spojrzał na mnie ze zdziwieniem i – przypuszczając, że go nie rozumiem – powtórzył znacząco a dobitnie:

– You are arested!

Uśmiechnąłem się jeszcze szerzej i dobroduszniej. Widząc mój uśmiech, kapitan wyzbył się swej powagi i uśmiechnął się również.

– Zaraz odprowadzę was do waszej kajuty – rzekł po angielsku i wydał jakieś zarządzenie stojącemu w pobliżu marynarzowi.

Pożegnaliśmy się z rybakami, ściskając ich dłonie i dziękując za pomoc. Oni żegnali nas również serdecznie.

Po czym ruszyliśmy za majtkiem do przeznaczonej dla nas kajuty, gdzie stały miękkie meble, na stole leżały książki i tygodniki.

Za chwilę zaczęły warczeć motory. Pełni radości i nadziei płynęliśmy na zachód, wśród pustynnych i skalistych brzegów, na których dziś jeszcze zaznałem tyle rozpaczy, radości i szczęścia.

Płynęliśmy ku nowym brzegom…

EPILOG

„Uciekliśmy. Petsamo. Finlandia. Ratujcie dziecko" – telegrafowaliśmy natychmiast do rodziny w Polsce.

Niezwłocznie wszczęła rodzina przez Czerwony Krzyż starania, by zabrać Jureczka do siebie.

Lecz niestety. Władze sowieckie odpowiedziały rodzinie, iż miesiąc po naszej ucieczce z Moskwy, 5 lipca, umarł.

Pomimo gotowości władz do wystawienia aktu zgonu, trudno mi było w to uwierzyć. Któż zbadał podłości sowieckich przepastne krainy?!

Być może żyjesz jeszcze, mój synu, i śpiewasz ludziom w pociągach podmiejskich:

„Na mogiłkę moją
Nikt tam nie przyjdzie,
Tylko słowik wczesną wiosną
Piosnkę swą zaśpiewa"

– jak śpiewają dzieci bezdomne, żebrząc o kawałek chleba.

* * *

Tegoż dnia, gdy przybyliśmy do portu Petsamo, chowano tam profesora uniwersytetu kijowskiego, Ukraińca Wieliczko. Zaledwie kilka kilometrów od miasta znaleziono go w tundrze finlandzkiej już nieżywego.

Tą samą drogą co my i w tymże samym czasie uciekał przez tundrę do Finlandii, lecz u samej prawie mety z głodu i wycieńczenia opuściły go siły i zginął śmiercią odważnych. Do ostatniej chwili swojej nie tracił przytomności. By dać znak o sobie chociażby zza grobu, by uchronić dokumenty swoje od zniszczenia przez deszcz i rozkład własnego ciała, położył je sobie pod głowę.

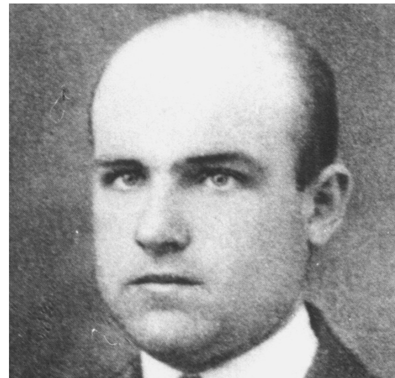
Cześć pamięci Twojej, nieznany mi, lecz bliski towarzyszu podróży! Wolałeś śmierć, niż życie w niewoli.

KONIEC

„Kurier Wileński" nr 165, 18.06.1938 r., s. 5

На радзіме Ігната Дварчаніна

Даўно не быў у вёсцы Погіры на Дзятлаўшчыне – радзіме вядомага дзеяча беларускага нацыянальнага руху, педагога, вучонага, паэта, перакладчыка Ігната Дварчаніна (1895-1937). Таму летам 2015 года вырашыў наведаць радзіму Ігната Дварчаніна, дзе ён нарадзіўся, дзе прайшло яго маленства.

Ігнат Дварчанін

Жыхары Дзятлаўшчыны памятаюць і ўшаноўваюць памяць пра свайго земляка. У цэнтры Дзятлава стаіць помнік Ігнату Дварчаніну. У вёсцы Погіры, дзе нарадзіўся слынны дзятлаўчанін, ёсць вуліца Дварчаніна. Праўда, на тым месцы, дзе стаяла хата сям'і Дварчанінаў, стаіць іншы дом. Але на ім прымацавана мемарыяльная шыльда, якая паведамляе аб тым, што на гэтым месцы стаяла некалі хата, дзе нарадзіўся і жыў Ігнат Дварчанін. І на рускай мове напісана, што вуліца ў Погірах носіць імя Ігната Дварчаніна. Сёння ў вясковым доме жыве Надзея Лукашык. Яна шчыра сустрэла мяне і я распавёў вясковай жанчыне, хто такі быў чалавек, які нарадзіўся на тым месцы, на якім сёння стаіць іх хата. „Дзякуй вам за цікавы аповед, – сказала жанчына, – я добра малюю, таму мы з сынам у бліжэйшы час перапішам шыльду на беларускую мову, а магчыма каля дома паставім камень і прымацуем да яго новую шыльду, якая будзе паведамляць аб тым, што тут стаяла хата Дварчанінаў". А яшчэ Надзея Лукашык сказала, што ад хаты Ігната Дварчаніна застаўся толькі склеп. „Такога склепа не мае ніхто, у ім круглы год адна тэмпература. Там можна зберагаць усе прадукты і ніколі яны не сапсуюцца", – прызналася жанчына.

Побач з Погірамі знаходзіцца вёска Жукоўшчына. У вёсцы працуе найвыдатнейшая сельская бібліятэка, якую давялося бачыць. Яе загадчыца Людміла Цюленіна зрабіла невялікую экскурсію па бібліятэцы, а таксама паказала літаратурны пакой у бібліятэцы „Знакамітыя людзі зямлі Жукоўшчынскай". У гэтым пакоі наладжана і выстава, прысвечаная жыццю і творчасці Ігната Дварчаніна.

Вяртаючыся з Погіраў, яшчэ раз заехаў у Дзятлава. Спыніўся каля былога палаца Радзівілаў. На яго сценах размешчана мемарыяльная дошка: „Тут у настаўніцкай семінарыі з 1909 па 1912 год вучыўся наш зямляк І.С.Дварчанін, вядомы дзеяч нацыянальна-вызваленчага руху ў Заходняй Беларусі, доктар філасофіі".

Ігнат Дварчанін (трэці злева) сярод беларусаў Латвіі, пачатак 1920-х гадоў

Ігнат Дварчанін нарадзіўся 27 мая 1895 года ў вёсцы Погіры Слонімскага павета, цяпер гэта Дзятлаўскі раён. Нарадзіўся ён у шматдзетнай беларуская сялянскай сям'і ў якой было 11 братоў і сясцёр. Дзякуючы выпадковым акалічнасцям, ён скончыў у Дзятлаве пачатковую школу. А потым юнак паступіў у Дзятлаўскую царкоўна-настаўніцкую школу, у якой курс навучання працягваўся тры гады. Пасля здаў экзамен на званне народнага настаўніка і некалькі гадоў настаўнічаў у вёсцы Хмяльніца на Слонімшчыне. Але, як сцвярджае гісторык Вячаслаў Швед (На зямлі Дзятлаўскай, Гродна, 1998. С.50), у Хмяльніцы ў гэтыя гады настаўнікам працаваў Ілья Іванюк, пра гэта паведамляюць „Памятные книжки Гродненской губернии" за 1911 і 1913 гады. А Ігната Дварчаніна прозвішча не згадваецца. Магчыма, ён настаўнічаў у іншых школах Слонімшчыны.

У 1915 годзе Ігната Дварчаніна забіраюць у войска, а пасля накіроўваюць у школу прапаршчыкаў. Калі адбылася лютаўская рэвалюцыя ў Расіі, Ігнат Дварчанін трапляе ў Маскву, дзе ўладкоўваецца ў Беларускі нацыянальны камісарыят. Ён прымае актыўны ўдзел у падрыхтоўцы і правядзенні 21-23 ліпеня 1918 года ў Маскве нарады настаўнікаў школ Беларусі. Акрамя дэлегатаў-настаўнікаў, прыйшлі і прадстаўнікі ўсерасійскіх настаўніцкіх курсаў, слухачы Беларускага народнага ўніверсітэта, настаўнікі – дэлегаты Усерасійскага з'езда бежанцаў з Беларусі. На нарадзе настаўнікаў школ Беларусі наш зямляк убачыў і будучага міністра асветы БССР Платона Саевіча, настаўніка Аляксандра Куляшова – бацьку паэта Аркадзя Куляшова, этнографа і фалькларыста Ісака Сербава і іншых асоб. Як паведамляла газета „Дзянніца" (1918, 28 жніўня, № 27), Ігнат Дварчанін выступіў на нарадзе з дакладам пра задачы школьнай справы на Беларусі, падкрэсліўшы пры гэтым, што неабходна вывучаць беларускую мову, літаратуру, наогул, беларусазнаўства, каб „народ беларускі пазнаў самога сябе і лічыў сябе не нізшым пасярод другіх, а чуў сябе як роўны з роўнымі".

Пад псеўданімам Гудок Ігнат Дварчанін змясціў у „Дзянніцы" і свае вершы „Думка" і „Гудок". У вершы „Гудок" паэт заклікаў братоў да бойкі, каб на катаў не працаваць, а адважна ісці „да бойкі з ворагам".

У канцы ліпеня 1918 года Ігнат Дварчанін атрымаў пасведчанне аб камандзіроўцы ў Оршу. Ён шчасліва вяртаецца на Бацькаўшчыну. А вясной 1919 года прыязджае на Дзятлаўшчыну да маці.

На радзіме ў вёсцы Пецюкі грамадскі актывіст заснаваў беларускую школу, а ў Дзятлаве – культурна-асветны гурток. Але будаваць новае жыццё на радзіме Ігнату Дварчаніну не атрымалася, бо ў 1920 годзе на Дзятлаўшчыну прыходзіць польская ўлада. На беларускіх патрыётаў хутка навальваюцца незлічоныя рэпрэсіі і пастаянныя праследаванні. І малады настаўнік нечакана аказваецца ў Беластоцкім канцэнтрацыйным лагеры.

Пасля выхаду на волю, ён едзе ў Вільню. Там здае экстэрнам экзамены на атэстат сталасці ў Віленскай беларускай гімназіі і, як адзін з найлепшых і здольных вучняў, атрымлівае магчымасць працягваць адукацыю ў Пражскім універсітэце. У 1920-я гады чэшскі ўрад штогод вылучаў некалькі дзесяткаў месц у Карлавым універсітэце для выхадцаў з Заходняй Беларусі, каб аказаць беларускаму народу дапамогу ў падрыхтоўцы кадраў нацыянальнай інтэлігенцыі. З восені 1921 года Ігнат Дварчанін вучыцца ў Празе.

На чужыне здольны беларус пасябраваў з групай беларускіх паэтаў, сярод якіх асаблівае месца займаў Уладзімір Жылка. У Празе тады існавала аб'яднанне беларускіх прагрэсіўных студэнтаў. Яго старшынёй быў абраны Ігнат Дварчанін. Аб'яднанне выдавала рукапісны часопіс „Перавясла". У ім друкаваў свае вершы і наш зямляк. Адначасова ён вёў і навуковую працу ў галіне гісторыі беларускай літаратуры XX стагоддзя, а таксама даследаваў дзейнасць і светапогляд асветніка і першадрукара Францыска Скарыны. Пазней гэтыя даследаванні лягуць у аснову яго доктарскай дысертацыі „Францішак Скарына як культурны дзеяч і гуманіст на беларускай глебе".

У 1925 годзе ў Празе пабываў Браніслаў Тарашкевіч. Ён выступіў перад беларускімі студэнтамі, расказаў пра палітычнае становішча ў Заходняй Беларусі. Дварчанін блізка сыходзіцца з Тарашкевічам, даведваецца ад яго, што ў Беларускім пасольскім клубе наспявае раскол, у выніку якога па-

вінна ўзнікнуць рэвалюцыйна-дэмакратычная фракцыя пад назвай Сялянска-работніцкая Грамада. Браніслаў Тарашкевіч тады сказаў, што вельмі пажадана, каб ён, Дварчанін, хутчэй вяртаўся ў Вільню і ўключыўся ў грамадаўскі рух. Да просьбы Тарашкевіча Ігнат Дварчанін прыслухаўся, і ў 1926 годзе доктар філасофіі быў ужо ў Вільні. Ён адразу акунуўся ў палітычную і педагагічную работу: выконваў адказныя даручэнні Цэнтральнага сакратарыята Грамады, уваходзіў у Галоўную ўправу ТБШ, выкладаў беларускую літаратуру ў Віленскай беларускай гімназіі і друкаваўся ў беларускай прэсе. Пра Ігната Дварчаніна я шмат пытаўся ў слонімскага паэта Анатоля Іверса (Іван Міско, 1912-1999), занатоўваў яго ўспаміны, рабіў з ім гутаркі для друку. Вось як прыгадваў Анатоль Іверс Ігната Дварчаніна ў 1988 годзе: „Вялікі ўплыў зрабіў для мяне гэты выдатны чалавек, грамадскі дзеяч і літаратар. А было гэта ў 1926 годзе. Вільня тады здавалася казачным горадам: там працавала беларуская гімназія, выдаваліся беларускія кніжкі, выходзілі беларускія газеты і часопісы. Даволі падрыхтаваным чатырнаццацігадовым хлопцам я і паступіў у трэці клас Віленскай беларускай гімназіі, што адпавядала пятаму класу цяперашняй сярэдняй школы. Выкладчыкам беларускай мовы і літаратуры ў гэтай гімназіі быў Ігнат Сымонавіч Дварчанін. Там і адбылося наша знаёмства. Адразу хачу сказаць, што Ігнат Сымонавіч карыстаўся найбольшым аўтарытэтам у вучняў, а самымі любімымі прадметамі былі беларуская мова і літаратура. Яго ўрокі праходзілі заўсёды лёгка і цікава. Настаўнік не стараўся прытрымлівацца рамкаў падручніка, расказваў шырэй, прыводзіў шмат цікавых прыкладаў з літаратуры і жыцця пісьменнікаў. Я не помню, каб ён калі зазлаваў або каго пакараў. Усе вучні выдатна ведалі тое, аб чым гаварылася ў класе і што задавалася на дом. Амаль у кожнага настаўніка была мянушка, толькі ніякая мянушка не прыставала да Ігната Сымонавіча. Ён любіў і разумеў дзяцей, не патрабаваў сляпога паслушання. І таму дысцыпліна ў класе была не палачная, а вясёлая, я б сказаў – дэмакратычная. Дзяжурствы выконваліся акуратна, усе адчувалі сябе свабодна. Памятаю і яго апошні ўрок. На яго Ігнат Сымонавіч, як і заўсёды, з'явіўся бадзёры, з прыветлівай усмешкай. Але ў гэтай усмешцы праглядалася нешта новае, усхваляванае. Урок набліжаўся да канца. Настаўнік прайшоў між партаў, падыйшоў да стала, запытаў: „А ці ведаеце, сябры, што гэта мой апошні ўрок? Я прыйшоў развітацца з вамі. Мяне чакае вялікая грамадская работа ў сейме”. Гэтыя словы ашаламілі нас. Спачатку запанавала нейкая цішыня. А потым пачулася ўсхліпванне дзяўчат. Хлопцы – таму яны і хлопцы – не плакалі, а калі ў каго і скацілася слязіна, то ніхто яе не бачыў, бо галовы нізка апусціліся над партамі. „Не плачце, – папрасіў настаўнік, – мы яшчэ не раз убачымся, я буду прыходзіць у гімназію, заглядваць у інтэрнат…” (Перамога. Дзятлава, 1988, 20 верасня).

Зямляк-аднавяскоўец Анатоля Іверса Якуб Міско (1911-1981) у сваёй кнізе „Маё маўклівае сэрца” (Мн., 1983. С. 448-449) пра свайго настаўніка прыгадвае так: „Мы, вучні, неяк адразу адчулі прыхільнасць да гэтага чалавека. Ён не проста выкладаў нам беларускую літаратуру, а стараўся, каб мы і разумелі яе, і любілі. Успамінаецца, як аднойчы ў сёмым класе разбіралася паэма „Сымон-музыка”. Вучні гаварылі пра змест твора, пра яго ідэю, характарызавалі галоўных герояў. Дварчанін уважліва слухаў, а пасля падвёў вынікі. Усё гэта добра, хлопцы, гаварыў ён. Я бачу, што вы нядрэнна засвоілі ўрок. Толькі, мне здаецца, „Сымона-музыку” трэба і разумець, і сэрцам адчуваць. Гэта жамчужына нашай літаратуры. Тут кожны радок як быццам бруіцца, струменіць. Вы толькі паслухайце:

Восень ткала ўжо красёнцы
Мяккай чырвані ў лістах,
Восень спеў вяла бясконцы,
З ветрам ходзячы ў кустах;
Восень ткала кужаль тонкі –
Павуціння белы лён,
Восень шэрыя заслонкі
Моўчкі клала на адхон.

– Адчуваеце? – пытаўся Дварчанін. – Колькі тут любасці, замілавання да нашай прыроды, да восені, да нашай зямлі.

Мне здаецца, што вось так кожны яго ўрок станавіўся ўрокам любові да літаратуры, да свайго народа, урокам добрых чалавечых пачуццяў.

У 1928 годзе напрадвесні ў нас быў наладжаны вечар вучнёўскай самадзейнасці. Звычайны вечар – са спевамі, дэкламацыяй вершаў, з духавым аркестрам і танцамі. Усё ішло як мае быць, калі раптам на сцэну падняўся настаўнік гісторыі Польшчы С. Віслоух і сказаў, што ён прапануе вечар спыніць, бо тут, маўляў, чытаюцца бальшавіцкія вершы. Тады Дварчанін сказаў, што як выкладчык беларускай літаратуры катэгарычна адхіляе абвінавачванне Віслоуха. Усе вершы, якія чытаюцца тут, надрукаваны ў Вільні, а значыць, уладамі дазволены. Які ж тут бальшавізм? Можа, яны пану Віслоуху не прыйшліся даспадобы таму, што напісаны на беларускай мове і не хваляць парадкаў, якія зараз пануюць у Заходняй Беларусі?..

З таго часу ў гімназіі пачалося лютае цкаванне Дварчаніна. Яму стараліся наклейваць розныя ярлыкі: і што яго прыслаў з Прагі Камінтэрн, і што на ўроках ён падбухторвае вучняў на антыдзяржаўныя выступленні, і што выкладаючы беларускую літаратуру, адыходзіць ад праграмы, прапагандуе савецкія творы. Ды ўсё гэта не давала вынікаў. Аўтарытэт Ігната Дварчаніна быў вельмі высокі”.

У 1927 годзе Беларускае выдавецкае таварыства ў Вільні выпускае падручнік Ігната Дварчаніна „Хрэстаматыя новай беларускай літаратуры (ад 1905 году). Для старэйшых класаў беларускіх сярэдніх школ". Для зручнасці карыстання выпушчаны былі пяць асобных частак-кніжак і адно цэласнае выданне аб'ёмам 498 старонак. Складальнік, як піша прафесар Аляксей Пяткевіч, імкнуўся ахапіць беларускую літаратуру згаданага перыяду дастаткова поўна, выходзячы і за яго рамкі, каб пераканаўча паказаць творчасць пісьменнікаў гэтага перыяду, прадставіць яе align рознабакова. У хрэстаматыі прыводзяцца сотні твораў 33-х аўтараў. Прычым не толькі вядомых, прызнаных ужо тады майстроў слова, але і менш значных, чыя творчасць усё ж узбагачала ўяўленне пра родную літаратуру… Заслуга Дварчаніна – складальніка хрэстаматыі – тым больш прыкметная, што ў яго, па сутнасці, не было папярэднікаў у працы на гэтым матэрыяле. Ён ішоў тут першым (На зямлі Дзятлаўскай. Гродна, 1998. С.63).

У 1928 годзе Ігнат Дварчанін балатуецца па 61-й Навагрудскай выбарчай акрузе. І ён перамагае. Паслы Ігнат Дварчанін, Язэп Гаўрылік, Павел Крынчык, Флягонт Валынец, Іван Грэцкі ствараюць у польскім сейме самастойную фракцыю – беларускі пасольскі клуб „Змаганне". Дварчанін становіцца намеснікам старшыні фракцыі. Стварыўшы вясной 1929 года амаль ва ўсіх паветах мясцовыя сакратарыяты, „Змаганне" стала ўплывовай палітычнай арганізацыяй працоўных Заходняй Беларусі. Яно змагалася за дасягненне тых самых мэт, што і Грамада. Умела выкарыстоўваў Ігнат Дварчанін і трыбуну сейма. Ён рашуча выкрываў антынародную палітыку санацыйнага ўрада пілсудчыкаў, сістэму сацыяльнага і нацыянальнага ўціску, выступаў у абарону палітычных вязняў. Пасол часта ездзіў па гарадах і вёсках, выступаў на мітынгах і сходах, заклікаў народныя масы да барацьбы.

Шмат гадоў я перапісваўся з дзятлаўскім паэтам, які жыў у Сарнах на Украіне, Васілём Струменем (Аляксандрам Лебедзем, 1914-1992). Аднойчы ў яго запытаў і пра Ігната Дварчаніна. У адным з пісем Аляксандр Мікалаевіч напісаў: „Ігната Дварчаніна я бачыў яшчэ будучы школьнікам. І досыць часта слухаў мудрыя гутаркі гэтага чалавека з сялянамі нашай вёскі Зачэпічы на Дзятлаўшчыне. Прычынай частага наведвання Дварчанінам нашай вёскі ў 1920-х гадах было тое, што яго родная сястра Юлія Сымонаўна выйшла замуж у Зачэпічы за вельмі здольнага і папулярнага амаль на ўсе воласці Лідчыны, Дзятлаўшчыны, Слонімшчыны і Навагрудчыны краўца Аляксандра Місарэвіча. Хадзіць да сястры Ігнату Сымонавічу было блізка – усяго шэсць кіламетраў са сваёй вёскі Погіры. Ды і вялікае жаданне нашых сялян паслухаць яго, мабыць, таксама заахвочвала выдатнага грамадскага дзеяча прыходзіць сюды.

Запомнілася мне першая чутка, што прабегла па вёсцы. Суседка казала маёй маці: „Ці чула ты, Кацярына, што наш кравец Аляксандр Місарэвіч будзе жаніцца. Пасватаў, кажуць, дзяўчыну з вёскі Погіры. Ёсць у яе тры браты: Ігнат, Гілярый і Мікалай. Расказваюць, што Ігнат і Гілярый вельмі вучоныя, асабліва старэйшы Ігнат. Вучыліся яны недзе за граніцай, у нейкай Чэхіі".

Да Місарэвічаў мне даводзілася часта хадзіць, бо сябраваў з краўцовым пляменнікам Мікалаем, які быў маім равеснікам. Цяпер жа стала яшчэ больш карцець пабегчы да іх. Бо тое, аб чым даведаўся пра братоў будучай жонкі краўца Місарэвіча, стала надта цікавіць. Нават і раней наш аўтарытэтны майстар кравецкай справы карыстаўся агульнай павагай і вядомасцю ўсяго наваколля. А інтарэс пабачыць і пачуць вучонага чалавека яшчэ лепш распаліў маю душу.

Нарэшце прыйшоў дзень вяселля. Спраўлялі яго спачатку ў маладой у вёсцы Погіры. А потым гулялі ў нашых Зачэпічах. Прывезлі маладую з пасагам. Прыехала шмат гасцей, у тым ліку і яе браты Дварчаніны. Мы, падлеткі, былі вельмі цікаўныя. Тады я і ўбачыў першы раз вучоных братоў маладой. Яны ўсе трое сядзелі побач з маладой на пачэсных месцах – за першым сталом, сярод вясельных дружкоў і дружак.

Потым не раз даводзілася бачыць у Зачэпічах Ігната Сымонавіча, калі ён наведваўся сюды пагасціць у сястры і швагра. Яго братоў Гілярыя і Мікалая пазней бачыў выпадкова толькі два разы ў Погірах.

Вёска, дзе нарадзіўся Ігнат Дварчанін

Кожны раз я з захапленнем слухаў Ігната Сымонавіча, бо вёў ён цікавую гутарку з сялянамі. Хаця тады яшчэ шмат чаго не разумеў, але ўсё-такі кеміў, што гаварыў ён з імі: пра народнае гора, пра тое, як трэба змагацца супраць тых, хто здзекваўся з бедных людзей. Помню таксама, што ён расказваў пра падзеі ў Кітаі, дзе працоўныя масы змагаліся супраць сваіх і чужых эксплуатататараў. Калі ў Зачэпічы наведваўся Ігнат Дварчанін, той дзеньператвараўся для нашых жыхароў у нейкае свята, а заадно – у палітасветны агульны сход".

Польская паліцыя ніяк не змагла змірыцца з дзейнасцю „Змагання". У студзені 1930 года яна арыштавала ўсіх супрацоўнікаў Цэнтральнага сакратарыята, а ў жніўні – і „недатыкальных" паслоў. Быў арыштаваны і Ігнат Дварчанін. Яго асудзілі на 8 гадоў турмы. У гэты цяжкі для вучонага і палітыка час ярка праявіліся яго якасці змагара: мужнасць, непахісная воля і цвёрды характар. Калі аднойчы ў віленскай турме на Стафанаўскай вуліцы да яго ў камеру зайшоў пракурор і, відаць, жадаючы схіліць яго да здрады, прапанаваў яму як вучонаму і былому паслу найбольш спрыяльныя ўмовы, Ігнат Дварчанін коратка і пагардліва сказаў: „Ласкі панскай не трэба".

15 верасня 1932 года адбыўся абмен палітзняволеных. У ліку сарака шаснаццатым у спісе значыўся Ігнат Дварчанін. На мяжы, а потым і ў Мінску ўсіх сустракалі з вялікай пашанай. У хуткім часе беларусу-заходніку пранавалі добрую працу ў Камісіі па вывучэнні Заходняй Беларусі БелАН, а таксама выконваць абавязкі дырэктара Інстытута мовазнаўства. Але гэты шчаслівы час працягваўся нядоўга. 16 жніўня 1933 года наш зямляк быў арыштаваны ДПУ БССР. Яму і іншым дзеячам-адраджэнцам выстаўлялася адно абвінавачванне: „За кантакты з нацыянал-дэмакратычным цэнтрам на карысць Польшчы".

Паводле пастановы судовай калегіі ДПУ БССР 9 студзеня1934 года Ігнат Дварчанін быў прыгавораны да расстрэлу, але хутка гэты прыгавор замянілі зняволеннем у лагерах тэрмінам на 10 гадоў.

Спачатку яго накіравалі на Салаўкі, а потым на будаўніцтва Беламорска-Балтыйскага канала. Паводле пастановы «тройкі» НКВД па Ленінградскай вобласці ад 25 лістапада 1937 года Ігнат Дварчанін усё ж быў прыгавораны да расстрэлу. І 8 снежня 1937 года яго расстралялі…

Падчас адкрыцця ў цэнтры Дзятлава помніка Ігнату Дварчаніну ў кастрычніку 1989 года народны пісьменнік Беларусі Янка Брыль сказаў: „Народ стварае сваіх герояў, і яны назаўсёды застаюцца ў яго памяці. Такім героем быў і застаўся Ігнат Дварчанін. Можам толькі павіншаваць нашу цудоўную Дзятлаўшчыну, што тут будзе ўзвышацца помнік Ігнату Дварчаніну. Зроблена вялікая справа".

Сяргей Чыгрын ■

Uliczna miłość Kseńki

Najpierw na prośbę pani Joanny Troc dla jej teatru napisałam duży monodram o św. Kseni. Opublikowała go Elżbieta Binswanger-Stefańska (osoba niezwykła, ceniąca żywe utwory) na swoim portalu „Sofijon". Pani Joanna adaptowała monodram dla potrzeb sceny i powstawały krótsze wersje, aż wykreowała się ta, którą na życzenie pani Joanny zapisałam *pa prostu*. To nie tłumaczenie, lecz wersja. Zamieszczam w tym numerze Cz, aby żyła. Słowa z języka prostego same zaczęły się do mnie garnąć. *Naszy słowy hornucca da nas, praŭda? Jany nam jakraz, jak wopratka ad dobraj kraŭczychi. Pa prostu* można jednak przekazać treści filozoficzne, teologiczne, wszelkie.

Skrót historii Kseni: pierwsza jurodiwa, pierwsza kobieta w mundurze pułkownika; 18 wiek, Piterburg (pierwotna nazwa); po przedwczesnej śmierci męża, pułkownika Pułku Preobrażeńskiego, młoda piękna wdowa przebiera się w jego galowy mundur i jako jurodiwa włóczy się ulicami miasta, aby pozostawać w kłótni z Bogiem o tę śmierć, o samotność, a to w imię miłości do męża, to jest rozpoczyna uprawianie ulicznej teologii. Poniższy tekst pani Joanna jeszcze bardziej skróciła, aby móc go przekazać samą grą aktorską, czego imponująco dokonała na premierze w Operze Podlaskiej 27 września 2015.

Pan Redaktor Cz upomniał się o język prosty we wstępniaku (Cz 10/15). Pisze, że jest przebogaty, bogaty, że masowe wyzbywanie się go sprawia mu ból. Mnie też. Woła o większy utwór *pa prostu*. W tym czasie powstawała ta wersja *pa prostu*. Pani Joanna dodała fragmenty z Genesis, liturgii, piosenek, a także dworzec kolejowy, wszak Ksenia żyje i porusza się, kędy chce (w moim pierwotnym tekście były tylko konne *pralotki*). No więc w wyniku wspólnej pracy z panią Joanną w oparciu o mój pierwotny monodram z Sofijonu i *majej raboty nad wiersijaj pa prostu,* jakby na zamówienie pana Redaktora, równolegle do jego wołania o obecność *hetaj mowy* powstał poniższy *ksienin manalog*. Zapisałam polską łacinką, zachowując unikatowe „ŭ".

Szlachta z Księstwa swe liczne białoruskie teksty zapisywała polską łacinką, uznając ją za najodpowiedniejszy alfabet dla języka białoruskiego, a że język prosty to trzon języka białoruskiego, z barwnymi wersjami ludowymi, lokalnymi, a nie tak dawno miał swoje wersje szlachecko-lokalne, to ja kontynuuję tę tradycję – poprzez ten mały sceniczny tekst, który może pozostanie precedensem,

albo i nie, skoro sama zaczynam pisać *pa prostu* całe akapity w esejach. Jeśli mamy tradycję polskiej łacinki, to nie przyjmie się u nas nowa łacinka dla języka prostego. Chcemy, czy nie, geny pamięci kierują nas w stronę tej tradycji. *Ksienin manalog pa prostu* brzmi elegancko, niemal dworsko, bo taki w istocie jest język prosty, a przecież posługiwałam się „jedynie" słownictwem potocznym z okolic Gródka. Nawet wulgaryzmy nie zmieniają tego statusu. Zachowałam charakterystyczne ikanje w takich słowach, jak „minie", końcówkę „o" w słowach, typu „daloko". Używałam nie „czy", tylko „ci" (forma z Gobiat, zarazem literacka). Zrezygnowałam z modnego dziś „v", bo kojarzy mi się z „fau", a nie z „w" (mam wrażenie, że piszę „fojsko", a nie „wojsko"). Co do rosyjskich oskarżeń, że polska łacinka polszczy język białoruski, że to polska podstępna rebelia, to ja mam to gdzieś. Nasze *pa prostu* najlepiej leży w polskiej łacince. Bardzo dziękuje pani Joannie za nadanie językowi prostemu scenicznego statusu, i to gdzie! W Operze. Tak się rozpoczął Festiwal ODE (*pa prostu*: „odzi" oznacza „tu", a „ondzi" – „tam").

Język prosty jest słowotwórczy, synonimiczny, z melodyjnym akcentem ruchomym. Udanie zaanektował słowa niemieckie. Brak w nim eufemizmów, a więc jest precyzyjny. Ma mnóstwo zdrobnień, ale one na ogół są statusem słowa, podstawą do tworzenia poważnych form, na przykład od słowa „zimka" tworzymy „zima", a nie odwrotnie. Brak gramatycznych reguł? Niezupełnie. To sytuacja cudnej wolności. *Piszam, jak umiejam, kab było paniatliwo. Sami redahujam, sami stwarajam pryncypy, chacia jany uże jeść: szlachta pisała, a my ni możam? Jak haworym, tak piszam, majuczy alfawit, ci kirylicu, ci polskuju łacinku, ali kirylicaju pisać trudniej, bo u jaje druhija pryncypy – ni dla prastoj, a dla literaturnaj mowy, a u polskaj łacincy pryncypy amal adnolkawyja dla polskaj i prastoj mowy.*

Coś mi przyszło na myśl: czy na Zajazd 2016 uczestnicy mogliby napisać coś *pa prostu*? Choćby stroniczkę tekstu o swoim życiu? Stworzylibyśmy unikalną książkę z dedykacją dla pana Redaktora. Przecież nasza *prastaja mowa* żyje, skoro perełkowym bohaterem Zajazdu 2015 stał się kolega szkolny, Wiktor Łukaszewicz, czytający swoje barwne żywe wiersze *pa prostu,* zapisane polską łacinką. Czytał dużo i chętnie go słuchaliśmy. Toż to nasze życie! – wykrzykiwali goście. *Prastaja mowa żywie i u horadzi*, skoro na spektakl o Kseni zjawiła się zdumiewająco tłumna miejska publiczność! I zewsząd rozbrzmiewała *prastaja mowa* przed i po spektaklu. Po raz pierwszy w życiu w publicznym miejscu w Polsce, w samej Operze i na placu przed nią, i na ulicy, *ja czuła prastuju mowu i z mnohimi sama tak hawaryła, ni ahladajuczysa, ci chtoś ni szykujacca na nas za heta napaści. Naszy słowy żywuć u razhaworach, a tut jany ażyli na sceni. Jak dobro.*

Teraz monolog Kseni. Dialogi zawierają się w jej monologu. Wersję dopracowałam, żeby można ją było czytać jak utwór literacki. Nadzwyczaj tu pasuje cytat z przejmującej książki Bułata Okudżawy pt. „Uprazdnionnyj tieatr", a są to słowa Ioanna Kronsztadzkiego, przywołane przez jednego z bohaterów książki: „Okazuj miłość zwyczajnie, po prostu, niepokrętnie i bez zamierzonej chytrości, bez małostkowego wyrachowania, pamiętając, że miłość to sam Pan Bóg – istota najprostsza". I jeszcze coś: ileż się kobiety naskarżyły, nabuntowały, namarzyły w języku prostym, a nikt tego nie zapisał, ani nie opowiedział, i nie opowiada. Dlatego tak dobrze słucha się go z ust Kseni. Dlatego jej słowa brzmią tak współcześnie.

Tamara Bołdak-Janowska

Ksienia Andrej Fiadorycz Piatroŭ

– Piśmo! Adczyniajcia dźwiery! – Chto? Chto tam? – Pania pałkoŭnikawa Ksienia Ryhoraŭna Piatroŭ? – Heta ja. – Pania pałkoŭnikawa, pismo i paczka. Piersz paczka. Praszu paćwiardzić. Paćwiardżajcia razborliwo. – Szto u paczcy? Szoŭkawa sukienka? Farfor? Kubaczki? Banany i pamarańczy? Szto heta? Galowy narad Preabrażenskaho Połku?! Taż heta Andreja! Jaho mundyr!!! – Pałkoŭnikawa, pania, heta jaszcze ni ŭsio. Jaszcze piśmo. Ali haspadynia pałkoŭnikawa, moża piersz zaparycia harbaty? – Potym. – Moża pania pałkoŭnikawa piersz siadzia? – Ali kali łaska, ŭreszci dajcia mnie heta piśmo. – Bo ja maju takoja pawiadamlenja. Moża pania pałkoŭnikawa… Pałkoŭnikawa… – Skolki możno prasić, dajcia mnie heta! Szto heta? Szto tut trepluć? „Pałkoŭnik Andrej Fiadorycz Piatroŭ ni żywie. Zhinuŭ na wajnie"? Nie. Heta ni da minie. Heta piśmo ab tym, szto jon… Nie! Niea! Lepiaj ŭże zrablu harbaty. Heta na peŭno ab druhom Andreju, da druhoj żonki. Zabiarycia. Ni da minie. Zabrać! Heta… Heta maja kamanda!

*

Ważaj! Spawiel! Ważaj! Lehczy! Padniacca! Lehczy! Padniacca! Adychod! Śpiawaj! Śpiawaj!

*

A paszli wy u sieczku sraci!!

*

Jechali sokoły z czużoj starany.
Zapłakali chłopcy mołodyja stojaczy u pryjomi…

*

Szuflada. Specyalna na szlub my zakazali biezlik egzyatycznych matylkoŭ, kab jany akrużyli nas na padworku, ali siabar Andreja raptam pamyliŭsa, adkryŭ karobku ni tam i ni u toj mamient, i niznarok napuściŭ jich u cerkwu. Ulacieli ŭsie i zichacieli jak zroblanyja z cynfolii, z szy-

chu, i jak z załoczanaj czyrwanawataj i żoŭtaj hlinki, byccam lotać stali ŭsie ikony, stwaraja bliszczaczy kurodym, nibyto u kufni rajskaj. Wylaciali czeraz waroty.

Jaho kiliszak razbiŭsa, a moj cełу. Andrej padbiahaja i tut-tut chocza rastaptać, ali ja hawaru – paczakaj, ni budź taki zababonny. Cipier budzia u nas szlubny suwenir. Moj kiliszak tady ni razbiŭsa, ta wynu z szuflady i razabju cipier. A adzin matylok abamleŭ u karobcy, i ja maju jaho da siahodnia u szufladzi. U kiliszku jon zasoch i wyhladaja jak kryłataja wino. *[z teatralnaj pistoli hałosny fajerwerk z matylkami z cynfolji*; *bialeja ściohniany za stała abrus i hiblacca tudy-siudy jak asoba]*

*

Pach Andreja. Moj mużyk Andrej Fiadorycz tak cudno śpiawaŭ. Pieŭczym byŭ u Imperatarskam Chory. Tam śpiawali pierad wojnami i paśla wojnaŭ, na karanacyju i na śmierć – na ŭsio. I u cerkwach. My, ruskija ludzi, żywiem pieśniaju. Ŭsie paczućci wyjaŭlajam czeraz pieśniu i jaszcze joju spałokiwajam. Paczućci da cara, kaliny i chrabraj ptuszki. Da pieramożcaŭ i pieramożanych. Da kawy, harełki i papiarosaŭ. Jak adbiarecia nam pieśniu, ta my bolsz ni paczujam uraczystaści naszaj duszy i tamu miortwyja buchniam u samaja dno. Jak spiawajam, ta pa wadzie chodzim. Na naszym szlubi drugi czaławiek z hetym samym hołasam zastupiŭ Andreja. Bas. Hłyboki.

*

[abrus pasłużyć za adzieńnie baciuszki na szlub]

Hospadzi, katory na paczatku stwaryŭ czaławieka, i zrabiŭ jaho karalom ŭsich stwarenjaŭ, i skazaŭ Nidobro być czaławieku adnamu na ziamli, tamu damo jamu pomaszcz na jaho mieru, a ŭziaŭszy adnu z jaho skabaŭ, stwaryŭ jamu żanczynu, i prywioŭ jaje da Adama, i Adam skazaŭ: Woś kość z maich kaściej i cieło z majaho cieła, jana budzia nazywacca majeju żonkaju, bo sama była wynuta zy swajaho mużyka.

Tamu astawić czaławiek baćku swajaho i maciaru swaju, i zwiażacca z żonkaju swajeju, i buduć aboja u adnym cieli, a kaho Boh złuczyŭ, taho niachaj czaławiek ni razłuczaja.

Błasławi jim, Hospadzi Boża nasz, jak błasławiŭ Abramu i Sary. Błasławi jim, Hospadzi Boża nasz, jak błasławiŭ Isaku i Rebecy. Błasławi jim Hospadzi Boża nasz, jak błasławiŭ Jakawu i ŭsim patryarcham. Błasławi jim, Hospadzi Boża nasz, jak błasławiŭ Osipu i Asaneci. Błasławi jim, Hospadzi Boża nasz, jak błasławiŭ Majsieju i Safory. Błasławi jim, Hospadzi Boża nasz, jak błasławiŭ Jakimu i Anni. Błasławi jim, Hospadzi Boża nasz, jak błasławiŭ Zacharu i Alżbieci. Ściaraży jich, Hospadzi Boża nasz, jak ściaroh Noja u kaŭczagu. Ściaraży jich, Hospadzi Boża nasz, jak ściaroh Jonu u żywacie wielkaj ryby. Ściaraży jich, Hospadzi Boża nasz, jak ściaroh ad ahnia troch światych chłopcaŭ, pasyłajuczy jim rasu z nieba. Niachaj spuścicca na jich radaść, jakuju paznała świataja Halena, kali znajszła samy darahi kryż. Pamiataj ab jich, Hospadzi Boża nasz, jak pamiataŭ ab Henichu, Simu i Eliaszu. Pamiataj ab jich, Hospadzi Boża nas, jak pamiataŭ a Twaich światych saraka muczanikach, spuskaja jim z nieba karony. Daj jim płod uło¯nia, mnohich naszczadkaŭ, zhodu duszy z duszoju i cieła z ciełam, i paciani jich u horu jak liwanski kiedr, jak halinu pyszno rastuczuju.

Bo tak spadabałaso Twajamu Wialiczastwu, kab czaławiek ni byŭ samotny na ziamli. Czeraz Ciabie żonka złuczajacca z mużykom. Złuczy jich u adnaduszność. Zwianczaj jich u adno cieło. Zwianczaj jich sławaju i godnaściu. Zwianczaj jich sławaju i godnaściu. Zwianczaj jich sławaju i godnaściu.

*

Boty Andreja ni zdzierlisa! [*prykładaja wucho da rejsaŭ*] Ciii… cicho. Adnak hrukat… Pojazd! Heta na peŭno pojazd Andreja! Andrej pryjażdżaja! Chutczej! [*biażyć damoŭ, pakuja czamadan, biare chustaczku, pamadku, adziawaja chałat i kapialusz, i biażyć na stancyju]* Chutczej! Andrej pryjażdżaja. Andreeej! Ja tut! Heta ja, twaja Ksienia! Ksieńka! Ksieniuszka! Andreeej!

*

A ja wyjdu na toj hanak,
ci ni jedzia moj kachanak.
A jon jedzia, a ja baczu,
jon śmijecca a ja płaczu
Jon śmijecca, szcze marhaja,
nahajkaju kania krajić,
nahajkaju kania krajić,
Ŭsiu krajinu abjażdżaja.
Jon abjechaŭ ŭsiu krainu,
szcze i Rasieji paławinu…

*

Adkupyrywali hłotki i chlistali z jich da minie, śmiecham i maciuhami. I ŭsialak bejścili. I szto? Ja z Hospadam Bohami iszła, buduczy kachańniam. I jakuś, cеła z kachańnia, jaszcze dybaju, czeraz dziaŭkajuczych szpurcaŭ i ŭsialakaja szmucańjo. A szpuki burkajuć. Małyja ptuszki ciŭkajuć. Haljo szumić.

– Pierasuńsa, ty tut ni stajała, heta ni twajo miesco! – Czaho siudy pchnieszsa, szcze papichajasz, a kudy wybrałasa? –Wybaczajcia, ja na mużyka czakaju. Jon uże jedzia da minie. – Won zhetul! – Łajza! Hadaść! Paszła! Suka! Bladź! – Bo moj mużyk… – Durnawaciańka! Durnawaciańka! – Abadranka! Murło! Szajba!

Czużу nikoli ni razahnaŭsa pamahać u kachańni. Kachajasz tolki swaim, tolki adnym sercam, a jano robicca wielkaja. Wializarna lohkaść, abo wializarna ciażaść. Ja znaju abiedźwija wializarnaści serca. Cipier heta dzierawo usio raście u hrudziach, abrastajuczy ciażornymi listkami. Hałosno bjucca uwa mnie, jak szalonyja.

*

Paklikali naczalstwo Andreja, pierad ŭsim genarałaŭ, kab ja addureła. Ja ni mahła addureć, bo ni zdureła. – U psychjatryk z joju! Zwarjacieła! Zdureła! Paklikali dachtaroŭ, ali jany ni znajszli u majej haławie niczoho, szto mahło pap-

sawać maju aryentacyju u pastupkach. Paklikali świataroŭ, i jerarchaŭ, i zwykłych baciuszkaŭ. – Heta hrech, tak piaranimacca, darahoja dzicia. Hrech dureć! Ali ja ni zdureła! Paklikali maciaru i baćku, babu, dzieda, ciotku, bracichu, szwagra, świakruchu i świokara, matulku z tatulkam, swajakoŭ, siaścior i bratoŭ, i dwajuradnych, i trajuradnych, czuć ni czaćwiarajuradnych. – Wy ŭsie choczacia, kab ja addureła, ali ja ni zdureła! Chtoś pawieryŭ, chtoś nie. Swaji adnak przycichli. Ali czużnia ŭsio dzierła mordu. – Durnawaciańka! Papychało! I nadakuczliwyja szpurcy skwaźnili kamianiami. A za jimi kidałasa biehczy hurma palicyantaŭ, kab wiaraszczać: Stoj, stralać budziam! Za hurmoju palicyantaŭ horad rynaŭsa biehczy, kab lamiantawać swajo. – U psychiczny z joju! – Da pamieszanych jaje! Czmuryło!

*

Znoŭ razdziawiać gagaŭki i harłaniać. – Kożny dzień prychodzić na stancyju, a czaho precca siudy, czaho szukają, szto czaŭpie? Głupiańdzia z petłacham u ziegry! – Taż heta zwykła bladź. Hadzina!… A ja ni na sznurku u jich. Kryczu, szto ja na swaho mużyka czakaju. I sama naczynaju harłanić da hetych razwiareszczanych pistonaŭ, da hetaho wulicznaho wojska pizdunoŭ. – Ni leź z ruczyskami! A nu zabiraj swaji graby! Taŭpiacca, ciohajuć za czyrwonyja sztyfiali, ciorhajuć biełyja kudziorki maji, mal ni pawyrywajuć.

Hłotki ni cichnuć. – Jana naczuja na stancyji. – Wiadomo. Baczym, szto bladź! Ŭpirajusa: Ja na mużyka czakaju, jon tut ża pryjedzia. Pakińcia minie! Taż wy majacia paŭniochańko wiasiołych dziaŭczatak. Ŭsie znajuć, jakija jany i da czaho służać.

*

Andrej!

– Nu i kudyż heta twoj Andrej dzieŭsa? Niachaj prydzia siudy twoj Andrej! Niachaj cibie abnimia twoj Andrej! Durnawaciańka! – Zwarjacieła i dobro, bo darmowo z ŭsimi budzia ciercisa.

Hospadzi!

– Durnawaciańka! Waryjatka!

Zreszty. Niachaj breszuć. Ni minie tyczycca.

*

Dopyt. Bywali noczy, kali zdawałaso mnie, szto ja padyszła wielmi blisko da Hospada Boha, ali astawałasa u swarcy. Maliłasa da jaho, kab daŭ mnie zabycca ŭsio, szto było kiepskaja. I swaryłasa ab Andreja. Jak ty moh, Hospadzi Boża moj! Jak moh pabialić maju hoławu u adnu nocz. Pryhażuniaju u sikundu piarastała być.

*

B y ć. Karotkaja słaŭco.

Być na balach, heta ni zaŭsim być. Tam trebo zirkać, chto prychilny zatańczyć z taboju, a chto budzia prychilny zaŭtra. I ci z hetaho budzia sztoś bolsz. Patraczany czas. Chtoś woźmia i kinia. Byccam karzinku z krupoju chwaciŭ, i tut-ża upuściŭ, bo akazałasa za ciażkaja. A heta krupa żywaja była, adczuwała, czuła, wymahała, nadziejałasa. Durnyje słowy hawaru. Ali czaławiek czaławieka liczyć krupoju u strojnaj karzincy. Czaławiek czaławieka hubami wybiraja.

*

U hoławu mnie pryszło, szto tryccać kachankaŭ i kachanak taksamo znajszłoso z adzinoty. A na ŭsio życcio tak i ni znajszoŭsa ni adźniochańki z jich ŭsich.

I baby i mużyki pralubadziejstwujuć, byccam napraŭdu zwarjacieli. I mnohija haworać, szto heta ja zwarjacieła, bo kachaju tolki adnaho, a jaszcze pamierłaho! Ali jak pryjemno majuć u swaich bahatych kamianicach. Dzieci zwiartajucca da jich tak cudna, mamiańka, papiańka. A ja ŭże dobro znaju, szto ludzi majuć pa dźwie chaty, tut na ziamli i tam, dzie ja znachodżusa. Ali niekataryje majuć tolki adnu chatu. Tolki na ziamli. I mnoho chataŭ majuć tolki na ziamli. Wytułmaczyć hetaho anijak ni mahu.

*

A Chrystos adnak skazaŭ: Pakiniasz baćku i maciaru, i prylepiszsa da mużyka swajaho, i budziacia adnym ciełam... A znaczyć i adnapołyja staniamsa. A mo Chrystos wyhawaryŭ słowy śmiechu wartyja?

*

Chrystos prahnuŭ pamianiać zakon swajaho nieba. Jon byŭ jak ja stanoŭczy, i jak ja wuliczny.

*

Dabrata heta jaszcze ni sprawiadliwaść. I dla nisprawiadliwych możno być dobrym. Heta ni maja daroha. Hospadzi Boża. Ty heta dobro wiedajesz i maji słowy nazirajasz. Ty da minie krychu palicejny, Hospadzi Boża.

*

Swarka z Hospadam Boham heta biazkroŭnaja swarka.

*

Nima swarki z Hospadam Boham – nima tealogiji.

*

Ni chaczu żyć mudrym razumam u krywawaj swarcy.

*

Budu szukać sprawiadliwaho Hospoda Boha – tak ja wyraszyła. I najdu. Najdu! Spryjaj mnie, Hospadzi Boża. Ni pichaj minie dzie-niebudź, Hospadzi Boża, ni pad sakieru! Biary cieło, Hospadzi Boża, i stwaraj jamu życcio. Nu stwaraj jamu żyćcio!

*

Taja służbowa papierka znoŭ u hoławu lezia. Moj Andrej Fiadorycz Piatroŭ na wajnie zhinuŭ. A dzie cieło? Prahawarywali, szto chtoś jamu pamoh zyjci zy świetu. Nijakaja zaraza, ni wajna, ni harełka. Ali chto i jak? Heta ni moża być praŭda. Serco piarastało bicca i ŭsio tut. Znoŭ dumaju: taja hidka papierka moża zaŭsim ni da minie była? Mo ab druhom Andreju i da druhoj żonki? Ni mahło takoho stacca – wykryknuła ja. Andrej mieŭby pamiarci? Ali patom adnak prywiaźli cieło Andreja. Całaja i hładzieńkaja.

*

I cały czas straszno, szto u adnu nocz ja pasiwieła, a

lico pastareło i zrabiłaso ciażkaja. Ŭże ni krasunia, ni maława. U pierszuju minutu Andrej ni paznaŭby minie. Niachaj kachańnie prycharoszywaja minie. Ci kachańnie prycharoszywaja?

*

Heta ja, Ksienia, Ksieńka, Ksieniuszka. Mnie dwaccać sześć hadoŭ, a mo napraŭdu siemdzisiat abo piaćdzisiat. A mo i dziawianosto. Piarastała liczyć. U kachańnia nima nijakich hadoŭ. Heta ja, twaja Ksienia! Ptuszaczka twaja! Hałubka twaja!

*

Takaja baba, szto nikoli ni uśmichajacca.

*

Ja skazała: nie, i ŭsio tut, Hospadzi Boża, ty za mnoho choczasz ad minie. Na śmierć mużyka ja ni zhadżajusa.

*

A swarka z Hospadam Boham heta ŭsioż taki byćjo z jim.

*

[*usoŭwajacca u prastyniu jak u biełaja wielkaja kalco; prastynia ŭpiarod była abrusam i adzieńniem baciuszki na szlub; prastynia źwiwajacca jak ciesny czachoł; widny bosyja nohi*] Woś cipier baluczo razłuczajacca dusza z majim znimożanym ciełam, a wy ni chawajcia majaho cieła u ziamli, tamu szto jano hetaho nidastojno, ali adciahnuŭszy jaho daloko, kińcia sabakam. Sława Ajcu i Synu, i światomu Duchu. Ci dla dla majej duszy, kinutaj u straszennyja muki, nojdziacca jakajaś karyść? Każu, cieło jak raz, z katorym budziacia razwitywacca, pakińcia nipachowanym, kab sabaki pażerli i majo kachajuczaja serco.

I cipier i na zaŭsiody, i na wiek wiakoŭ. Amiń.

A mo budzia i tak, szto chtoś z iduczych pobacz pałomnikaŭ, ubaczyŭszy maji kości, ciohanyja i hryzianyja sabakami, byccam hetyja hołyja kości na wiek wiakoŭ smasznyja, pamiłuja minie i paklicza u hłubincy duszy: Pamahi, Ŭładarynia, dusze hetaho tut niaszczasnaho cieła.

*

Andrej stajaŭ żywiusiańki kala truny, i stajaŭ tak czeraz minie i mnoju samoju, i la¯aŭ u trunie. I adnaczasna basam śpiawaŭ na chory Wo błażennom uśpienji, a patom I stwary jamy wiecznuju pamiać, a znaczyć sabie śpiawaŭ, dy jaszcze z czużoho horła, pryjaciala z choru. Miaszałaso heta ŭsio u majej haławie jak styczka łob ab łob u sałdackaj bojni i ŭmacowywało maju pastanowu: nikoli ni znimu mundyru Andreja.

*

Heta ja, raba boża, Ksienia, lażała u trunie. Jeśli my adno, to jakaja rożnica, chto lażyć u trunie? Żonka i mużyk heta ni tak, szto tut paławina i tam paławina. Ci adno cieło tak lohko można razrubać papaławinie? I ni krywawić? I ni umiraja ad razu hetaja paławina i taja paławina?

*

Ali chto mnie czuja, kali ja tut tak dumaju na hołas? A ci heta ja, Ksienia? U hłubinie duszy heta cełу czas – ja.

*

Ja znaju, szto suprać woli Hospada Boha wystupiła, kali na pocharanach Andreja pryznała, szto ja ni ja, ali Andrej, i adziełasa u jaho mużczynskuju wopratku, u czyrwono-zialony mundyr. Heta moj Andrej Fiadorycz dumaja minie samuju na hołas. Taż my mieli dla sibie Mnohaje Leta. Da śmierci i paśla śmierci.

*

A jak było miło, kali paczuła, szto stali kazać aba mnie: Jana, tut na ziamli żywucza, ŭże mahutna jak car. U Rasieji daŭno kazali: Pri żyzni carstwiennaja.

*

I tak sabie dumaju, szto zaraz wymyjusa z ŭsiaho, z wopratki, szkury, z cieła. I tady zabaczu, jak napraŭdu budzia u raju. Andrej Fiadorycz musić tam na minie czakać, tak samo wymyty z ŭsiaho, szto ziamlanoja. Narodzimsa.

*

Ja heta pałkoŭnik Andrej Fiadorycz Piatroŭ, abwiaściła ja czeraz husty jak śmiarotny chaładok na twary pad kazyrkom kartuza Andreja: Ksieni Ryhoraŭnaj bolsz nima. Pamierła. I nijak ni mahła daczakacca pieradastatnich słoŭ, najbolsz syrujoznych, najbolsz uraczystych: Wo błażennom uśpienji wieczny pakoj padaj, Hospadzi, usopszaj rabie twajej Ksieni… i stwary joj wiecznuju pamiać… Ali ni tak było. Było hetak: Usopszamu rabu twajamu, Andreju… i stwary jamu wiecznuju pamiać… A z choru pływuczo stralaŭ na ŭsie boki bas Andreja. Toj samy, jaki śpiawaŭ nam pad wiancami Mnohaja Leta. Ni mahła daczakacca Wo błażennam uśpienji, ali kab było aba mnie. Pieśnia tut padrywajacca i prymuszaja hołas pieŭczaho, kab u hetaj prośbi da Hospada Boha z cełaj siły abwiaszczaŭ aba śmierci czaławieka.

*

U sorak siomam napisali aba mnie nawat u palicejnaj gazeci. Padnimaju ja hetyja Wiedomosti Garadskoj Policji, jakraz wieciar szwyrnuŭ pad nogi, a tam aba mnie piszuć: Ni maja chaty. Chodzić pa najbiadniejszych wulicach, pa najmieńszych chatach, kab na prośbu życharoŭ pacaławać dzicia dla peŭnaści szczaścia dziciaci i chaty.

*

Andrej Fiadorycz pamior tak nispadziawano, szto i wyspawiadacca ni uśpieŭ. Ni pakajaŭsa u hrechach swaich. Tak trajtoryli. A ja powieryła. I wyraszyła: ŭsiońko zrablu, kab tolki my mahli sustrecicca paśla śmierci u hetym samym miescy, kab ni było tak, szto adno z nas akażacca niżaj, szto jon niżaj. Niachaj staniacca tak, kab my aboja tamaka spynilisa jak pad wiańcami, kab było jak da szlubu, i jak u chaci. I padumała, szto heta moża ni takoja dobraja żadańnie, bo ja chaczu takoho wazwyższennia i dla sibie, i wieru, szto zbawiła ŭsiakich hrechoŭ Andreja i sibie, i szto aboja aczniomsa u wyższym miescy. Ŭże ni wiedaju, ci majo żadańnie zasłuhowuje na heta miesco. Światary adnak wydali dazwoł na poŭnuju Panichidu z uwahi na moj uczynak i na toja, szto sam Andrej na peŭno zyczyŭ

wyspawiadacca, ali bolsz z uwagi na moj uczynak. Chtoś musić u takoj sytuacyji paniaści na swajom chrybieci ciażar piaramolja Hospoda Boha i ja heta ździajśniła.

*

Ŭsio czuju hetyja adzinakija hołasy. Ŭsio miareszczycca, szto moj Andrej nachodzicca kala minie i daloko na chory.

U naszym chrami Hospadź Boh daje dwajnuju paru waczej i wuszej. I my baczym, jak nam pad nohi ŭsoŭwajacca błakitnaja niebo, i jak jano wandruja u horu czeraz naszy kaleni i czeraz cieła ŭsich malaszczychsa. I robimsa błakitnyja i prazrystyja. U ciełach pałychajuć dalokija świeczki. I cełý czas ja baczu prazrystaho Andreja. Jon biez kaściej. U jaho cieli poŭno nituszymych ahańkoŭ. Ja prydumała piesiańku: A u zimku u majom Andreju ja ruki abahreju… I hety słowy ja sabie marmyczu odzi i undzi, i robicca lahczej. A majo cieło ja uże sieju. Kiŭlajusa. Znimożanyja i staryja ludzi tak siejuć cieło. Iduć i kiŭlajucca. Ni adzin raz trebo pazbiracca z ziamli. A prydzia dzień, szto i ni pazbirajaszsa. Kiŭnieszsa raz i dobro, i lażysz, i czaławiek uże pasiejany na wiek wiakoŭ.

Tamara Bołdak-Janowska ■

Święta Ksenia *po prostu*

Gdy pod koniec 2013 roku powstawał Teatr Czrevo, wiedziałem że Asia Troc stworzy na Podlasiu nową jakość. Jej pomysł na kobiece monodramy opowiadane podlaskimi dialektami wzniósł naszą kulturę na deski profesjonalnego teatru. Fundacja Teatru Czrevo już po raz drugi zaprosiła nas na swój teatralny festiwal „Ode”, czyli tutaj – do siebie. W premierowym spektaklu pt. „Ksenia”, opowiadającym o życiu prawosławnej świętej, działo się i mówiło niewiele, ale za to jak!

Festiwal powstał jako święto teatru czerpiącego inspirację z lokalnego kolorytu. Organizatorzy chcą promować wszystko co „nasze” i stąd, a więc miejscową białoruskość, prawosławie, dialekty, polsko-białoruskie pogranicze. Ale to też teatr kobiecy, opowiadający o ludzkich losach oczami podlaskich kobiet. I taki też był monodram „Ksenia”, zagrany w gwarze okolic Gródka na deskach Opery i Filharmonii Podlaskiej. Reżyserka spektaklu Magda Czajkowska pracowała z tekstem naszej publicystki Tamary Bołdak-Janowskiej. W osobę św. Kseni z Petersburga brawurowo wcieliła się aktorka Joanna Troc.

Ten, kto oczekiwał teatralnej adaptacji żywota świętej, mógł być zawiedziony. Sceny, które oglądamy, dotyczą okresu życia świętej w ukryciu i traumie po śmierci męża. Ksenia jest zamknięta w czterech ścianach przez swoich najbliższych i uznana za wariatkę. Rzuca się i biega wokół łóżka, zachowuje się jak osoba cierpiąca na nerwicę natręctw. Początkowo nie chce przyjąć przesyłki z rzeczami zmarłego męża, wciąż nie dopuszczając do siebie myśli o jego śmierci. Walizka jest ważnym rekwizytem – wysypują się z niej jabłka niczym symbol grzechu Adama i Ewy, oglądamy na niej również odważną scenę miłosnego uniesienia.

W spektaklu usłyszymy cerkiewne teksty liturgiczne z obrzędu ślubu. Bohaterka prowadzi nas przez meandry swoich wspomnień na granicy szaleństwa i próby dochowania wierności Bogu. Aktorka gra sama ze sobą, jak to w monodramie, potęgując wrażenie wariactwa, choć w istocie to dojrzewanie do świętości. Atmosferę fantastycznie buduje akordeonowa muzyka Yegora Zabelova.

Facebook

Tamara Bołdak Janowska, Joanna Troc jako tytułowa Ksenia oraz reżyser Magda Czajkowska tuż po spektaklu w OiFP w Białymstoku

Spektakl kończy się sceną, w której 26-letnia wdowa przechodzi przez przewrócone łóżko jak przez drzwi, rozpoczynając nowy etap swego życia. Od tego momentu znamy życie Kseni z hagiografii. Święta widywana była na ulicach Petersbuga w ubraniach swego zmarłego męża. Często ją wyszydzano, ale z czasem mieszkańcy się przyzwyczaili i przynosili świętej jedzenie. Ksenia znana była z tego, że modliła się na kolanach, czyniąc pokłony na cztery strony świata. Z czasem uznana została za błogosławioną saloitkę (jurodiwą) – szaleńca dla Chrystusa. Dzisiaj to jedna z najważniejszych świętych rosyjskiej Cerkwi.

Spektakl powstał dzięki stypendium artystycznemu prezydenta miasta Białegostoku.

Tomasz Sulima ■

Barbara Goralczuk

Perszy śnieh

Liśt'je oblitieło zuowsiem,
Derwa poczornieły ostali,
Za oknami perszy śnieh
Wietior żene z dalnich-dalin.
Ne powieryti, szto ćwili łandyszy,
I beruozki tak zilionieli,
My chodili, zbirali kwitki,
Na ostež odkrywali dwery.
Ne miszała-ż korotka nucz
I nohi ne bolieli,
Szto diś ne pryhanu-
Zdajećcia wsio u wesielii !
Projszło uże lieto moje,
I żar w serciu, i robota,
Diś wnuczka herbatu nese,
Na koliena sadżdżaje kota.
Diwiusia czerez okno
Kułakom borodu puodperszy,
Jak prominaje usio,
Prominaje żywot czołowieczy.

Stežka

Jedu, bihu, liezu rakom,
Pchaju wpered każdy deń,
Chocz nohi mliejut czasom
Nichto ne pożde na mene.

Pojazd muoj wsio utikaje,
Rower popsuwsia-bida!
Szto rano naczynaju
Bosiakom dohaniaju was.

Doroha czomś-ci w wybojach,
Doszcz padaje albo zoła,
To, szto żyćciom nazywajut,
To no doruożka odna.

Prawda, i sońcie bywaje,
Spokuojno szumiat derewa,
Prychilnije lude witajut,
Machajut stojaczy w dwerach.

Jedu, bihu, liezu rakom,
Dobre, koli ne sama,
I kuolko'b ne narykała,
Liubliu moju stežku żyćcia!

Словы шчырага спачування Лене Глагоўскай з прычыны напаткаўшага яе гора – смерці

БАЦЬКІ

выказваюць сябры з „Часопіса” і Асацыяцыі Беларускіх Журналістаў

Poszło o to zdanie przekleńcze, które dopadło naszych uszu. Margrabia odwrócił się za siebie, by pożegnalnym okiem objąć pobojowisko z rozpłatanymi wnętrzami zwierząt i wtedy usłyszał ten krótki dialog dwóch chłopów zajętych wciąż jatkami. Jeden skarżył się drugiemu w naszej mowie: „Jamu heta tolki światа, harełku pjuć, ale hrosza nie daduć”. A drugi tylko zaklął jak mój dziadek, choć bez wielkiego gniewu: „Kab jon na hare stajaŭ i sonca nie baczyŭ”...

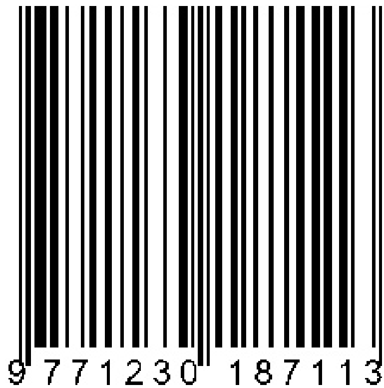

– 2015 год стаўся для мяне знакавым. Я доўга шукала радню „па мячу”, звесткі пра майго дзеда Дарожка Сцяпана Бернардавіча. У кнізе „Памяць” Мёрскага раёна запісана, што ён прапаў без вестак 5 траўня 1945 года. А 5 сакавіка 1945 года нарадзіўся мой тата. (...) У 2016 годзе хочацца верыць у разважлівасць, любоў і мудрасць чалавечую. інакш мы – статак, узброены да зубоў, здольны пазнішчаць адзін аднаго і планету... (далей у наступных нумарах)

Czasopis

Nr indeksu 355038, ISSN 1230-1876.
Wydawca: Stowarzyszenie Dziennikarzy Białoruskich.
Adres redakcji:
Białystok, ul. Lipowa 4/221.
Adres do korespondencji:
„Czasopis", 15-001 Białystok, skr. p. 262. **E-mail**: redakcja@czasopis.pl
http://czasopis.pl
Tel. (85) 653 79 66

Redaktor naczelny: Jerzy Chmielewski, tel. 502 661 316. **Zespół redakcyjny**: Wiesław Choruży, Helena Kozłowska-Głogowska, Sławomir Iwaniuk, Tomasz Sulima (sekretarz redakcji), Jerzy Sulżyk.
Stali współpracownicy: Piotr Bajko, Siarhiej Czyhryn, Tamara Bołdak-Janowska, Agnieszka Goral, Mirosława Łuksza, Magdalena Pietruk, Mateusz Styrczula, Dorota Wysocka, Ewa Zwierzyńska.
Druk: Zakład Poligraficzny ARES, Białystok.

Prenumerata: Odpowiednio do liczby zamawianych egzemplarzy i okresu prenumeraty należy wpłacić wielokrotność 4 zł na rachunek: Stowarzyszenie Dziennikarzy Białoruskich: Bank PEKAO S.A. Białystok 30 1240 5211 1111 0000 4928 9343.

Беларускі грамадска-культурны часопіс, прысвечаны пытанням сучаснасці, гісторыі, літаратуры і мастацтва, месца чалавека ў свеце. Форум думкі беларусаў і ўсіх тых, каму блізкая беларуская тэматыка. Пазіцыі аўтараў тэкстаў не заўсёды адпавядаюць пазіцыям рэдакцыі. Не публікуюцца матэрыялы, якія прапагандуюць камуна-фашызм, расізм, нацыянальную варожасць.

Artykuły i listy publikowane są – o ile autor nie życzy sobie inaczej – w języku oryginału: po polsku lub białorusku. Redakcja zastrzega sobie prawo do skrótów, zmian tytułów i redagowania nadesłanych tekstów.
Materiałów nie zamówionych redakcja nie zwraca.
Zrealizowano dzięki dotacji Ministra Administracji i Cyfryzacji.

Numer złożono 28 listopada 2015.